

Analiza kontekstu planowania Programu Bibliotecznego

Alek Tarkowski

Agnieszka Koszowska

Mirostaw Filiciak

Katarzyna Krakowska

sierpień 2008

© copyright Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego

02-019 Warszawa, ul. Grójecka 5, tel. 22 436 67 50; e-mail: frsi@frsi.org.pl, www.frsi.org.pl

Publikacja jest rozpowszechniana bezpłatnie. Przy wykorzystywaniu informacji zawartych w raporcie prosimy o podanie imion i nazwisk autorów oraz nazwy Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.

Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności jest partnerem Fundacji Billa i Melindy Gates w przedsięwzięciu, które ma ułatwić polskim bibliotekom publicznym dostęp do komputerów, Internetu i szkoleń. Program Biblioteczny w Polsce jest realizowany przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.

dr Alek Tarkowski

socjolog mediów, pracownik Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego (ICM) na Uniwersytecie Warszawskim. Koordynator projektu Creative Commons Polska. Członek Zespołu doradców strategicznych przy Prezesie Rady Ministrów. Absolwent Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych na Uniwersytecie Warszawskim (magisterium z socjologii) oraz Szkoły Nauk Społecznych IFiS PAN. Wspólnie z Mirkiem Filiciakiem prowadzi bloga Kultura 2.0 (kultura20.blog.polityka.pl). Zajmuje się kulturowymi i społecznymi aspektami nowych technologii oraz systemu własności intelektualnej.

Agnieszka Koszowska

pracownik Biblioteki Śląskiej w Katowicach, bibliotekarz-instruktor o specjalności komputeryzacja bibliotek, koordynator Śląskiej Biblioteki Cyfrowej. Absolwentka Uniwersytetu Śląskiego (kierunek: bibliotekoznawstwo i informacja naukowa) oraz studiów podyplomowych (europeistyka, informatyka). Uczestniczyła w programie stypendialnym Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie. Jest autorką tekstów popularyzujących zastosowania technologii Web 2.0 w bibliotekarstwie.

dr Mirosław Filiciak

medioznawca, adiunkt w Instytucie Kultury i Komunikowania Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie. Zajmuje się wpływem mediów cyfrowych na sferę publiczną i formy uczestnictwa w kulturze. Jest redaktorem kwartalnika "Kultura Popularna", wspólnie z Alkiem Tarkowskim prowadzi bloga Kultura 2.0 (kultura20.blog.polityka.pl). Opublikował książkę "Wirtualny plac zabaw. Gry sieciowe i przemiany kultury współczesnej" (WaiP 2006).

Katarzyna Krakowska

studentka socjologii w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej. Sekretarz redakcji kwartalnika "Kultura Popularna". Interesuje się społecznym i kulturowym oddziaływaniem mediów, w szczególności rolą nowych mediów na obszarach wiejskich oraz wykorzystaniem ich przez dzieci i młodzież.

Streszczenie raportu

Niniejszy raport został opracowany przez zespół pod kierownictwem Alka Tarkowskiego (ICM UW), złożony z Agnieszki Koszowskiej (Biblioteka Śląska), Mirosława Filiciaka (Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej) oraz Katarzyny Krakowskiej. Raport powstał na zlecenie Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, w ramach przygotowywanego przez Fundację Programu Bibliotecznego.

Celem raportu jest analiza kontekstu realizacji Programu Bibliotecznego, w szczególności analiza zrealizowanych dotychczas w Polsce projektów informatyzacji, internetyzacji lub aktywizacji z pomocą technologii ICT, przeprowadzonych w bibliotekach (głównie w bibliotekach wiejskich) lub innych instytucjach zlokalizowanych na terenie gmin wiejskich.

Na potrzeby niniejszego raportu dokonano przede wszystkim przeglądu i analizy realizowanych w Polsce projektów i działań adresowanych do bibliotek i bibliotekarzy, a także realizowanych przy współdziałaniu bibliotek i bibliotekarzy. Do najważniejszych projektów ogólnopolskich należą: program komputeryzacji bibliotek „Ikonka”, program szkoleniowy „Bibweb”, projekty tworzenia bibliotek cyfrowych oraz projekt promocji czytelnictwa „Cała Polska czyta dzieciom”. Warto również odnotować kompleksowe działania podejmowane w ostatniej dekadzie przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Olsztynie, stanowiące najlepszy przykład realizowanych w oparciu o przemyślaną wizję konsekwentnych działań informatyzacyjnych.

Analizie poddano również projekty realizowane poza bibliotekami – w ich wyborze kierowaliśmy się podobieństwem do działań, które potencjalnie zostaną podjęte w ramach Programu, znaczeniem projektu lub jego innowacyjnością. Należy tu wymienić ogólnopolskie projekty tworzenia publicznych punktów dostępu do internetu (PIAPów), takie jak program „Komputery dla szkół” czy sieci wiejskich centrów kształcenia na odległość. Analizowaliśmy również kompleksowe projekty, takie jak „e-VITA” czy „Rzeczpospolita internetowa”, łączące tworzenie PIAPów z projektami grantowymi i animacją społeczności lokalnych.

Należy w tym miejscu odnotować trudności związane z prowadzeniem analizy dotychczas zrealizowanych projektów, wynikające z dwóch czynników. Po pierwsze, nawet największe realizowane projekty zdają się nie być ewaluowane, brak zazwyczaj raportów końcowych pozwalających przeanalizować ostateczny kształt projektu, a tym bardziej ocenić jego skuteczność. Po drugie, zaobserwowaliśmy nieufność wobec dzielenia się informacją, osiagającą czasem poziom zaskakujący – w szczególności w przypadku projektów finansowanych ze środków publicznych. Brak też praktyki zamieszczania w sieci szczegółowych opisów i informacji o projektach.

Nasza analiza objęła pięć obszarów tematycznych, które uznaliśmy za kluczowe elementy tworzonego Programu Bibliotecznego: rozwój infrastruktury, edukację, komunikację i przepływ informacji, zasoby oraz działalność kulturalną. Analizując dotychczasowe projekty, stanowiące kontekst Programu, zaobserwowaliśmy następujące problemy:

- Dominację projektów skupionych na dostarczaniu sprzętu, a w mniejszym (i niewystarczającym) stopniu adresujących luki w kompetencjach użytkowników. Podstawowym typem działalności jest tworzenie pracowni komputerowych z dostępem do internetu (PIAPów).
- Brak całościowych wizji, w połączeniu z krótkimi horyzontami czasowymi projektów, powoduje ich niestabilność i nietrwałość. Przykładowo, przy dostarczaniu sprzętu brak jest kompleksowych rozwiązań kwestii dostępu do internetu; PIAPy otrzymują finansowanie – na przykład wynagrodzeń pracowników – na niezmiernie krótkie okresy czasu; brak jest rozwiązań dla kwestii starzenia się i zużywania sprzętu.
- Wiele projektów jest realizowanych bez uwzględnienia dotychczasowego kontekstu i wykorzystania istniejących już zasobów.
- Systemy szkoleń prowadzone w skali masowej w wielu wypadkach najprawdopodobniej nie przynoszą wymiernych skutków.
- Ciągłym problemem jest brak wiedzy i kompetencji wśród osób odpowiedzialnych za realizację projektów w skali lokalnej – na przykład za prowadzenie PIAPów. Szczególnym problemem jest brak umiejętności informatycznych i technicznych, który nie jest adresowany przez większość projektów.

W tym kontekście rekomendujemy:

- Uwzględnienie długiego horyzontu czasowego realizacji projektu, wraz z mechanizmami zapewniającymi maksymalnie długie jego trwanie, także po zakończeniu finansowania.
- Traktowanie zakupów sprzętu i tworzenia PIAPów jedynie jako środka pomocniczego.
- Zadbanie o odpowiednią jakość dostępu do internetu w uczestniczących w projekcie placówkach.
- Położenie nacisku na edukację – stworzenie systemu szkoleń (tradycyjnych i zdalnych) rzeczywiście podnoszącego kwalifikacje zarówno pracowników, jak i użytkowników bibliotek.

- Zapewnienie bibliotekom stałego wsparcia i nadzoru, zarówno merytorycznego, jak informatycznego oraz technicznego; stworzenie systemu motywacji bibliotekarzy do podejmowania dodatkowych działań.
- Dbanie o użyteczność i dostępność wszelkich zasobów tworzonych i wykorzystywanych w ramach projektu, w szczególności poprzez zagwarantowanie ich otwartości na poziomie technicznym i prawnym.
- Wykorzystanie licznych, istniejących już zasobów: materiałów edukacyjnych, treści kulturowych, itd. – w szczególności poprzez stworzenie systemu umożliwiającego łatwe dotarcie do wartościowych zasobów.
- Promowanie swobodnie dostępnego oprogramowania wysokiej jakości oraz korzystania z powszechnie dostępnych serwisów i usług – w miejsce tworzenia kolejnych rozwiązań kopiujących istniejące funkcjonalności.
- Otwarcie projektu, w sposób systemowy, na aktywność oddolną i współtworzenie projektu przez jego uczestników.

Spis treści

Streszczenie raportu	2
Wstęp.....	8
Uwarunkowanie projektów internetyzacji wsi.....	9
Korzystanie z komputera i internetu	10
Komputery w bibliotekach i ich użytkowanie.....	13
Wykluczenie z uczestnictwa	17
Projekty infrastrukturalne: sprzęt komputerowy / dostęp do internetu	20
Projekty realizowane w bibliotekach	21
<i>Wczesne projekty komputeryzacji bibliotek</i>	<i>21</i>
<i>Program „Ikonka”</i>	<i>22</i>
<i>Inne projekty.....</i>	<i>23</i>
Projekty realizowane poza bibliotekami	24
<i>Projekty szkolne</i>	<i>24</i>
<i>Centra kształcenia na odległość</i>	<i>25</i>
<i>Gminne Centra Informacji</i>	<i>26</i>
<i>Inne projekty.....</i>	<i>27</i>
Wnioski	28
Edukacja: szkolenia i e-learning	33
Szkolenia bibliotekarzy	33
<i>Kurs Bibweb</i>	<i>34</i>
<i>Inne projekty.....</i>	<i>35</i>
Wnioski	35
Inne projekty szkoleniowe.....	37
<i>Szkolenia.....</i>	<i>37</i>
<i>e-learning.....</i>	<i>40</i>
Wnioski	42
Komunikacja i wymiana informacji.....	44
Serwisy biblioteczne	44
Strony WWW	46

Wykorzystanie narzędzi Web 2.0	49
Komunikacja zewnętrzna	50
Zasoby	50
Projekty digitalizacyjne, biblioteki wirtualne i cyfrowe.....	51
Wnioski	55
Wykorzystanie innych, istniejących już zasobów	56
Oddolne tworzenie treści	57
Projekt oddolnej digitalizacji treści	58
Zasoby multimedialne	59
Standardy udostępniania i wykorzystywania zasobów	60
Zasoby ludzkie	63
Projekty animacyjne	65
Projekty kompleksowe.....	68
Przykłady regionalnych projektów wojewódzkich bibliotek publicznych	68
Studium przypadku: Projekty Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie z lat 1997–2008	71
Wnioski	75
Studium przypadku: biblioteki modelowe – marketing bibliotek	78
Studium przypadku: kompleksowe projekty grantowe	79
Bibliografia	83
Lista osób, z którymi przeprowadzono wywiady	98

Wstęp

Niniejszy raport został opracowany przez zespół pod kierownictwem Alka Tarkowskiego (ICM UW), złożony z Agnieszki Koszowskiej (Biblioteka Śląska), Mirosława Filiciaka (Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej) oraz Katarzyny Krakowskiej. Raport powstał na zlecenie Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, w ramach przygotowywanego przez fundację Programu Bibliotecznego.

Celem raportu jest analiza kontekstu realizacji Programu Bibliotecznego, w szczególności analiza zrealizowanych dotychczas w Polsce projektów informatyzacji, internetyzacji lub aktywizacji z pomocą technologii ICT, przeprowadzonych w bibliotekach (głównie w bibliotekach wiejskich) lub innych instytucjach zlokalizowanych na terenie gmin wiejskich.

Raport powstał na podstawie analizy informacji zawartych w internecie, w szczególności na stronach WWW poszczególnych projektów, analizy materiałów otrzymanych od instytucji realizujących poszczególne projekty oraz korespondencji i rozmów z pracownikami instytucji realizujących poszczególne projekty. Szczegółowa lista osób oraz publikacji jest zamieszczona na końcu raportu.

Na potrzeby niniejszego raportu dokonano przeglądu i analizy realizowanych w Polsce projektów i działań adresowanych do bibliotek i bibliotekarzy, a także realizowanych przy współudziale bibliotek i bibliotekarzy. Uwzględniono projekty i działania, prowadzone w Polsce po 2000 roku, oraz nieliczne realizowane po 1990 roku. Rok 1990 można uznać za przełomowy dla bibliotek publicznych, ponieważ wiązał się z radykalną zmianą ich organizacji i finansowania – był to pierwszy rok po przejściu bibliotek publicznych przez samorządy lokalne. Zaś w roku 1999 miała miejsce reforma administracyjna, wprowadzająca trójstopniowy podział terytorialny (czego konsekwencją stała się m.in. potrzeba tworzenia bibliotek powiatowych).

Przekazanie bibliotek samorządom przy jednoczesnym braku wsparcia finansowego ze strony państwa przyniosło widoczne do dziś efekty w postaci niedofinansowania bibliotek, stopniowego ograniczania liczby placówek bibliotecznych i braku możliwości rozwoju usług bibliotecznych zgodnie z potrzebami współczesnych użytkowników informacji. Do dziś nie ma w naszym kraju spójnej polityki bibliotecznej, która uwzględniałaby w sposób kompleksowy wszystkie obszary działalności bibliotek, a polityka kulturalna (w sferze której lokują się biblioteki publiczne) jest także traktowana marginalnie (np. Ustawa z dn. 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach jest zazwyczaj uważana za ustawę podrzędną wobec innych ustaw). Samorządom lokalnym brakuje wiedzy, a także świadomości roli, zadań, potrzeb i problemów współczesnych bibliotek publicznych – biblioteki istnieją, bo zgodnie z obowiązującym prawem powinny istnieć, lecz ich potrzeby są często zaspokajane na poziomie minimalnym, pozwalającym na przeżycie, lecz już nie na rozwój.

Omówione w niniejszym raporcie projekty i działania obejmują różne aspekty funkcjonowania bibliotek i podejmowane były przez różne podmioty. Uwzględniono działania o skali ogólnopolskiej (w tym realizowane przez różne instytucje państwowe), a także wybrane projekty i działania regionalne i lokalne (wyboru dokonano ze względu na ich reprezentatywność bądź potencjalną wartość dla potrzeb raportu).

Analizą objęliśmy również projekty informatyzacji bądź internetyzacji realizowane poza bibliotekami: przez samorządy lokalne, w szkołach lub innych instytucjach gminnych. Interesowały nas szczególnie projekty wzorcowe oraz projekty realizowane na dużą skalę, których doświadczenia mogą być przydatne w realizacji Programu Bibliotecznego.

Analizowane projekty i działania dotyczą pięciu podstawowych obszarów tematycznych:

- rozwoju infrastruktury (wyposażenie bibliotek w sprzęt komputerowy oraz dostęp do internetu, tworzenie PIAPów);
- edukacji (szkolenia i e-learning);
- komunikacji (przepływ wiedzy i informacji, tworzenie serwisów WWW);
- zasobów (biblioteki cyfrowe, wykorzystywanie istniejących zasobów i tworzenie nowych);
- działalności kulturalnej bibliotek (promocja czytelnictwa, animacja kulturowa, aktywizacja społeczności).

Osobny rozdział stanowi analiza kompleksowych projektów (zarówno bibliotecznych, jak i nie-bibliotecznych), charakteryzujących się całościową wizją procesu informatyzacji oraz wielowątkowością podejmowanych działań.

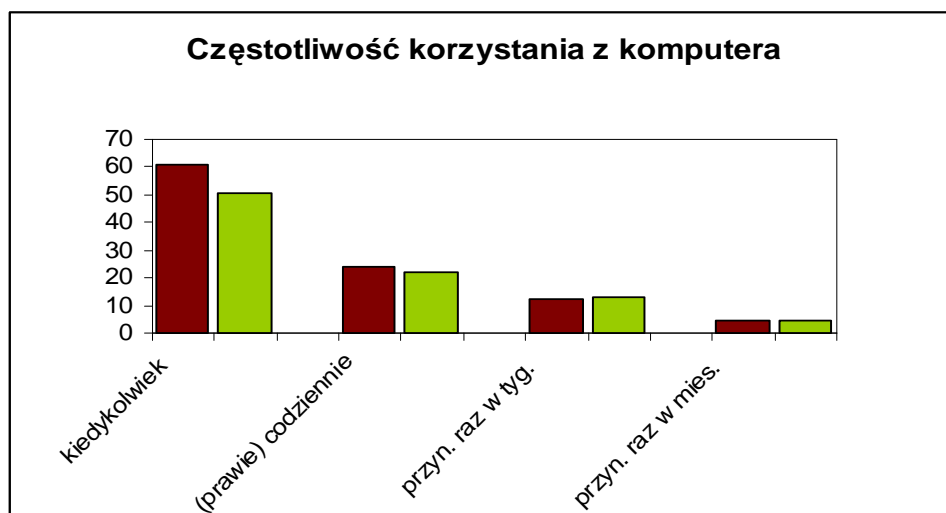
Uwarunkowanie projektów internetyzacji wsi

Podstawowym elementem kontekstu realizacji Programu Bibliotecznego jest stan penetracji technologii cyfrowych na obszarach wiejskich – zarówno w domach, jak i w instytucjach publicznych. Aktualne dane na ten temat zostały zebrane w ramach dwóch badań: Diagnozy Społecznej 2007 (rozdział 7., „Uwarunkowania i konsekwencje korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych”) oraz badania „Wykorzystanie technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w gospodarstwach domowych i przez osoby prywatne w 2007 r.”, wykonanego przez GUS. (Jeśli nie podano inaczej, prezentowane dane pochodzą ze statystyk GUS:

http://www.stat.gov.pl/gus/45_3730_PLK_HTML.htm). Dobrym źródłem danych są również prace Małgorzaty Jezierskiej (Jezierska 2008) oraz Adama Płoszaja (Płoszaj 2008). Analizując wyniki badań należy pamiętać, że obejmują one osoby powyżej 16 roku życia – tymczasem klientami bibliotek są najczęściej dzieci oraz osoby starsze (które z kolei z komputerów nie korzystają prawie wcale). Jest więc prawdopodobne, że biblioteczne pracownice komputerowe spełniają swoją rolę znacznie lepiej i efektywniej niż mogłoby wynikać z raportów badawczych.

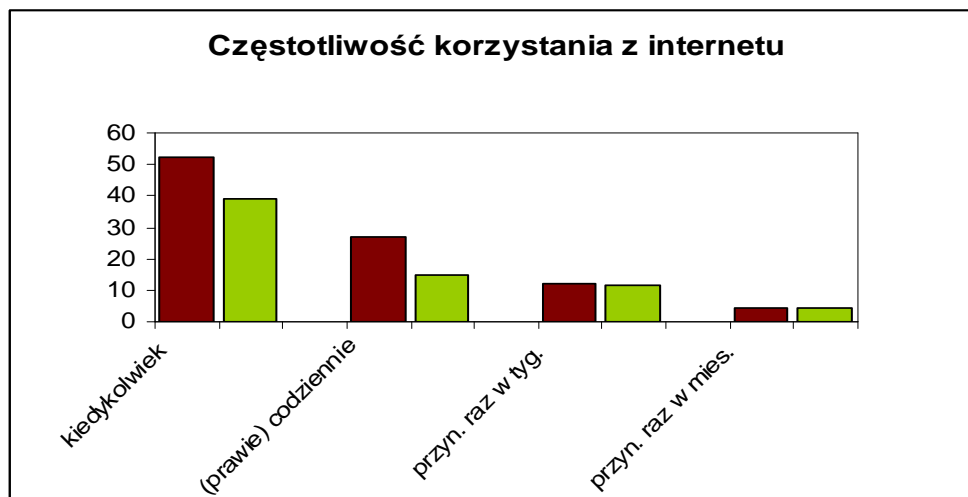
Korzystanie z komputera i internetu

Według danych GUS kiedykolwiek z komputera korzystało 60,8% dorosłych Polaków (między 16 a 74 rokiem życia), przy czym na wsiach procent ten jest mniejszy i wynosi 50,7%. Codziennie lub prawie codziennie korzysta z niego 34,1% osób (na wsi 22,1%), przynajmniej raz w tygodniu 12,1% (12,7% na wsi), a przynajmniej raz w miesiącu 4,3% (4,7% na wsi).

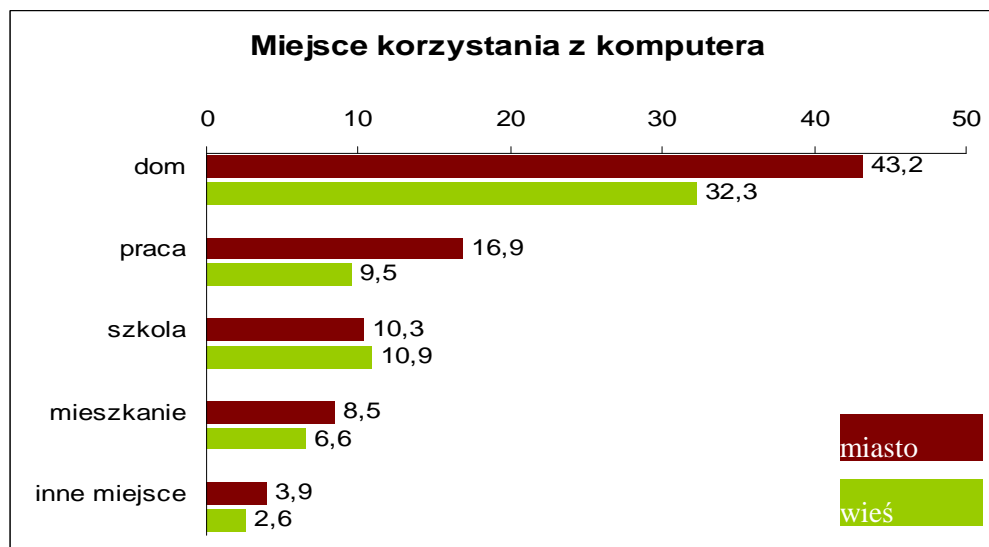
Źródło: GUS, 2007

Nieco większe dysproporcje pomiędzy ogółem Polaków a mieszkańcami wsi występują w przypadku korzystania z internetu. Korzystało z niego odpowiednio: kiedykolwiek – 52,2% i 39,3%; codziennie lub prawie codziennie 26,9% i 14,6%; przynajmniej raz w tygodniu 12,1% i 11,3%; przynajmniej raz w miesiącu – 4,2% i 4,4%.

Źródło: GUS, 2007

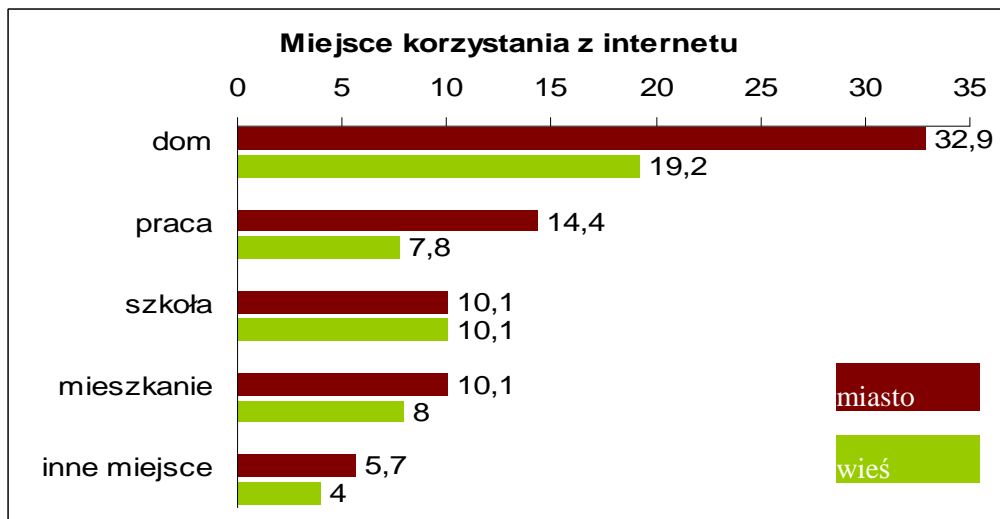
Jak widać, zależność pomiędzy wielkością miejscowości zamieszkania a korzystaniem kiedykolwiek zarówno z komputera, jak i z internetu jest dość wyraźna. Różnice te zmniejszają się jednak w przypadku mniejszej częstotliwości korzystania. Różnice w grupach osób najintensywniej korzystających dowodzą, że osoby na wsi, mając fizyczny dostęp do tych technologii, wykorzystują je w mniejszym stopniu.

Źródło: GUS, 2007

Zdecydowanie najczęściej polscy użytkownicy komputerów korzystają z nich we własnych domach – dotyczy to średnio 43,2% ich wszystkich i 32,2% mieszkańców wsi;

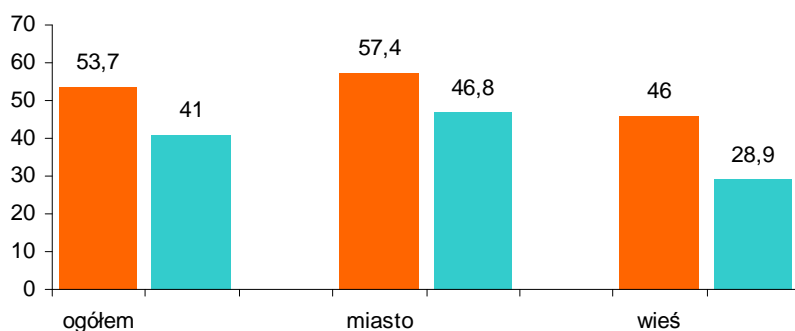
w miejscu pracy (innym niż dom) korzysta odpowiednio 16,9% i 9,5% osób; w miejscu nauki zaś 10,3% i 10,9%.

Źródło: GUS, 2007

Również z internetu zdecydowanie najczęściej korzystamy w domu, dotyczy to 32,9% wszystkich polskich internautów oraz 19,2% internautów mieszkających na wsi; w miejscu pracy (innym niż dom) korzysta odpowiednio 14,4% i 7,8%; w miejscu nauki po 10,1%. Warto podkreślić różnicę w wykorzystaniu internetu w domach wśród mieszkańców miast i wsi. Taki stan rzeczy wyjaśnia procent gospodarstw domowych posiadających komputer i dostęp do sieci w mieście i na wsi.

Wyposażenie gospodarstw domowych w komputer i dostęp do internetu

Źródło: GUS, 2007

W roku 2007 w komputery wyposażonych było 53,7% wszystkich gospodarstw domowych, w tym 46% gospodarstw wiejskich. Jednak **posiadanie w domu komputera nie jest równoznaczne z korzystaniem z niego**. Z danych *Diagnozy* wynika, że aż 16,3% Polaków powyżej 16-go roku życia to osoby posiadające komputer w domu, ale nie korzystające z niego. Dostęp do internetu ma natomiast 41% wszystkich gospodarstw, a na wsi 28,9%. Jednak również posiadanie dostępu do internetu nie oznacza, że jest on wykorzystywany. Według *Diagnozy Społecznej* **główną zgłaszaną przyczyną nieposiadania komputera jest brak środków finansowych** – wskazuje na nią aż 19% gospodarstw jego nieposiadających. **Główną przyczyną braku dostępu do internetu nie są już jednak kwestie finansowe, a brak potrzeby**, na co wskazuje aż 24,2% wszystkich gospodarstw i 27,6% gospodarstw wiejskich. Zbyt wysokie koszty sprzętu i dostępu to kolejne pod względem częstotliwości przyczyny braku dostępu do sieci podawane zarówno w miastach, jak i na wsi. Kolejnymi ważnymi przyczynami wskazywanymi przez mieszkańców wsi są: brak umiejętności posługiwania się internetem (15,2%) oraz brak technicznych możliwości podłączenia do internetu (10,1%).

Komputery w bibliotekach i ich użytkowanie

Statystyki opisujące wyposażenie polskich bibliotek, gromadzone przez GUS, są dostępne jedynie dla lat 1999 oraz 2004–2006. Zostały one zaprezentowane przez Małgorzatę Jezierską w artykule *Komputeryzacja bibliotek publicznych w opisie statystycznym*.

W 2006 roku około 52 % wszystkich bibliotek wyposażonych było w komputery – jest to odsetek siedmiokrotnie większy od tego z roku 1999. Spośród 21 118 komputerów użytkowanych w bibliotekach 17 639 podłączonych było do internetu. Ponad połowa wszystkich komputerów bibliotecznych dostępna jest dla klientów, a większość z nich ma dostęp do sieci.

Lata	Biblioteki publiczne i filie biblioteczne wyposażone w komputery					
	Ogółem Liczba użytkowanych komputerów					
	Liczba wyposaż. bibliotek	%	Ogółem	Z dostępem do internetu	Ogółem	Z dostępem do internetu
1999	685	7,6	2 891	b. d.	554	b. d.

2004	2 984	34,5	12 850	9 308	6 086	4 860
2005	3 688	43	17 094	13 449	8 893	7 597
2006	4 456	52,2	21 118	17 639	11 449	10 126

Źródło: *Komputeryzacja bibliotek publicznych w opisie statystycznym*, Jezierska, 2008

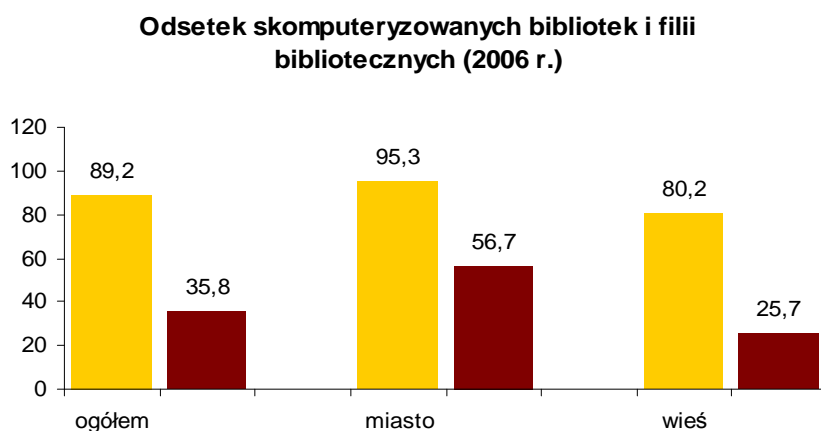
W ostatnich latach nacisk wyraźnie kładziony był na wyposażanie bibliotek wiejskich. Liczba bibliotek wyposażonych w komputery wzrosła w 2005 roku o 59,7% w stosunku do roku 2004, a rok później o kolejne 36%. Przy tym liczba komputerów z internetem dostępnych dla klientów wzrastała odpowiednio o 60,5% i 35,4%. Należy oczekiwać, że obecnie – w wyniku zakończenia realizacji programu „Ikonka” – odsetek bibliotek wiejskich posiadających komputery z internetem dostępne dla klientów jest dużo wyższy. Natomiast nadal istnieją znaczące różnice między bibliotekami a ich filiami, które nie były objęte programem „Ikonka”.

Lata	Przyrost liczby komputerów podłączonych do internetu, dostępnych dla czytelników oraz z dostępem do sieci (w odsetkach)								
	Z dostępem do internetu			Użytkowanych przez czytelników					
				Ogółem			W tym z dostępem do internetu		
	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś
2004	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2005	44,5	37,8	59,7	46,1	42,9	50,3	56,3	52,6	60,5
2006	31,2	28,6	36	28,7	25,2	33,1	33,3	31,3	35,4

Źródło: *Komputeryzacja bibliotek publicznych w opisie statystycznym*, Jezierska, 2008

Kiedy jednak przyjrzymy się odsetkom bibliotek i filii bibliotecznych wyposażonych w komputery i posiadających dostęp do sieci, okaże się, że **przewaga miasta nad wsią**

w dalszym ciągu jest znaczna. Do 2006 roku skomputeryzowano aż o 15% więcej bibliotek (95,3%) i o 31% więcej filii bibliotecznych (56,7%) w mieście niż na wsi.

Źródło: *Komputeryzacja bibliotek publicznych w opisie statystycznym*, Jezierska, 2008

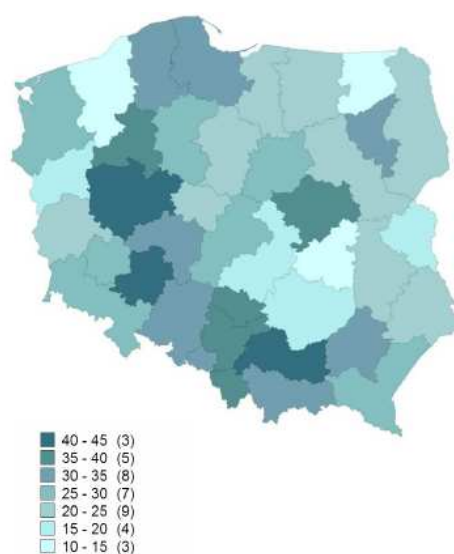
Wyrażna jest też w dalszym ciągu różnica pomiędzy liczbą komputerów przypadających na jedną placówkę. W mieście wskaźnik ten wynosił średnio 4,9 komputera na statystyczną placówkę oraz 7 komputerów na placówkę skomputeryzowaną, a na wsi odpowiednio 1,3 komputera oraz 2,9 komputera.

Lata	Liczba komputerów przypadająca					
	na 1 statystyczną placówkę (bibliotekę,			na placówkę skomputeryzowaną		
	Ogółem	Miasto	Wieś	Ogółem	Miasto	Wieś
1999	0,3	b.d.	b.d.	4,2	b.d.	b.d.
2004	1,5	3,1	0,7	4,3	6,2	2,5
2005	2	4	0,95	4,6	6,7	2,8
2006	2,5	4,9	1,3	4,7	7	2,9

Źródło: *Komputeryzacja bibliotek publicznych w opisie statystycznym*, Jezierska, 2008

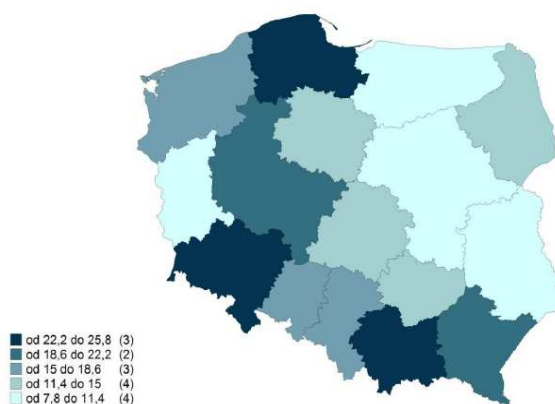
Ze statystyk GUS wynika, że jedynie 1,8% Polaków korzysta z komputerów w bibliotekach publicznych, na wsi odsetek ten jest jeszcze mniejszy i wynosi 1,3%. Dane te powinny być alarmujące szczególnie w odniesieniu do wsi, gdzie odsetek komputerów podłączonych do sieci jest wyraźnie niższy i to właśnie biblioteka mogłaby być miejscem zwiększającym procent wiejskich użytkowników sieci. Bibliotekom potrzebna jest więc promocja – szczególnie tam, gdzie inne formy dostępu są wykorzystywane w ograniczonym stopniu.

Różnice w korzystaniu z komputerów i internetu oraz w komputeryzacji bibliotek występują również pomiędzy województwami. Jednak badania nie wskazują na istnienie wyraźnych różnic regionalnych – na przykład pomiędzy tak zwaną „Polską A” i „Polską B”.

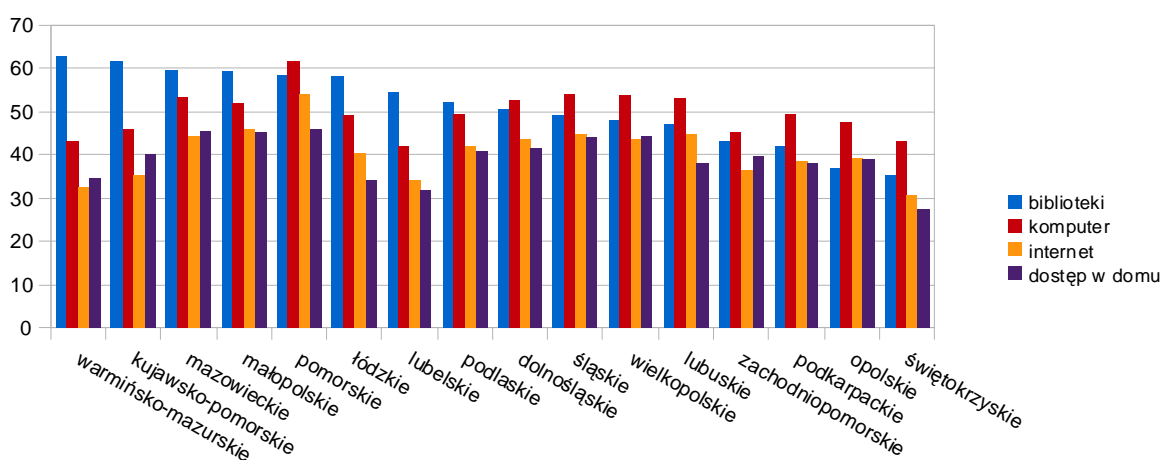
Gospodarstwa domowe z dostępem do internetu 2007 (CBOS 2007, za A. Płoszajem).

Różnice regionalne są natomiast widoczne, gdy przyjrzymy się dostępności PIAPów na terenach wiejskich.

Odsetek miejscowości w województwie z PIAPem (CBOS 2007, za A. Płoszajem).

Zdawać by się mogło, że należałoby uczynić biblioteki miejscami wyrównującymi szanse i kłaść nacisk na komputeryzację i promocję placówek bibliotecznych w tych regionach, gdzie dostęp w innych miejscach jest najmniejszy. Poniższy wykres prezentuje: odsetek skomputeryzowanych bibliotek („biblioteki”), odsetek osób korzystających z komputerów oraz internetu („komputery”, „internet”), a także odsetek gospodarstw domowych z dostępem do internetu („dostęp w domu”). **Jak widać, nie istnieje żadna zależność pomiędzy odsetkiem skomputeryzowanych placówek bibliotecznych a wskaźnikami opisującymi dostęp do komputerów i internetu.** Przebieg i intensywność procesu komputeryzacji i internetyzacji uzależniona jest więc raczej od zaangażowania i operatywności bibliotekarzy, a nie rzeczywistych potrzeb.

Źródła: „Komputeryzacja bibliotek publicznych w opisie statystycznym”, (Jezierska, 2008); *Diagnoza Społeczna 2007 „Uwarunkowania i konsekwencje korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych”*; „Przestrzenne aspekty dostępności i wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w Polsce na tle europejskim” (Płoszaj, 2008)

Wykluczenie z uczestnictwa

Przyglądając się statystykom nie należy jednak zapominać, że dostęp do infrastruktury sprzętowej nie jest jedynym czynnikiem wpływającym na różnice w sposobie wykorzystania nowych zdobyczy technologicznych dla samokształcenia i podnoszenia jakości życia. Tę fiksję na zapewnieniu dostępu do sprzętu świetnie widać w przedstawionych w naszym raporcie projektach informatycznych realizowanych na terenie Polski – wiele z nich, szczególnie dużych, ogólnopolskich projektów, za główny cel stawia sobie właśnie nasycenie terenów wiejskich sprzętem. Bez niego oczywiście nie może być mowy o wykorzystaniu komputerów i internetu jako narzędzi pomagających ludziom zagrożonym wykluczeniem, ale bariera technologiczna nie wyczerpuje całego spektrum problemów.

Pierwszym z problemów pojawiających się przy zakrojonym na szeroką skalę projekcie informatycznym jest analfabetyzm funkcjonalny. Podstawowym narzędziem nauczania na odległość i przekazywania informacji w internecie jest tekst pisany. Choć trudno dotrzeć do aktualnych danych, to nawet przy zachowaniu dużej dozy optymizmu wyniki starszych badań brzmią alarmująco. Statystyki z lat 1994–1995, sporządzone na podstawie badań projektu International Adult Literacy Survey pokazują, że w tym okresie aż 42,6% Polaków uznano za analfabetów funkcjonalnych. Według aktualnych publikacji (m.in. badań Zbigniewa Kwiecińskiego z Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu), kłopoty z rozumieniem prostych komunikatów pisanych i wyrażaniem swych myśli poprzez tekst ma ok. 20% 15-latków i ponad połowa 50-latków. Dlatego być może – uwzględniając polskie realia – w przygotowaniu materiałów szkoleniowych dla osób odwiedzających biblioteki warto tradycyjną formę pisaną wzbogacać zdjęciami, rysunkami i filmami szkoleniowymi.

Analfabetyzm funkcjonalny nie jest oczywiście jedyną barierą. Ogromnym problemem polskiej wsi jest analfabetyzm medialny. Choć z roku na rok wzrasta liczba gospodarstw domowych wyposażonych w komputery oraz dostęp do internetu, to mamy do czynienia z wykluczeniem cyfrowym na poziomie kompetencji. Jak pokazuje „Diagnoza społeczna”, komputery znajdują się przede wszystkim w domach, w których są osoby uczące się. Rodzice traktują komputer jako narzędzie, które może zapewnić ich dzieciom życiowy sukces i dlatego starają się zapewnić im komputer w domu. Okazuje się jednak, że większość z nich nie jest w stanie określić, jaka miałyby być rola komputera i internetu i w jaki sposób miałyby się one do rzeczoności sukcesu przyczynić. Sami bowiem z tych mediów nie korzystają i nie znają ich. Historia 26-letniej kobiety, której w czasie teoretycznego egzaminu na prawo jazdy towarzyszyła 10-letnia córka, bo był to pierwszy kontakt kobiety z komputerem i bała się, że może sobie nie poradzić, nikogo na wsi nie dziwi.

Za „znawców komputerów” uchodzą na wsi dzieci. Jakie są jednak ich rzeczywiste kompetencje? Brak właściwie w Polsce badań na ten temat – w badaniach dotyczących wykorzystywania nowych technologii i internetu próby zazwyczaj nie obejmują dzieci. Z badania przeprowadzonego przez Katarzynę Krakowską w 2007 roku, będącego studium przypadku grupy dzieci korzystających z kawiarenki internetowej w wiejskim GCI w jednej z mazowieckich wsi, jasno wynika, że kompetencje tamtejszych dzieci są bardzo niskie, a wykorzystanie mediów służy niemal wyłącznie zabawie. Komputer i internet (a tak naprawdę dostępne z ich pomocą proste gry sieciowe) są sposobem na wszechobecną na wsi nudę, a więc są atrakcyjne i przyciągają uwagę (Krakowska, 2008). Z tego powodu Program Biblioteczny może również okazać się wyjątkowo atrakcyjny – o ile będzie dostosowany do potrzeb młodych osób.

Planując podejmowanie jakichkolwiek działań na wsi nie można ulec jej romantycznej wizji, rodem z XIX-go wieku. Z kategorią „wiejskości” kojarzymy często „specyficzne więzi społeczne, których podstawą były stosunki pokrewieństwa i sąsiedztwa oraz więź ze wspólnotą lokalną” (Podedworna, 2006: 200) czy „specyficzne instytucje życia zbiorowego, wyrastające z bezpośrednich relacji i stosunków sąsiedzkich oraz normy i wzory działania, oparte raczej na wzajemnej pomocy i solidarności niż na konkurencji i współzawodnictwie” (Podedworna, 2006: 200). Takie definiowanie „wiejskości” sprawia, iż instytucjom podejmującym działania na wsi wydaje się, że społeczności wiejskiej wystarczy dać impuls do działania i trochę środków finansowych, a wtedy ta społeczność sama sobie ze wszystkim poradzi. Tymczasem koniec XX wieku przyniósł nam coś, co socjologowie zwykli nazywać „końcem chłopów”. Tradycyjne społeczeństwo chłopskie zostało wchłonięte przez społeczeństwo przemysłowe i kapitalistyczne, a co za tym idzie, zmieniła się jego specyfika, modyfikacji uległy system wartości i charakter relacji międzyludzkich. Nie można liczyć na to, że ludzie zorganizują się sami, zwłaszcza że komputer i sieć dla wielu z nich są czymś nieznanym i obcym, a przez to raczej odstrasającym niż zachęcającym do działania.

Ważne jest też to, żeby nie traktować wszystkich obszarów wiejskich jedną miarą. W zależności od wielkości i położenia wsi, potrzeby społeczności lokalnych mogą być bardzo różne. Inna jest bowiem sytuacja mieszkańców wsi w województwach podkarpackim, świętokrzyskim czy lubelskim – należących do najbiedniejszych obszarów kraju i UE, będących też najbardziej wiejskimi rejonami w wymiarze demograficznym (odpowiednio 60 proc., 54 proc., 53 proc. według Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku), a inna we wsiach o rozwiniętej funkcji rezydencjalnej, w których osiedlają się mieszkańcy miast (np. śląskie, małopolskie).

Za sprawą programu informatyzacji szkół i opisywanej w raporcie "Ikonki", mieszkańcy wsi – szczególnie osoby młodsze – często mają stosunkowo dobry dostęp do PIAPów, a wobec zainteresowania – także na poziomie rządu – inicjatywami sprzętowymi (takimi jak zapowiadany projekt "Komputer dla każdego ucznia") istnieje duże prawdopodobieństwo, że sytuacja będzie coraz lepsza. Równocześnie, jak pokazuje Diagnoza Społeczna 2007, wiele osób po prostu nie ma ochoty na korzystanie z internetu – aż 20,5% osób posiadających komputer w domu i 55,1% spośród tych, którzy komputera nie mają, twierdzi, że internet nie jest im potrzebny (Batorski, 2007: 272). Również dane GUS z roku 2007 wskazują, że aż 24,2% Polaków nie odczuwa potrzeby korzystania z internetu. Brak tej potrzeby szczególnie widoczny jest wśród mieszkańców terenów wiejskich, osób o niskich dochodach i mieszkańców gospodarstw, w których nie ma dzieci – to ostatnie jest o tyle znaczące, że wskazuje również na olbrzymią lukę pokoleniową i rozpowszechnione przekonanie, że nowe technologie informatyczne nie są czymś, z czego powinni korzystać ludzie starsi. Dlatego tworząc

założenia projektu informatyzacji bibliotek należy uważać, by nie paść ofiarą swojego rodzaju "magicznego myślenia", wedle którego postawienie komputera przed każdym Polakiem zmieni automatycznie sposób, w jaki nasi rodacy poszukują wiedzy. Nie wolno zakładać, że ludzie z gospodarstw o niskim kapitale społecznym i kulturowym będą korzystać z komputerów jako narzędzi emancypacji, pozwalających na zdobycie wiedzy i rozwój umożliwiający choćby poprawę sytuacji na rynku pracy. Różnica pomiędzy wykształconym i aktywnym mieszkańcem Warszawy a często mniej aktywnym mieszkańcem wsi nie polega na tym, że ten pierwszy ma statystycznie większe szanse skorzystać z internetu. Nie polega też wyłącznie na kompetencjach – oczywiście stanowią one warunek podstawowy (wg Diagnozy Społecznej z programów biurowych oraz internetu potrafi korzystać zaledwie 7,5% Polaków), ale wyraźnie bardziej "rozrywkowe" podejście mieszkańców polskiej wsi do komputerów może wynikać z braku okazji do rozbudzenia pewnej ciekawości i pragnienia wiedzy.

Amerykański medioznawca Henry Jenkins nazywa sygnalizowany tutaj problem "wykluczeniem z uczestnictwa" (*participation gap*). W odróżnieniu od "wykluczenia cyfrowego" (*digital gap*), rozumianego w kategoriach fizycznego dostępu do zasobów, nie można go pokonać samym zapewnieniem infrastruktury technicznej. Problemem jest bowiem niepełne wykorzystanie możliwości, jakie otwiera przed nami internet – szanse na bycie współtwórcami rozmaitych treści upowszechnianych w internecie, zdalną współpracę z innymi członkami społeczności internetowych i szeroko rozumianą aktywność. W tym wypadku niewielkie znaczenie ma wartość artystyczna amatorskich tekstów, bo pożyteczny jest sam proces tworzenia. Co najistotniejsze, aktywność na polu kultury może w przyszłości przenieść się na inne sfery życia, stając się jedną z podstaw społeczeństwa obywatelskiego, wyrabiającą u użytkowników zwyczaj zabierania głosu w sferze publicznej. Żyjemy w kulturze, którą Lawrence Lessig – odróżniając ją od form sprzed doby internetu, nazywanych "kulturą tylko do odczytu" nazwał kulturą "odczytu i zapisu". Z tej perspektywy bierność internautów jawi się jako nowy analfabetyzm. Nie można z nim jednak walczyć ograniczając się do rozdawania cyfrowych odpowiedników długopisów.

Projekty infrastrukturalne: sprzęt komputerowy / dostęp do internetu

Tworzenie powszechnych punktów dostępu do internetu (PIAP – Public Internet Access Point) jest podstawowym rodzajem działalności podejmowanej w ramach projektów komputeryzacji bądź

internetyzacji różnorodnych instytucji. Celem takiego projektu jest stworzenie pracowni komputerowej, zapewniającej określonej grupie beneficjentów dostęp do internetu. Nacisk w tego rodzaju projektach jest położony zazwyczaj na zapewnienie sprzętu oraz dostępu do internetu, a w mniejszym stopniu na budowanie niezbędnych kompetencji.

Projekty realizowane w bibliotekach

Na podstawie *Raportu o stanie automatyzacji bibliotek publicznych*, opracowanego przez Katarzynę Winogrodzką na potrzeby VII Ogólnopolskiej Konferencji „Automatyzacja bibliotek publicznych” Warszawa, 22–24 listopada 2006 r., można wymienić podstawowe źródła finansowania automatyzacji bibliotek w Polsce, tzn. wyposażenia w sprzęt komputerowy oraz dostęp do internetu. Do źródeł tych należą: program „Ikonka”, środki własne (z budżetu biblioteki), dotacje celowe samorządu lokalnego lub wojewódzkiego, programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dotacje organizacji pozarządowych (wymieniano Fundację Bankową im. Leopolda Kronenberga, Polsko–Amerykańską Fundację Wolności, Fundację im. Stefana Batorego, Fundację im. Andrzeja Urbańczyka, Polską Fundację Dzieci i Młodzieży, Fundację Wspomagania Wsi), program „Biblionet”, program „Pierwsza Praca” i środki komisji rozwiązywania problemów alkoholowych.

Wczesne projekty komputeryzacji bibliotek

Wśród ogólnopolskich programów sektora NGO wspierających informatyzację bibliotek publicznych należy wymienić programy administrowane przez Fundację im. Andrzeja Urbańczyka – „Internet dla bibliotek” oraz „BGŻ dla bibliotek”. W latach 2002–2004 krakowska Fundacja we współpracy z Bankiem Gospodarki Żywnościowej przekazywała sprzęt komputerowy bibliotekom publicznym i szkolnym z terenu małych miast i wsi, głównie na terenie Małopolski i województw ościennych. Przekazano ok. 1300 komputerów (brak możliwości uzyskania dokładnych danych), które zostały przeznaczone głównie do nieodpłatnego udostępniania internetu użytkownikom bibliotek.

Próby wspomagania bibliotek w zakresie informatyzacji prowadzone były także przez inne instytucje spoza sektora kultury. W latach 2001–2005 organizacja pod nazwą Polskie Bractwo Kawalerów Gutenberga we współpracy z Telekomunikacja Polską S.A. realizowała program „Biblionet”, którego celem było wyposażenie bibliotek w komputery, wzbogacanie księgozbiorów oraz przekształcanie bibliotek w tzw. „Kluby Biblionetu”. Autorzy programu nie udostępniają informacji na temat efektów jego realizacji ani liczby utworzonych Klubów, wiadomo jednak, że wybrane biblioteki otrzymywały od Polskiego Bractwa Kawalerów Gutenberga komplety książek (klasyki literackiej), sprzęt

komputerowy oraz możliwość użytkowania internetu przez okres roku za symboliczną złotówkę (wkład Telekomunikacji Polskiej S.A.).

Kolejną inicjatywą adresowaną do bibliotek jest projekt Centra Komunikacji Społecznej, realizowany od roku 2003 przez Poczta Polską w porozumieniu ze stowarzyszeniem „Polski Związek Bibliotek” oraz samorządami lokalnymi. Projekt polega na tworzeniu tzw. Centrów Komunikacji Społecznej poprzez połączenie bibliotek publicznych (najczęściej filii bibliotecznych zlokalizowanych na wsiach) z placówkami Poczty Polskiej. Powstałe Centra zostały wyposażone w komputery i dostęp do internetu, a ich działalność polega na świadczeniu usług pocztowych, bibliotecznych oraz usług kawiarenki internetowej. Założonych zostało 41 Centrów Komunikacji Społecznej na terenie całego kraju, obecnie czynną działalność prowadzi 34 (dane z lipca 2008).

Program „Ikonka”

Największym z realizowanych dotychczas projektów jest program „Ikonka”, mający na celu wyposażenie bibliotek w sprzęt komputerowy. Zainicjowany w roku 2002 przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, a kontynuowany do roku 2008 przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, polega na wyposażaniu bibliotek w sprzęt i uruchamianiu w oparciu o niego PIAPów, nazywanych również „czytelniami internetowymi”.

Zgodnie z założeniami programu „Ikonka” każda polska gmina otrzymała do tej pory sprzęt komputerowy. Dla wielu bibliotek komputery otrzymane w ramach „Ikonki” są pierwszymi, i często jedynymi komputerami będącymi w posiadaniu tych bibliotek. Jednak w 30% przypadków sprzęt otrzymała inna instytucja niż biblioteka – przyczyną były zazwyczaj złe warunki lokalowe biblioteki. Barię przed poszerzeniem działalności o prowadzenie PIAPu była zwykle zbyt mała powierzchnia lokalu, którym dysponuje biblioteka.

Program realizowany był w czterech etapach: trzy podstawowe (w latach 2003–2006 w trzech grupach województw na terenie całego kraju) oraz czwarty uzupełniający (w latach 2007–2008 w gminach, które wcześniej nie brały udziału w programie). W tym czasie stworzono 2920 PIAPów. Funkcjonują one na terenie całego kraju, głównie w bibliotekach publicznych (70% PIAPów), ale także w innych instytucjach (szkołach, ośrodkach kultury, świetlicach, urzędach). Na realizację programu przeznaczono środki finansowe w wysokości 30 mln PLN. Podana liczba PIAPów nie obejmuje województwa podlaskiego, gdzie w roku 2003 realizowano pilotażową edycję programu „Ikonka”, koordynowaną przez Fundację Nowoczesna Polska. W ramach edycji na uruchomiono 118 czytelni internetowych w bibliotekach publicznych Podlasia.

Zaproszone do udziału w programie gminy zostały zobowiązane do zapewnienia odpowiedniego lokalu – zdolnego pomieścić 3 stanowiska komputerowe – oraz do pokrycia kosztów dostępu do internetu. Biblioteka (lub inna wskazana przez samorząd gminny instytucja) otrzymała w ramach programu zestaw w postaci trzech komputerów z oprogramowaniem oraz anteny dookólnej umożliwiającej korzystanie z internetu bezprzewodowego w pobliżu PIAPu. Warto zauważyć, że na początku realizacji projektu komputery były wyposażane w system operacyjny Windows, a następnie (i w zdecydowanej większości) w system operacyjny Linux. Zgodnie z założeniami program obejmował również 4-godzinne szkolenia dla bibliotekarzy w zakresie obsługi komputera i internetu. W praktyce szkolenia prowadzone były poza programem „Ikonka” – przez biblioteki wojewódzkie lub jako osobne działanie MSWiA – finansowanie szkoleń e-learningowych z wykorzystaniem kursu „Bibweb”.

Inne projekty

W latach 2001–2003 w województwie warmińsko–mazurskim był realizowany projekt „BIS – Biblioteczna Informacyjna Sieć Szkoleniowa”. W jego ramach wyposażono w sprzęt komputerowy i oprogramowanie 117 bibliotek we wszystkich gminach województwa. Biblioteki otrzymywały zazwyczaj jeden komputer, większą ilość sprzętu otrzymała Biblioteka Publiczna w Olsztynie. Projekt obejmował również modernizację, remonty oraz dostosowanie lokali do potrzeb osób niepełnosprawnych. Realizowano także szkolenia bibliotekarzy z obsługi komputera, programów użytkowych oraz internetu. Sprzęt wart 5 000 PLN był przekazywany bibliotekom (i stawał się ich własnością po zakończeniu projektu) pod warunkiem, że samorząd wniósł wkład własny o tej samej wartości – w postaci środków na zakup sprzętu, remont lokalu, zabezpieczenie sprzętu, opłacenie dostępu do internetu, itd. Kwoty pochodziły z budżetów bibliotek, dotacji celowych samorządu, od sponsorów lub z innych programów.

Kontynuacją projektu „BIS – Biblioteczna Informacyjna Sieć Szkoleniowa” był projekt „Kultura, Informacja, Sukces – Sieć PIAP w województwie warmińsko–mazurskim”, realizowany w latach 2006–2007 przez Urząd Marszałkowski województwa oraz Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Olsztynie. W jego ramach uruchomiono 101 punktów PIAP i zmodernizowano kolejne 99 punktów za sumę 1 998 tysięcy PLN. Projekt realizowany był w bibliotekach – 118 z nich otrzymało w sumie 236 komputerów, w tym 5 bibliotek powiatowych utworzyło telecentra złożone z 10 komputerów i urządzeń peryferyjnych. W ramach projektu biblioteka wojewódzka oraz biblioteki powiatowe uruchomiły infomaty – wolnostojące punkty dostępu do internetu, zapewniające dostęp przez całą dobę. Jednym z warunków otrzymania sprzętu było odpowiednie przygotowanie lokalu, w którym mieści się PIAP.

Inne wymieniane przez bibliotekarzy źródła pozyskiwania sprzętu komputerowego to programy lub projekty o złożonych celach, gdzie wyposażenie bibliotek w sprzęt komputerowy jest jednym z wielu realizowanych działań. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku (począwszy od roku 2005) ogłasza programy operacyjne, które funkcjonują jako instrument wdrażania Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 (podstawowego dokumentu definiującego politykę kulturalną państwa) i jednocześnie podstawa ubiegania się o środki finansowe na realizację zadań z zakresu kultury. Sfinansowanie wyposażenia bibliotek w sprzęt komputerowy możliwe jest w ramach kilku programów, najwięcej możliwości daje program „Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego”, w ramach którego instytucje kultury (w tym biblioteki publiczne) mogą ubiegać się o środki finansowe na realizację własnych projektów obejmujących m.in. zakup sprzętu. Z tej możliwości korzysta wiele bibliotek, choć należy zaznaczyć, że wybór dofinansowanych projektów odbywa się drogą konkursu, a biblioteki konkurują z innymi instytucjami i organizacjami (edukacyjnymi, artystycznymi, pozarządowymi, samorządowymi, podmiotami gospodarczymi itp.), w wielu przypadkach próba zdobycia środków finansowych kończy się niepowodzeniem.

Projekty realizowane poza bibliotekami

W ostatnich latach w Polsce został zrealizowany szereg projektów mających na celu utworzenie szeroko rozumianych PIAPów – punktów zapewniających dostęp do internetu. Część z tych projektów kładła nacisk bądź też była skierowana wyłącznie do ośrodków wiejskich. Wspólnym elementem wszystkich tych projektów jest wyposażenie instytucji partnerskich w stanowiska komputerowe podłączone do internetu. Powstała w ten sposób pracownia komputerowa jest miejscem, które zapewnia określonej grupie beneficjentów możliwość korzystania z internetu.

Projekty szkolne

Największym projektem tego rodzaju jest realizowany w szkołach przez Ministerstwo Edukacji Narodowej projekt „Pracownie komputerowe dla szkół”. Celem projektu jest wyposażenie każdej szkoły w Polsce w pracownię komputerową. Do tej pory wyposażono 14 068 szkół, a kolejne 5 900 szkół zostanie wyposażone w tym roku. Projekt jest wart 1 185 mln PLN, w tym 890 mln PLN ze środków EFS – średnia cena jednej pracowni to około 60 000 PLN. Szkoły podstawowe i gimnazja otrzymały zestawy złożone z 10 komputerów stacjonarnych, serwera, notebooka, drukarki, skanera, projektora, infrastruktury sieciowej i kompletu oprogramowania edukacyjnego. Szkoły ponadgimnazjalne i policealne otrzymały o 5 komputerów stacjonarnych więcej. Zostały też wyposażone w Multimedialne Centra Informacji – dodatkowe pracownie złożone z 4 komputerów stacjonarnych, drukarki i skanera.

Jednocześnie w ramach projektu „Internetowe centra informacji multimedialnej w bibliotekach szkolnych i pedagogicznych”, 11 741 biblioteki szkolne oraz wojewódzkie biblioteki pedagogiczne (i ich filie) zostały wyposażone w pracownie komputerowe. Projekt kosztował 180 mln PLN, w tym 135 mln PLN ze środków EFS. Biblioteki szkolne otrzymały zestawy złożone z 4 komputerów stacjonarnych, skanera połączonego z drukarką, infrastruktury sieciowej i kompletu oprogramowania multimedialnego (atlas, encyklopedia, słownik). W ramach projektu szkoły i biblioteki pedagogiczne, które otrzymały sprzęt, były zobowiązane do przeszkolenia jednego nauczyciela bądź pracownika biblioteki.

Obydwa projekty były realizowane w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich 2004–2006.

Centra kształcenia na odległość

W ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich 2004–2006 zostały zrealizowane trzy projekty mające na celu stworzenie sieci tak zwanych Centrów kształcenia na odległość, ulokowanych na obszarach wiejskich. Centrum takie to ośrodek wyposażony w komputery z dostępem do internetu, jednocześnie pełniący rolę oświatowo–kulturalną oraz zapewniający możliwość kształcenia. Trzy projekty tego rodzaju zostały zrealizowane w latach 2007–2008: „Centra kształcenia na odległość na wsiach” (CKNONW), „Wioska internetowa” oraz „Internetowe centra edukacyjno–oświatowe na wsi” (ICEO). W założeniu, PIAPy miały stać się jednocześnie ośrodkami umożliwiającymi kształcenie ustawiczne z wykorzystaniem metod e–learningu. CKNONW umożliwiają wzięcie udziału w 50 kursach e–learningowych, a „Wioski internetowe” w 10 różnych kursach.

Nazwa projektu	Instytucja realizująca	Wartość projektu	Ilość centrów
Centra kształcenia na odległość na wsiach (CKNONW)	Centrum Kształcenia Ustawicznego i Praktycznego w Zielonej Górze, 4system Polska, Ecorys Polska Sp. z o.o., Fundacja Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnym Ruchowo	45 mln PLN	256
Wioska internetowa	Fundacja Regionalnej Agencji Promocji Zatrudnienia i Optoland SA	48 mln PLN	404

Internetowe centra edukacyjno–oświatowe na wsi (ICEO)	Uniwersytet w Białymstoku w partnerstwie, Krajowa Izba Gospodarcza, Związek Ochotniczych Straży Pożarnych, Combidata Poland sp. z o.o.	49 mln PLN	480
---	--	------------	-----

Centra tworzone w ramach projektu „Centra kształcenia na odległość na wsiach” są zlokalizowane w różnych instytucjach: bibliotekach, świetlicach, ośrodkach kultury, szkołach, urzędach gmin, remizach, ośrodkach doradztwa rolniczego, itp. 26 z 404 centrów mieści się w bibliotekach publicznych. Brak informacji o lokalizacji „Wiosiek internetowych”, natomiast centra ICEO mieszczą się w remizach strażackich.

Każde centrum, niezależnie od realizowanego projektu, jest wyposażone w średnio 10 komputerów stacjonarnych, sprzęt peryferyjny (drukarka, faks, urządzenie wielofunkcyjne). W ramach projektu CKNONW centra są również wyposażone w notebook, który ma być wypożyczany osobom niepełnosprawnym. Warto zwrócić uwagę na dużą rozpiętość średnich środków w przeliczeniu na jedno centrum: CKNONW – 119 000 PLN, „Wioska internetowa” – 193 000 PLN, ICEO – 99 000 PLN. Różnice te występują pomimo podobnego czasu trwania projektu oraz liczby sprzętu zakupionego dla każdego centrum.

We wszystkich trzech wypadkach opiekun centrum, którego zadaniem jest jego prowadzenie oraz pomoc beneficjentom w korzystaniu z kursów e-learningowych, jest opłacany jedynie przez czas trwania projektu (około jednego roku, projekty kończą się w lecie 2008). Gminy mają jednak obowiązek prowadzić centra przez kolejne 5 lat. Wydaje się, że w żadnym z trzech projektów nie rozwiązano w sposób systemowy konieczności zapewnienia centrom trwania przez ten okres.

Gminne Centra Informacji

W latach 2002–2006 Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, we współpracy z wojewódzkimi Urzędami Pracy i w ramach programu aktywizacji zawodowej absolwentów „Pierwsza Praca”, tworzyło "Gminne Centra Informacji". Do tej pory powstały 963 centra w całej Polsce. Samorządy, jednostki im podległe lub organizacje pozarządowe zajmujące się walką z bezrobociem, mogły ubiegać się o dofinansowanie wyposażenia Centrum w sprzęt (5–10 komputerów stacjonarnych połączonych w sieć lokalną, drukarka laserowa, kserokopiarka, faks, skaner, oprogramowanie, łącze SDI / DSL z abonamentem na 12 miesięcy, meble, materiały eksploatacyjne, ubezpieczenie centrum), szkolenie pracowników i wolontariuszy Centrum, publikacje

i materiały informacyjno–szkoleniowe. Początkowo (2002) centrum otrzymywało średnio 100 000 PLN – w roku 2004 sumę zmniejszono do 50 000 PLN. Warunkiem utrzymania dofinansowania jest zapewnienie przez samorząd pomieszczenia dla Centrum. Według założeń Centrum realizuje następujące usługi: 1) udostępnianie usług komunikacyjnych (faks, email, własne strony WWW); 2) realizowanie połączeń telefonicznych; 3) sporządzanie pism i podań; 4) usługi księgowo–rachunkowe; 5) porady prawno–administracyjne i finansowe; 6) informacje / promocja w skali lokalnej; 7) szkolenia ICT; 8) ochrona zdrowia i mienia; 9) wspomaganie przedsiębiorczości – poszukiwanie dotacji unijnych. Jednak ze względu na brak zintegrowanego mechanizmu organizacji pracy Centrów, działalność każdego centrum zdaje się zależeć od aktywności i umiejętności lokalnych pracowników. Podawane jako przykład dobrych praktyk GCI w Czerwonaku na Wielkopolsce zajmuje się udzielaniem pomocy bezrobotnym, promocją samozatrudnienia, organizacją szkoleń i kursów (obsługa komputera i internetu, nauka języka angielskiego), pracą z młodzieżą, podnoszeniem kwalifikacji pracowników, poszukiwaniem stażystów oraz współpracą z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej. Istnieją jednak również przypadki, w których Centrum pełni funkcję zwykłego PIAPu, obsługiwanego przez pracownika bądź stażystę bez odpowiednich kwalifikacji. GCI, podobnie jak inne projekty typu PIAP, otrzymywały dofinansowanie na krótki okres czasu (najprawdopodobniej 24 miesiące), choć zakłada się, że będą zdolne trwać dłużej. Kwestia ta nie jest jednak systemowo rozwiązana. Istnieją przypadki, w których Centrum, po wygaśnięciu umowy, zostało przekazane bibliotece, z zadaniem dalszego prowadzenia przez pracowników biblioteki.

Dobłą praktyką jest wspieranie GCI na poziomie wojewódzkim przez Urząd Pracy – co ma miejsce w województwie wielkopolskim. W ramach wsparcia Centra otrzymują z Urzędu opracowania dotyczące rynku pracy, mogą też uczestniczyć w corocznych szkoleniach pozyskiwania środków unijnych. Podobne działania – choć nie wiadomo, z jakim skutkiem – podjęła Fundacja Rozwoju Regionalnego "Warmia i Mazury", która w ramach projektu „Krajowa Sieć Gminnych Centrów Informacji” (KSGCI) udostępniała pracownikom Centrów – za opłatą – narzędzie komunikacji wewnętrznej, oprogramowanie do tworzenia stron WWW oraz szkolenia.

Inne projekty

W ramach projektu „Wieś aktywna. Budowanie społeczeństwa informacyjnego e–VITA” w 11 gminach stworzono w latach 2006–2007 PIAPy. Były one tworzone w połączeniu z gminną, niekomercyjną siecią komputerową. PIAP – złożony z od jednego do czterech komputerów – jest w tych projektach uzupełnieniem sieci gminnej i zapewnia dostęp do internetu osobom, które nie posiadają w domach komputerów. Projekt ten jest rzadkim w Polsce przypadkiem budowania

publicznej sieci dostępowej, a nie jedynie publicznego punktu dostępowego. Średni koszt stworzenia takiej sieci w gminie, opartej o technologie WiMax / Wi-Fi, jest szacowany na około 32 000 PLN. Doświadczenia projektu e-VITA pokazują jednak, że tworzenie gminnych sieci jest zadaniem trudnym, przede wszystkim ze względu na braki kadrowe występujące na terenach wiejskich. Zapewnienie darmowego dostępu jest też utrudnione przez koszty podłączenia sieci gminnej do internetu, które w takim wypadku ponosi samorząd.

Najsukuteczniejsze okazało się zlecenie prac firmom informatycznym. Projekt pokazuje więc, że budowanie sieci publicznej, zapewniającej darmowy dostęp do internetu, jest zadaniem trudnym – łatwiej jest zrealizować projekt dofinansowujący sieci komercyjne.

Projekt grantowy Rzeczpospolita Internetowa, realizowany w latach 2006–2008, jest przykładem dobrych praktyk w kwestii dostarczania sprzętu. Celem projektu nie było finansowanie PIAPów, lecz lokalnych inicjatyw społecznych i kulturalnych – sprzęt był traktowany jedynie jako uzupełnienie, przydatne narzędzie. W założeniu sprzęt nie był więc zapewniany do ogólnego, nieokreślonego wykorzystania, lecz jako wsparcie konkretnych projektów. W pierwszej edycji projektu (2006–2007) każda gmina uczestnicząca w projekcie otrzymała zestaw złożony z notebooka, aparatu cyfrowego, projektora multimedialnego i ekranu, oraz zestaw około 5 komputerów używanych. Pojedynczy komputer okazał się wystarczający do realizacji projektów nawet przez większą grupę działaczy. Dodatkowo, w drugiej edycji (2007–2008), sprzęt był dostarczany opcjonalnie, w zależności od potrzeb danej gminy.

Wnioski

- W projektach bibliotecznych widać **brak dopracowanej wizji komputeryzacji bibliotek**, uwzględniającej ich potrzeby i możliwości bibliotekarzy. Biblioteki proponowano przekształcać w „Kluby Bibliotetu”, „Centra Komunikacji Społecznej” (kosztem zadań bibliotecznych). Nawet w przypadku „lkonki” mówiło się nie o informatyzacji czy komputeryzacji bibliotek, lecz tworzeniu w gminie „PIAPów” i „czytelni internetowych”. W pewnym sensie to nie biblioteki były więc głównymi beneficjentami programów, lecz inne podmioty (społeczność lokalna, Poczta Polska, Telekomunikacja Polska, itp.). Przykładowo, według opinii powszechnej w środowisku bibliotekarskim, realizacja projektu „Centra Komunikacji Społecznej” spowodowała deprecjację instytucji i zawodu – bibliotekarze realizują zadania pocztowców.
- Jednocześnie zapewnianie dostępu do internetu jako źródła informacji i pożytecznych usług, oraz udzielanie wsparcia w korzystaniu z tych zasobów, jest obiecującym kierunkiem, w

którym mógłby zmierzać projekt zmieniający rolę bibliotek publicznych. Wtedy bibliotekarz stawałby się przewodnikiem po zasobach dostępnych poprzez internet – podobnie jak obecnie jest przewodnikiem po dostępnej kolekcji książek. Kluczową rolę odgrywa tutaj zapewnienie bibliotekarzom odpowiednich kwalifikacji oraz wsparcie ich odpowiednimi zasobami – inaczej PIAP może się zdegenerować do postaci „kawiarenki internetowej” – miejsca, w którym internet służy niemal wyłącznie rozrywce. To powiedziawszy, biblioteka nie powinna całkowicie ograniczać aspektu rozrywkowego PIAPu, który może służyć jako przydatny „wabik”.

- Programy takie jak „Biblionet” czy „Centra Komunikacji Społecznej” miały bogatą oprawę medialną, lecz oficjalna wersja prowadzonych działań miała niewiele wspólnego z rzeczywistością (nie powstały „Kluby Biblionetu”, tylko kilka bibliotek otrzymało sprzęt komputerowy pochodzący prawdopodobnie z innego programu, „Centra Komunikacji Społecznej” to tak naprawdę placówki pocztowe albo „bibliopoczty”, jak mawiają z dezaprobatą bibliotekarze).
- Dotychczasowe programy **nie uwzględniały postaw samorządów lokalnych** i ich stosunku do bibliotek. Samorządy gminne, do których skierowano ofertę „lkonki”, często bagatelizowały sprawę, odrzucały ofertę lub nie przekazywały informacji bibliotekom. Koszty utrzymania łącza internetowego (wg umowy pokrywane przez samorządy) w rzeczywistości obciążały budżety bibliotek. Dobrą praktyką – przyjętą na przykład w projekcie BIS – jest nałożenie na samorząd obowiązku zapewnienia własnego wkładu w realizację projektu, najlepiej o określonej wartości. Należy przy tym pamiętać, że część samorządów obciąży tym kosztem budżet bibliotek.
- Mimo, iż jednym z elementów programu „lkonka” miało być szkolenie bibliotekarzy w zakresie obsługi komputera i internetu, w rzeczywistości miały miejsce szkolenia tylko z wykorzystaniem programu e-learningowego „Bibweb” (do roku 2008 finansowanego ze środków publicznych tylko w siedmiu województwach) lub szkolenia organizowane we własnym zakresie przez biblioteki wojewódzkie. W rezultacie bibliotekarze w wiejskich bibliotekach, którzy otrzymali komputery z programu „lkonka”, często mają problemy z ich obsługą. Dodatkowym problemem jest wyposażenie komputerów z „lkonki” w system operacyjny Linux, którym bibliotekarze nie potrafią się posługiwać. Niezbędne są więc dużo intensywniejsze szkolenia bibliotekarzy.

- Brak odpowiednich kompetencji wśród kadry widać również w projektach niebibliotecznych. W projektach tworzenia centrów kształcenia na odległość, ich obsługę zleca się osobom zatrudnionym na krótkie okresy czasu – na przykład stażystom lub studentom. Choć brak systematycznych informacji na ten temat, to na podstawie anegdotycznych danych można podejrzewać, że nie są one odpowiednio przeszkolone – i nie mogą pełnić roli „przewodnika” po technologiach cyfrowych i zasobach sieciowych.
- **Żaden z analizowanych przez nas projektów nie rozwiązał w sposób systemowy kwestii dostępu do internetu.** W wielu przypadkach brak informacji na ten temat. Jedynym spotykanym modelem jest zlecenie zapewnienia dostępu do internetu samorządom. Projekty zdają się nie uwzględniać zróżnicowanego dostępu, jaki występuje na terenie Polski. Trudności z zapewnieniem dostępu do internetu były widoczne w projekcie „Rzeczpospolita Internetowa”, w którym działania części grantobiorców były opóźnione ze względu na brak połączenia internetowego. W Programie Bibliotecznym należy rozważyć zadbanie o dostęp do internetu na poziomie sieci bibliotek – na przykład poprzez negocjowanie kontraktu zbiorczego dla całej sieci. Zapewnienie stabilnego dostępu do internetu na minimalnym poziomie przepustowości zapewniającym możliwość swobodnego korzystania z wszystkich typowych usług sieciowych jest niezbędnym, podstawowym warunkiem realizacji projektu.
- **Brak spójności z innymi programami (projektami) realizowanymi na terenie gminy.** Biblioteki wiejskie są często usytuowane w budynkach innych instytucji (urzędów, ośrodków kultury). Często jest to jedyny w gminie budynek, w którym może powstać centrum informacji, centrum edukacyjne czy czytelnia internetowa. W związku z tym w wielu gminach istnieje już sprzęt niezbędny do prowadzenia PIAPu. Wiele bibliotek gminnych posiada też kilka komputerów z programu „lkonka”. Wreszcie każda szkoła w Polsce posiada pracownię komputerową, która jednak w wielu wypadkach nie jest dostępna osobom innym niż uczniowie; działa jedynie w godzinach lekcyjnych lub jest niewystarczająco wykorzystywana nawet w ramach procesu nauczania. Program Biblioteczny powinien zbadać możliwość wykorzystania przez biblioteki tych zewnętrznych zasobów sprzętowych. Złą praktyką, widoczną w analizowanych projektach, jest realizowanie projektów tak, jakby funkcjonowały one w stanie pustki. W rezultacie słyszeliśmy o pojedynczych przykładach gmin, które traktowały kolejne programy typu PIAP jako możliwość odnowienia zasobu sprzętowego.
- Podejmując, w ramach Programu Bibliotecznego, decyzję o doposażeniu biblioteki w sprzęt, należy uwzględnić stan obecny. Proponujemy przeprowadzenie ankiety pozwalającej ocenić stan obecny sprzętu oraz stworzenie modułowego modelu doposażania, w ramach którego

biblioteki mogą otrzymać różne zestawy, w zależności od potrzeb. Niezbędne jest również zbadanie faktycznego zapotrzebowania – analizowane przez nas programy wyposażają instytucje w pracownie liczące zazwyczaj około 10 komputerów stacjonarnych oraz szereg różnych urządzeń peryferyjnych. Nie dotarliśmy jednak do analiz dowodzących, że taka liczba sprzętu w jednym PIAPie zapewnia optymalne wykorzystanie zasobów rozdysponowanych w skali całej sieci.

- Stosowane w dotychczasowych projektach kryteria tworzenia PIAPów (biblioteki gminne w projekcie „Ikonka” oraz konkursy zgłaszających się gmin w innych projektach) powodują, że gminy najbiedniejsze i najmniej zaradne; oraz filie bibliotek gminnych otrzymują mniej sprzętu – lub w ogóle go nie otrzymują. W ich wypadku niezbędna jest więc inna strategia niż w przypadku bibliotek i gmin już sprzęt posiadających. Program Biblioteczny powinien rozważyć jedną z dwóch strategii: 1) wsparcie filii bibliotecznych oraz gmin posiadających mniej sprzętu – tak, by wyrównać poziom dostępności sprzętu; lub 2) budowanie projektu na bazie istniejących już zasobów i wspieranie gmin i miejsc, w których już istnieje zaplecze sprzętowe – co pozwoliłoby zredukować koszty o wydatki na sprzęt komputerowy.
- Wszystkie analizowane przez nas projekty stosują komputery stacjonarne jako podstawowe wyposażenie PIAPu. Proponujemy rozważenie wykorzystania alternatywnych rozwiązań, takich jak serwer z terminalami lub komputery przenośne. Te ostatnie mogą być przydatne w sytuacji, gdy tradycyjny PIAP – nawet niewielki – nie może zostać założony z powodu braku warunków lokalowych.
- Sposobem na obniżenie kosztów dostarczenia sprzętu jest wykorzystanie komputerów używanych. Model ten został zastosowany w projekcie „Rzeczpospolita Internetowa”, w którym oprócz nowego notebooka beneficjenci otrzymywali używane komputery od TP SA. Projekt taki wymaga oczywiście zapewnienia sprzętu odpowiedniej jakości. Projekt tego rodzaju jest realizowany na większą skalę w Polsce przez Stowarzyszenie Bank Drugiej Ręki, które pozyskuje używany sprzęt od firm i instytucji. Starsze komputery mogą z pożytkiem być wykorzystane do przeglądania katalogów lub do prostych usług sieciowych nie wymagających wykorzystania multimedialnych.
- Zużywanie się i starzenie sprzętu komputerowego jest czynnikiem, który znacząco wpływa na nietrwałość tworzonych PIAPów. W analizowanych przez nas projektach widoczny jest **brak starań o zapewnienie długiego trwania zasobom sprzętowym** – na przykład w postaci wsparcia technicznego obejmującego daną sieć PIAPów lub mechanizmu wymiany popsutych

części. Proponujemy również sprawdzenie (z pomocą proponowanej powyżej ankiety), czy nie istnieje znacząca ilość sprzętu wymagającego naprawy. Naprawę taką można by podjąć, w sposób systemowy, na początku realizacji Programu Bibliotecznego.

- Połączenie tradycyjnej funkcji PIAPu z e-learningiem jest dobrą praktyką. Z jednej strony e-learning jest mechanizmem umożliwiającym nabycie wiedzy i kompetencji, łącznie z kompetencjami korzystania z samego medium. Z drugiej strony przeszkolony pracownik centrum może pomagać osobom niedoświadczonym i uczyć ich podstaw niezbędnych do samodzielnej nauki w modelu e-learningowym.
- Badania wykonane w ramach innych elementów planowania Programu Bibliotecznego wskazują na **potrzebę dbania o estetykę przestrzeni bibliotek**. W przypadku inwestowania w ramach Programu w sprzęt meblowy, proponujemy rozważenie zaprojektowania i wykonania na potrzeby Programu estetycznych mebli (biurek, krzeseł, obudów komputerów, itp.). Przykładowo, stanowisko komputerowe przeznaczone dla młodszych odbiorców mogłoby mieć atrakcyjny, kolorowy wygląd – i stanowić na przykład całość z półkami na treści dla dzieci i młodzieży.
- Wyposażenie PIAPów w punkty internetu bezprzewodowego jest sposobem na poszerzenie strefy dostępu publicznego poza budynek biblioteki i komputery udostępnione w pracowni komputerowej PIAPu. W gminach, w których stosunkowo wielu mieszkańców posiada dostęp do internetu (zakładamy też, że wskaźnik ten będzie rósł w najbliższych latach), technologia WiMax / WiFi pozwala zapewnić tani bądź darmowy dostęp do internetu bez dodatkowych kosztów dla biblioteki; pozwala również bardziej optymalnie wykorzystać łącze, które w innym wypadku będzie niewykorzystane poza godzinami pracy biblioteki. Jednak dotychczasowe doświadczenia pokazują, że utrzymanie bezprzewodowego dostępu jest dla wielu gmin dużym wyzwaniem, przede wszystkim ze względu na brak kadry o odpowiednich kompetencjach technicznych. Udostępnione w ramach projektu "Ikonka" anteny dookólne, zapewniające dostęp bezprzewodowy, są w dużej mierze niewykorzystane. Działanie takie wymagałoby więc silnego wsparcia technicznego bibliotek przez Fundację.
- W Polsce istnieje nadal problem "ostatniej mili", choć według naszej wiedzy brak dokładnych map wskazujących, gdzie dostęp do internetu jest niemożliwy z powodu braku odpowiedniej infrastruktury. Program Biblioteczny powinien rozważyć możliwość zaangażowania się w wyrównywanie istniejących różnic w dostępie, które dotyczą zapewne najbiedniejszych terenów wiejskich. Należałoby więc zbadać, czy istnieją przypadki, w których doprowadzenie

internetu na przykład do filii bibliotecznej zapewniłoby po raz pierwszy w danej okolicy wygodny dostęp do internetu mieszkańcom.

- Wiele PIAPów posiada komputery wyposażone w mikrofony, słuchawki i kamery internetowe – brak w nich jednak warunków do wygodnego prowadzenia rozmów z pomocą tego sprzętu. Możliwość taniej komunikacji z bliskimi i znajomymi, choć nie stanowi statutowego zadania bibliotek, może być przydatną usługą i "wabikiem" przyciągającym użytkowników bibliotek. Decydując się na zapewnianie takiej usługi, biblioteki powinny rozważyć wydzielenie jednego stanowiska komputerowego gwarantującego zachowanie prywatności. Mogłoby ono mieć postać "komputerowej budki telefonicznej" – skonstruowanej tak, by odizolować użytkownika od reszty PIAPu.

Edukacja: szkolenia i e-learning

Szkolenia bibliotekarzy

Bibliotekarze w Polsce zdobywają wykształcenie zawodowe kończąc studia wyższe (licencjackie, magisterskie, podyplomowe) na kierunku „bibliotekoznawstwo i informacja naukowa” lub kierunkach pokrewnych. Do niedawna istniała także możliwość zdobycia wykształcenia bibliotekarskiego na poziomie średnim po ukończeniu studium bibliotekarskiego prowadzonego przez Centrum Edukacji Bibliotekarskiej Informacyjnej i Dokumentacyjnej, lecz Centrum to zostało zlikwidowane w roku 2007. Zgodnie z Ustawą z dn. 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach „pracownicy powinni mieć wykształcenie bibliotekarskie”, jednak powszechnie spotyka się w bibliotekach osoby bez wykształcenia bibliotekarskiego (w małych miejscowościach i na wsiach brakuje osób po studiach kierunkowych, a w bibliotekach większych występuje zapotrzebowanie na specjalistów innych dziedzin).

Poza edukacją formalną bibliotekarze korzystają także z różnych form doskonalenia zawodowego oferowanych przez biblioteki wojewódzkie i powiatowe (szkolenia, kursy, seminaria, konferencje). Podstawowe szkolenia warsztatowe prowadzone są przez instruktorów bibliotek powiatowych i wojewódzkich – pomoc ta świadczona jest bibliotekarzom bibliotek terenowych nieodpłatnie. Szkolenia i kursy dodatkowe, o tematyce wykraczającej poza podstawową działalność biblioteczną także są organizowane przez biblioteki wojewódzkie i powiatowe, które pozyskują w tym celu środki finansowe w ramach dostępnych programów (najczęściej są to Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego). Potrzeby bibliotekarzy w zakresie doskonalenia zawodowego są

jednak znacznie większe, a możliwości finansowe zbyt skromne, by zagwarantować wszystkim zainteresowanym udział w profesjonalnych szkoleniach.

Kurs Bibweb

Od 2003 roku polscy bibliotekarze mają możliwość korzystania z kursu internetowego „Bibweb” prowadzonego metodą nauczania na odległość. Tematyka kursu obejmuje różnorodne zagadnienia związane z obsługą internetu (programy, usługi, serwisy internetowe, poczta elektroniczna, efektywne wyszukiwanie informacji, narzędzia wyszukiwawcze, ocena jakości informacji, tworzenie strony WWW i własnej oferty internetowej, promocja w sieci, prawo autorskie, itp.).

Polska wersja kursu oparta jest na oryginalnej wersji niemieckiej, przetłumaczonej i przystosowanej do polskich realiów. „Bibweb” jest projektem Fundacji Bertelsmanna (która pokryła koszty tłumaczenia i utrzymania kursu), Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. W roku 2007 do grona partnerów projektu dołączył Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Kurs składa się z trzech modułów: „Podstawy Internetu”, „Systematyczne wyszukiwanie informacji w Internecie” oraz „Planowanie i tworzenie własnej oferty internetowej”. Każdy z modułów obejmuje ok. 30–50 jednostek lekcyjnych do zrealizowania w okresie trzech miesięcy. „Bibweb” jest kursem odpłatnym: koszt uczestnictwa w jednym module wynosi 50 zł dla uczniów i osób bezrobotnych, 100 zł dla pracowników bibliotek i 200 zł dla pozostałych uczestników.

W niektórych województwach koszt kursu bibliotekarzy pokrywało Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, a obecnie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. W roku 2004 w związku z realizacją programu „Ikonka” w województwie warmińsko-mazurskim i potrzebą przeszkolenia bibliotekarzy nieprzygotowanych do prowadzenia PIAP, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie uruchomiła projekt „Ikonk@ – edukacj@”. W ramach projektu 290 bibliotekarzy bibliotek publicznych województwa warmińsko-mazurskiego otrzymało możliwość nieodpłatnego udziału w kursie „Bibweb”. Koszt kursu (29 000 PLN) pokryło Ministerstwo Nauki i Informatyzacji. Obecnie „Bibweb” jest dofinansowywany przez MSWiA. Poza omówionym wyżej projektem „Ikonk@-edukacj@” w województwie warmińsko-mazurskim, dotowane szkolenia dla bibliotekarzy z wykorzystaniem kursu „Bibweb” miały miejsce w województwach: lubelskim, łódzkim, małopolskim, pomorskim i kujawsko-pomorskim. W roku 2008 dopłatą zostało objęte województwo dolnośląskie, zapadła także decyzja o sfinansowaniu kursu w województwach lubuskim i opolskim. Trwają przygotowania do zorganizowania kursu w województwach mazowieckim i świętokrzyskim.

Niemiecki Bibweb otrzymał w 2004 r. przyznaną przez rząd Badenii–Wirtembergii nagrodę „European E–learning Award”, która promuje najlepsze przykłady wykorzystania elektronicznych i multimedialnych metod nauki. Polski „Bibweb” jest także dobrze oceniany, np. 75% bibliotekarzy województwa warmińsko–mazurskiego przyznało mu w ankiecie końcowej ocenę „dobrą” lub „bardzo dobrą”. Większość kursantów ukończyła dwa pierwsze moduły, moduł trzeci, poświęcony tworzeniu stron internetowych, był uważany za zbyt trudny, zbyt zaawansowany lub nieprzydatny dla bibliotekarzy .

Inne projekty

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie zrealizowała w roku 2006 projekt „@bus warmińsko–mazurski”. W jego ramach, za sumę 154 tysięcy PLN stworzono mobilny PIAP: 9–osobowy samochód został wyposażony w router Wi–Fi, karty sieciowe, modem z wykupionym dostępem do internetu oraz notebooki wypożyczone z zasobów biblioteki. Pracownicy biblioteki przeprowadzili z pomocą @busa 12 szkoleń dla pracowników bibliotek z obszarów wiejskich – z obsługi komputera, internetu oraz programu bibliotecznego MAK. Router wi–fi umieszczony w samochodzie umożliwił zapewnienie dostępu do internetu w bezpośrednim jego sąsiedztwie. Natomiast wykorzystanie notebooków pozwoliło rozwiązać ewentualne problemy sprzętowe.

Od 2006 roku działa również ogólnopolski projekt „N@utobus”, realizowany przez Departament Informatyzacji MSWiA. Koordynatorem projektu w województwie warmińsko–mazurskim była Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie, która uczestniczyła w projekcie już na etapie jego planowania. W jego ramach stworzono mobilny PIAP w autobusie, wyposażony w 11 laptopów z bezprzewodowym dostępem do internetu. N@utobus prowadzi szkolenia w czterech województwach, zatrzymując się w każdej gminie na okres 2–3 dni. W ciągu roku realizacji projektu w województwie warmińsko–mazurskim i podlaskim przeszkolono 15 796 osób. W sumie autobus odwiedził 120 gmin w dwóch województwach, gdzie stacjonował w 206 różnych lokalizacjach, na terenie małych miast i wsi.

Wnioski

- Dostępne opinie i uwagi uczestników kursu pokrywają się z uwagami odnoszącymi się do e–learningu jako metody nauczania, z podkreśleniem zarówno jej zalet, jak i wad. Wymieniane zalety kursu to: wysoki poziom merytoryczny, dostosowanie miejsca, czasu i tempa nauki do potrzeb i możliwości kursanta, przystępna cena, atrakcyjna szata graficzna, zachęta do praktycznego wykorzystywania nabytej wiedzy, otwartość autorów na

uwagi krytyczne i częsta modyfikacja treści. Wady kursu (i w ogóle metody samodzielnej nauki na odległość) to: brak mechanizmów zmuszających do nauki (konieczna samodyscyplina i zdolność do mobilizacji), niedostateczna komunikacja pomiędzy kursantami a autorami i opiekunami kursu, problemy ze zrozumieniem zawartości merytorycznej lub obsługą programu, brak umiejętności i nawyku korzystania z poczty elektronicznej oraz niedociągnięcia techniczne (trudności z dostępem do kursu, błędy programistyczne).

- Na podstawie doświadczeń Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie z realizacji projektu „lkonka – edukacj@” można wywnioskować, że powierzenie bibliotece wojewódzkiej funkcji koordynatora organizacyjnego kursu dla bibliotekarzy w województwie jest sposobem na częściowe zniwelowanie wspomnianych trudności. Pracownicy WBP służyli kursantom pomocą w zakładaniu kont poczty elektronicznej, rozwiązywaniu problemów, ułatwianiu komunikacji z MNIi oraz autorami „Bibweb”, motywowaniu bibliotekarzy i dotrzymywaniu przez nich wymaganych terminów. W bibliotekarskiej prasie fachowej pojawiały się już opinie potwierdzające powyższy wniosek, a także sugestie, by w strukturach bibliotek wojewódzkich, sprawujących nadzór merytoryczny nad siecią bibliotek utworzyć ośrodki „Bibwebu”. Podobny mechanizm – wspierania udziału w kursach e-learningowych przez bezpośredni kontakt z instruktorem – jest wykorzystywany w centrach kształcenia na odległość.
- Kurs e-learningowy dla bibliotekarzy w zakresie obsługi internetu jest propozycją, z której warto skorzystać. Należy jednak podkreślić, że **sama tylko możliwość skorzystania z kursu, bez dodatkowych udogodnień i wsparcia, może nie spotkać się z pozytywnym odbiorem ze strony bibliotekarzy**. W szczególności dotyczy to pracowników bibliotek, którzy nie mieli nigdy do czynienia z komputerem i internetem (np. w filiach bibliotecznych na wsiach). Darmowość oferty także może nie być wystarczającą zachętą (brak konieczności ponoszenia kosztów często wywołuje niską motywację do nauki czy wręcz lekceważenie oferty).
- Uzupełnieniem kursu e-learningowego powinny być tradycyjne szkolenia. W ramach Programu Bibliotecznego należy dokonać ewaluacji procesów szkoleniowych prowadzonych obecnie przez biblioteki wojewódzkie, a następnie wesprzeć je w celu zintensyfikowania procesu szkoleń. Zasadne wydaje się, przynajmniej w przypadku niektórych bibliotek, dofinansowanie instruktorów lub zapewnienie środków na zatrudnienie dodatkowych osób. Optymalne wydaje się zapewnienie bibliotekarzom udziału w odbywającym się regularnie przez dłuższy okres czasu kursie. Aby ułatwić bibliotekarzom udział, kursy powinny być

prowadzone lokalnie. Przykładem dobrych praktyk są tutaj projekty szkoleniowe „N@tobus” oraz „@bus warmińsko-mazurski” (opisane w drugiej części rozdziału). Możliwy jest również proces szkolenia, w którym osoby już przeszkolone (na przykład bibliotekarze powiatowi) stają się trenerami odpowiedzialnymi za przekazywanie wiedzy i umiejętności innym szkolącym się osobom.

- Należy dołożyć starań, by kursy odpowiadały potrzebom beneficjentów. Przykładem błędnego dopasowania kursów jest jeden z trzech kursów w programie „Bibweb”, poświęcony nauce tworzenia stron WWW w języku skryptowym HTML. Jest to w powszechnym odczuciu bibliotekarzy wiedza zbyt trudna i nieprzydatna. Alternatywą byłoby stworzenie kursu uczącego, jak tworzyć strony WWW z pomocą gotowych systemów CMS, pozwalających tworzyć strony w dużo prostszy sposób.
- Projekty mobilnych PIAPów, wykorzystywanych jako centra szkoleniowe, są godne polecenia – mimo trudności związanych z zaplanowaniem trasy i harmonogramu szkoleń, koniecznością współpracy z wieloma samorządami lokalnymi, trudnościami związanymi z zapewnieniem pracownikom pojazdów noclegu i wyżywienia. Mobilne PIAPy pozwalają z jednej strony rozwiązać problemy sprzętowe występujące w niektórych lokalizacjach. Pozwalają również na prowadzenie lokalnych szkoleń poświęconych zagadnieniom specjalistycznym, na które w danej gminie brak ciągłego zapotrzebowania.

Inne projekty szkoleniowe

Szkolenia

„Bibweb” jest kursem przygotowanym specjalnie dla bibliotekarzy i przystosowanym do ich potrzeb. Ofertę szkoleniową dla bibliotekarzy warto też wzbogacić o inne zasoby edukacyjne wspomagające nauczanie podstaw obsługi komputera i internetu. W ramach różnorodnych projektów informatyzacji społeczeństwa były w Polsce prowadzone w ostatnich latach liczne projekty szkoleniowe. Szkolenia są często uzupełnieniem procesu tworzenia PIAPów. Wiele z nich ma jednak, naszym zdaniem, charakter zbyt pobieżny i nie są przykładami dobrych praktyk, wartych powielenia w ramach Programu.

Jednym z większych projektów szkoleniowych był projekt „Kursy doskonalące dla nauczycieli w zakresie ICT”, realizowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i finansowany ze środków EFS. W jego ramach za sumę 9,19 mln PLN przeszkolono 16 755 nauczycieli. Nie udało nam się uzyskać systematycznej informacji na temat całokształtu realizowanych szkoleń. Dla przykładu, Konsorcjum

Polskich Firm Szkoleniowych prowadziło w latach 2007–2008 szkolenia powiązane z projektem „Pracownice komputerowe dla szkół”, w ramach których 2–3 nauczycieli ze szkół podstawowych i gimnazjów oraz 5 nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych lub policealnych ukończyło 24-godzinny kurs „Technologie informacyjne i edukacja multimedialna w praktyce szkolnej”; dyrektorzy szkół ukończyli 40-godzinny kurs „Wdrażanie technologii informacyjnej i jej wykorzystywanie w usprawnieniu zarządzania oraz kreowanie wizerunku szkoły”; nauczyciele informatyki ukończyli kurs „Przygotowanie nauczyciela do pełnienia funkcji administratora szkolnej pracowni internetowej” oraz „Zaawansowane tworzenie stron WWW z elementami projektowania w architekturze klient-serwer”. Brak również jakichkolwiek danych ewaluacyjnych pozwalających ocenić skuteczność kursów. Panująca jednak powszechnie opinia o nieprzygotowaniu nauczycieli do wykorzystywania technologii ICT w nauczaniu sugeruje, że kursy te nie są wystarczające.

Szkolenia nauczycieli (w tym nauczycieli informatyki), dyrektorów, opiekunów pracowni komputerowych oraz specjalistów JST były również prowadzone na masową skalę w ramach Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich, prowadzonego przez Fundację Programów Pomocy Dla Rolnictwa FAPA (komponent B2: edukacja). W ich ramach przeszkolono 5404 nauczycieli, 1012 nauczycieli informatyki i opiekunów pracowni oraz 1300 dyrektorów.

Wreszcie w ramach projektu „Intel – nauczanie ku przyszłości”, prowadzonemu przez firmę Intel, we współpracy z Microsoftem, MEN i projektem Interklasa, przeszkolono od 2001 roku co najmniej 80000 nauczycieli. 40-godzinne szkolenia obejmowały 9 bloków tematycznych: komputer w klasie (wprowadzenie), poszukiwanie informacji, komunikacja, publikacje uczniowskie, edytory tekstu, witryny WWW, prezentacje multimedialne, arkusze kalkulacyjne, technologia informacji.

Wydaje się, że sytuacja wygląda lepiej w przypadku szkoleń prowadzonych na niewielką skalę. Są to zarówno szkolenia użytkowników końcowych, jak i szkolenia pracowników PIAPów i pracowni komputerowych.

Przykładem innego podejścia do szkoleń są projekty realizowane na rzecz seniorów, w przypadku których organizuje się zazwyczaj relatywnie niewielkie, wyspecjalizowane programy szkoleniowe. Najlepszym przykładem jest realizowany przez UPC Polska oraz Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce projekt „Akademia e-Seniora”. W jego ramach stworzono w 10 miastach polskich 11 pracowni, w których w latach 2006–2007 przeszkolono około 1500 seniorów. Udział w kursie kosztował 32 PLN (cena obejmowała podręcznik kursowy). Prowadzony przez wyszkolonych w tym celu trenerów kurs, trwający 16 godzin, przekazuje seniorom takie kompetencje jak wyszukiwanie informacji na stronach WWW, wysyłanie e-maili, porozumiewanie się za pomocą komunikatorów,

robienie zakupów w internecie oraz korzystanie z bankowości internetowej. W ramach kursu istniała również możliwość otrzymania dodatkowych konsultacji po zakończeniu kursu. Pracownie funkcjonują również jako „kluby e-Seniora”, pełniące rolę PIAPów. Elementem programu jest także strona internetowa („Wirtualna szkoła”), zawierająca jednak nieliczne i podstawowe informacje. Natomiast przykładem złej praktyki w szkoleniu seniorów są kursy realizowane przez Stowarzyszenie Społeczeństwa Wiedzy w ramach projektu „Srebrny Internet”. Proponowane seniorom kursy trwają 4 godziny, z czego na praktyczne ćwiczenia przewidziane jest 50 minut – to zdecydowanie za mało, by przekazać jakiegokolwiek kompetencje.

Innym przykładem dobrze przemyślanego systemu kursów jest także projekt „e-VITA”, w ramach którego podczas 115 kursów przeszkolono 1359 osoby. Kursy są podzielone na kurs podstawowy oraz kursy zaawansowane. Kurs podstawowy obejmował elementarne umiejętności wykorzystania komputera i internetu, jak również przełamywanie lęku przed tymi urządzeniami. Według koordynatorów projektu 20-godzinny kurs nie był wystarczający i powinien trwać dwukrotnie dłużej. Kursy zaawansowane obejmowały e-księgowość, tworzenie stron internetowych, zakładanie sklepów internetowych oraz obsługę pakietu Office – na każdy kurs przewidziano 16 godzin.

Od 2007 dostępny jest w polskiej wersji językowej e-learningowy program nauczania „Digital Literacy”, opracowany przez firmę Microsoft w ramach Społecznego Programu Umiejętności Technologicznych „Unlimited Potential”. Program „Unlimited Potential” realizowany od 2003 roku (także w Polsce) finansuje projekty, których celem jest wyrównywanie dostępu do nowoczesnych technologii na obszarach zagrożonych cyfrowym wykluczeniem. W ramach „Unlimited Potential” Microsoft przyznał w Polsce granty o łącznej wartości 1 215 000 USD, m.in. na wyposażenie 118 PIAPów powstałych w efekcie pilotażowej edycji projektu „lkonka” na Podlasiu, uruchomienie Społecznych Pracowni Edukacyjno-Komputerowych na Podlasiu i Lubelszczyźnie oraz Centrów Edukacji i Aktywizacji Zawodowej dla Osób Niepełnosprawnych w Warszawie. Prowadzone były także szkolenia z podstaw obsługi komputera dla mieszkańców małych miast i wsi oraz dla osób bezrobotnych lub zagrożonych bezrobociem.

Program nauczania „Digital Literacy” wykorzystywany jest w zorganizowanej działalności szkoleniowej – stanowi wyposażenie Społecznych Pracowni Edukacyjno-Komputerowych, w których zajęcia komputerowe prowadzone są przez wolontariuszy i trenerów. Jest też dostępny bezpłatnie dla indywidualnych użytkowników oraz dla organizacji pozarządowych i instytucji publicznych prowadzących działalność edukacyjną (w przypadku instytucji i organizacji wymagana jest zgoda Microsoftu). Program został przystosowany do potrzeb osób

dorosłych (także seniorów), może być wykorzystywany przez nauczycieli i trenerów jako pomoc dydaktyczna w nauczaniu, ale także w samodzielnej nauce indywidualnych użytkowników. „Digital Literacy” składa się z pięciu odrębnych modułów: „Podstawy komputera”, „Internet i sieć WWW”, „Oprogramowanie zwiększające produktywność i efektywność pracy”, „Bezpieczeństwo komputera i danych” oraz „Technologie cyfrowe i cyfrowy styl życia”. Program wymaga instalacji na lokalnym dysku i szerokopasmowego łącza internetowego, lecz istnieje też możliwość korzystania w trybie offline. Dla instruktorów przygotowano materiały pomocnicze, np. przewodnik przygotowywania pracowni komputerowo–edukacyjnej, treść kursów można także pobrać w postaci dokumentu Worda.

Program jest przyjazny dla użytkownika, ma atrakcyjną formę graficzną i zawiera liczne elementy interaktywne, dzięki czemu nowicjusze łatwo utrwalają techniki komunikowania się z komputerem. Każdy moduł zawiera testy sprawdzające, dostępny jest także test końcowy, obejmujący materiał z wszystkich kursów. Minusem „Digital Literacy” jest ograniczenie do środowiska Windows (program nie będzie działał na bibliotecznych komputerach z „Ikonki”, wyposażonych w system Linux). Konieczne jest także uzyskanie licencji od firmy Microsoft, która prowadzi bogatą działalność wspierającą edukację, lecz jej liczne projekty kierowane są do szkół i uczelni, nie do bibliotek publicznych (projekt „Ikonka” na Podlasiu, w ramach którego powstały pierwsze PIAPy w bibliotekach, był prowadzony przez Fundację Nowoczesna Polska).

Biblioteka Śląska podejmowała próby uzyskania zgody na użytkowanie „Digital Literacy” w działalności szkoleniowej bibliotek publicznych w województwie śląskim – prowadzono rozmowy, skierowano pisemną prośbę, lecz zgody ostatecznie nie uzyskano. Warto podkreślić, że program „Digital Literacy” mógłby stanowić element zasobów szkoleniowych dla bibliotekarzy (także przeznaczonych do samodzielnej nauki), lecz może być też wykorzystywany jako pomoc dydaktyczna w czasie prowadzonych przez biblioteki zajęć edukacyjnych dla użytkowników, np. dla seniorów. Pracownicy bibliotek publicznych województwa śląskiego, także z małych miast i gmin, wyrażali zainteresowanie wykorzystaniem programu w tym celu.

e-learning

W chwili obecnej są realizowane w Polsce dwa duże projekty e-learningowe: „Centra kształcenia na odległość na wsiach” (CKNONW) oraz „Wioska internetowa” (obydwa zostały opisane w rozdziale poświęconym sprzętowi i dostępowi do internetu). Obydwa projekty są oparte na zasadzie połączenia zdalnych szkoleń (tradycyjnie wykonywanych indywidualnie przez internautów) z centrami publicznego dostępu do internetu, w których kursanci mogą otrzymać pomoc instruktora. Taki model

wydaje się zasadny w sytuacji, gdy brak podstawowych kompetencji może być przeszkodą w realizowaniu kursu. Obydwa projekty udostępniają kursy za darmo, wymagają jednak rejestracji kursanta w centrum (po rejestracji i otrzymaniu hasła dostępowego kursy mogą być realizowane w dowolnym miejscu, poprzez komputer z dostępem do internetu).

Projekt CKNONW oferuje 50 kursów obejmujących przedmioty szkolne, umiejętności zarządzania projektem i menedżerskie, umiejętności ICT oraz kształcenie zawodowe. Kursy mają postać slajdów z elementami graficznymi, połączonych z testami sprawdzającymi wiedzę. Po ukończeniu kursu użytkownik otrzymuje certyfikat – trudno jednak ocenić, jaka jest realna wartość tych certyfikatów. W ramach projektu CKNONW działa również infolinia oraz portal internetowy (<http://www.pcko.elearning.pl/>) obejmujący dział dodatkowych informacji na temat e-learningu (<http://www.elearning.pl/>).

Projekt „Wioska internetowa” udostępnia 10 kursów: nauka języka angielskiego i niemieckiego (poziom podstawowy i średniozaawansowany), obsługa Worda i Excela, korzystanie z internetu, ABC Przedsiębiorczości, tworzenie biznes planu oraz sposoby poszukiwania pracy. Kursy mają postać PDFów (brak elementów interaktywnych) i są przewidziane na 9 godzin nauki. Po zakończeniu kursu użytkownik wykonuje test dostępny na stronie HTML. Po ukończeniu kursu otrzymuje się zaświadczenie o uczestnictwie w kursie.

Przykładem dobrych praktyk są kursy e-learningowe realizowane w ramach drugiej edycji projektu "e-VITA". W jej ramach przeprowadzono 20 kursów z planowania projektów oraz ewaluacji i rozliczania projektów. Były to kursy grupowe, realizowane zdalnie we współpracy z instruktorem przez okres 2 tygodni. W tym czasie 20-osobowe grupy miały za zadanie rozwiązać wspólnie szereg zadań. Aktywne kursy e-learningowe, będące nie tylko formą indywidualnej pracy z dostępnymi w internecie materiałami, ale też formą zdalnej pracy grupowej, są naszym zdaniem dobrą praktyką, dużo bardziej efektywną od indywidualnego e-learningu. W tego rodzaju kursach internet umożliwia zdalny kontakt z instruktorem, który nie jest dostępny w warunkach lokalnych. Udział w takim kursie, oprócz nabytej wiedzy, pozwala również zdobyć umiejętności związane na przykład z wykorzystaniem różnych form komunikacji internetowej oraz ze zdalną współpracą.

W ramach projektu "Opracowanie programów nauczania do kształcenia na odległość na wybranych kierunkach studiów wyższych", realizowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i finansowanego w dużej mierze ze środków EFS (wartość projektu wynosi 26,7 mln PLN), stworzono kompleksowe programy nauczania na kierunkach turystyka i rekreacja, informatyka, ochrona środowiska, rolnictwo i ekonomia. W sumie powstało 487 materiałów programowych. Część z nich

jest dostępna w internecie, choć zgodnie z założeniami projektu wszystkie materiały powinny być dostępne do wykorzystania. Brak informacji na temat dalszego wykorzystania tych materiałów – wydaje się, że proces tworzenia materiałów nie został uzupełniony o proces ich wdrożenia. Tymczasem istnieje możliwość, by w oparciu o te materiały stworzyć system e-learningowy umożliwiającą indywidualne uczenie. Przykładem takiego projektu jest amerykański projekt OpenCourseWare, prowadzony przez uczelnię MIT (<http://ocw.mit.edu/OcwWeb/web/home/home/index.htm>). W ramach projektu uczelnia udostępniła swobodnie w sieci materiały do około 1800 kursów realizowanych na uczelni.

Z pieniędzy EFS było również finansowane tworzenie metodologii, programów i materiałów dydaktycznych do kształcenia na odległość na poziomie ponadgimnazjalnym. Niestety wydaje się, że projekt nie zakończył się sukcesem. Liczba materiałów została zredukowana z 230 do 20, a cały projekt został wydłużony o pół roku ze względu na konieczność ponownego zamówienia materiałów, które początkowo nie spełniały wymogów merytorycznych. Istnieje jednak szansa, że przygotowane ponownie materiały mogą być przydatne w prowadzeniu szkoleń na odległość.

Wnioski

- Powyższe dane wskazują, że **na terenach wiejskich istnieje stosunkowo duża liczba osób już przeszkolonych w stosowaniu technologii ICT**. Niestety brak informacji pozwalających ocenić faktyczne skutki szkoleń.
- Warto rozważyć propozycję niektórych przedstawicieli środowiska bibliotekarskiego, aby kurs „Bibweb” został udostępniony także użytkownikom bibliotek, za symboliczną opłatą lub nieodpłatnie.
- Wadą projektów szkoleniowych – szczególnie wtedy, gdy są rzetelnie realizowane – są wysokie koszty ich prowadzenia, związane z koniecznością zatrudnienia na dłuższy czas trenerów i prowadzenia zajęć w niewielkich grupach. Sposobem na zmniejszenie kosztów jest połączenie kursów z elementem e-learningu: kursanci w przerwach między zajęciami mogą uczyć się zdalnie (samodzielnie lub z pomocą kontaktującego się z nimi przez internet instruktora).
- 40 godzin wydaje się być minimalnym czasem trwania kursu podstawowego. Kursy dużo krótsze – na przykład trwające jedynie kilka godzin – nie mają najprawdopodobniej żadnego realnego wpływu na umiejętności użytkowników. Przykładowo 4-godzinne szkolenia

zakładane w ramach programu "Ikonka", w przypadku osób nieposiadających kompetencji korzystania ze sprzętu ICT, mogą służyć jedynie zaznajomieniu się z komputerem i internetem. Nie są jednak wystarczające, by bibliotekarz mógł kompetentnie prowadzić PIAP w swojej bibliotece.

- Kursy e-learningowe prowadzone w centrach kształcenia na odległość cieszą się dużą popularnością. Mamy jednak wątpliwość, czy przekazują one wystarczającą ilość wiedzy, by móc mówić o efektywnym procesie edukacyjnym – przykładem mogą być przewidziane na 9 godzin kursy językowe, udostępniane w ramach „Wioski internetowych”.
- Centra kształcenia na odległość bezzasadnie ograniczają dostęp do kursów e-learningowych (konieczne jest zarejestrowanie się w centrum). W szczególności użytkownicy jednej sieci centrów nie mają możliwości uczestniczenia w kursach prowadzonych w ramach drugiej sieci. Uważamy, że podstawową zasadą powinna być swobodna dostępność kursów indywidualnych – jeśli rejestracja jest konieczna (na przykład do celów statystyk), to powinna być formalnością realizowaną zdalnie, przez internet. Natomiast jest oczywiste, że tylko ograniczona liczba kursantów może korzystać ze wsparcia instruktorów pracujących w centrach. Tu należy podkreślić, że w ramach projektu zapewniono finansowanie pracowników jedynie przez okres kilku miesięcy. Przyjmujemy, że po tym okresie w wielu wypadkach kursy będą musiały być realizowane indywidualnie lub przestaną być dostępne.
- Koordynatorzy projektu „N@utobus” zwracają uwagę na **szybką dezaktualizację materiałów szkoleniowych**. W projekcie "Wioska internetowa" kursy są stale aktualizowane, z uwzględnieniem uwag użytkowników. Zalecamy więc okresową weryfikację i aktualizację materiałów kursowych. Przykładowo, instrukcje korzystania z oprogramowania mogą dezaktualizować się wraz ze zmianą interfejsu w kolejnych wersjach programu (na przykład Office XP oraz Office 2007). Dobrą praktyką może być udostępnianie kursów na otwartych platformach (umożliwiających edycję treści) oraz z zastosowaniem wolnych licencji – istnieje wówczas szansa, że materiały będą aktualizowane przez środowisko użytkowników.
- Należy rozróżnić indywidualne kursy e-learningowe od zdalnych kursów, realizowanych w określonym czasie przez grupę kursantów pracującą z pomocą instruktora. Zaletą pierwszego rodzaju kursów są niskie koszty realizacji w skali masowej. Kursy drugiego rodzaju są droższe, ale zarazem bardziej efektywne. W Programie Bibliotecznym należałoby połączyć obydwie formy e-learningu, stosując drugą formę na przykład w przypadku kursów specjalistycznych

i bardziej zaawansowanych. Kursy takie mogłyby być prowadzone w skali ogólnopolskiej, a zapisy byłyby prowadzone poprzez portal Programu. Należałoby również zbadać możliwość nawiązania współpracy z ośrodkami akademickimi uczącymi tych form nauczania – w celu sprawdzenia możliwości prowadzenia takich kursów na przykład przez studentów w ramach praktyk.

- Grupowy e-learning ze zdalnym wsparciem instruktora może być również sposobem na "wyłapywanie talentów" – wspieranie mieszkającej na wsi młodzieży uzdolnionej, która w lokalnych warunkach nie ma możliwości korzystania z edukacji na zaawansowanym poziomie, odpowiadającym jej umiejętnościom.

Komunikacja i wymiana informacji

Serwisy biblioteczne

Komunikację i transfer wiedzy pomiędzy bibliotekarzami zapewniają z jednej strony specjalistyczne serwisy branżowe, a z drugiej formy komunikacji oddolnej, wpisujące się w tak zwany trend "Web 2.0": fora dyskusyjne oraz coraz liczniej powstające w ostatnich latach bibliotekarskie blogi. W polskich zasobach internetu istnieją serwisy bibliotekarskie ogólne (tworzone przez bibliotekarzy i adresowane do całego środowiska bibliotekarskiego) oraz specjalistyczne (np. serwisy dla nauczycieli bibliotekarzy i pracowników bibliotek szkolnych i pedagogicznych). Kilka serwisów specjalistycznych powstało z myślą o pracownikach bibliotek szkolnych i pedagogicznych – nauczycielach bibliotekarzach. Są to: Serwis *Biblioteka w szkole* (<http://www.bibliotekawszkole.pl/index2.php>), *Bibliotekarz szkolny* (<http://www.vulcan.edu.pl/bibliotekarz/>), *Serwis biblioteczny Programu Interkl@sa* (<http://www.biblioteka.edu.pl>), *Serwis informacyjny dla nauczycieli bibliotekarzy* (<http://biblioteka.oeiizk.waw.pl/>) oraz *Biblioteka Pedagogiczna – serwis informacyjny* (<http://www.bib.edu.pl>). Bibliotekarze szkolni mają także swój kwartalnik w wersji elektronicznej – *Warsztaty Bibliotekarskie*, wydawane przez Bibliotekę Pedagogiczną w Piotrkowskim Trybunalskim (<http://www.pedagogiczna.edu.pl/warsztat/index.htm>).

Wymienione serwisy zawierają przydatne informacje dla wszystkich bibliotekarzy, lecz ich głównymi adresatami są bibliotekarze bibliotek szkolnych i pedagogicznych. Biblioteki te w znacznym stopniu różnią się od bibliotek publicznych. Różnice dotyczą np. charakteru działalności (ograniczony krąg odbiorców bibliotek szkolnych i pedagogicznych), uwarunkowań organizacyjno-

prawnych (biblioteki szkolne i pedagogiczne podlegają resortowi edukacji, a biblioteki publiczne – resortowi kultury) czy specyfiki zawodu (dzięki przynależności do grupy zawodowej nauczycieli, bibliotekarze szkolni posiadają prawa, obowiązki i przywileje należne tej grupie).

Nieco inny charakter ma serwis *Elektroniczna Biblioteka* (EBIB). Serwis ten powstał w 1999 roku – początkowo jako czasopismo elektroniczne, następnie jako portal informacyjny zawierający bogate zasoby wiedzy dla bibliotekarzy i specjalistów informacji, czasopismo, bazy danych i forum dyskusyjne. Od 2001 redakcja portalu działa w ramach Komisji Wydawnictw Elektronicznych SBP. Serwis *Elektroniczna Biblioteka* pełni wiele funkcji – jest źródłem informacji o nowoczesnych technologiach i usługach w bibliotekarstwie, stanowi próbę integracji środowiska bibliotekarskiego, wspomaga doskonalenie zawodowe bibliotekarzy i specjalistów informacji, inspirować współpracę pomiędzy bibliotekami oraz działania o charakterze lobbingu. Serwis *Elektroniczna Biblioteka* cieszy się sporą popularnością. W Biuletynie EBIB co miesiąc ukazują się artykuły poświęcone różnym zagadnieniom z zakresu bibliotekarstwa, bibliotekoznawstwa, informacji naukowej i dziedzin pokrewnych. Teksty publikowane są na licencjach Creative Commons, zgodnie z ideą Open Access. Biuletyn stanowi uzupełnienie wiedzy zdobywanej przez bibliotekarzy na studiach wyższych z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Elektroniczna Biblioteka prezentuje ponadto usystematyzowane i opracowane informacje ważne dla całego środowiska bibliotekarskiego, m.in.: wykaz branżowych konferencji, spisy treści czasopism fachowych, bazy teleadresowe bibliotek w Polsce, wykazy przepisów prawnych, informacje o systemach bibliotecznych wraz z linkami do stron producentów, raporty, biblioteki cyfrowe, oferty pracy itp.

Internetowe Forum EBIB jest dla bibliotekarzy narzędziem komunikacji – zgłaszania problemów, przekazywania informacji (np. o projektach, możliwościach zdobywania funduszy, przepisach prawnych, nowych technologiach, systemach bibliotecznych, itp.). Obecnie Forum posiada 1515 użytkowników, którzy napisali ponad 28 000 wiadomości.

Oferta EBIB skierowana jest do bibliotekarzy bibliotek różnych typów, w tym do bibliotek publicznych. Najbardziej aktywną grupą na Forum EBIB są pracownicy dużych bibliotek uczelnianych, naukowych i publicznych, oni należą też do głównych odbiorców Biuletynu EBIB. Bibliotekarze mniejszych bibliotek publicznych (we wsiach i w małych miastach) są stosunkowo mało aktywni, choć ich udział w dyskusjach także jest widoczny. Barię powstrzymującą swobodną komunikację jest obawa, że podawane przez dyskutantów informacje zostaną wykorzystane przeciwko nim. Kilka lat temu taki przypadek rzeczywiście miał miejsce, co zbulwersowało, ale też zniechęciło bibliotekarzy,

k którzy od tego czasu są zachowawczy i unikają szczerych, otwartych wypowiedzi na ważne dla nich tematy. Duża grupa bibliotekarzy z mniejszych bibliotek w ogóle nie korzysta z możliwości, jakie daje EBIB. Powodem tego może być brak nawyku korzystania z elektronicznych narzędzi, przywiązanie do tradycyjnych form komunikacji (biblioteka ostoją analogowego świata), obawa przed technologią i brak czasu w nawale codziennej pracy. Dyskutowanie na forum, blogowanie czy komentowanie cudzych wpisów jest przez wielu bibliotekarzy traktowane jako niemile widziana w pracy rozrywka, a nie forma aktywności zawodowej.

Serwis *Elektroniczna Biblioteka* zgodnie ze swoim pierwotnym założeniem stanowi centrum informacji bibliotekarskiej, jest też gotowym i sprawdzonym rozwiązaniem, które przyjęło się w środowisku bibliotekarskim zarówno jako źródło wartościowej branżowej informacji, jak i nowoczesne narzędzie komunikacji. Wydaje się, że EBIB wymaga skuteczniejszych i bardziej agresywnych działań promocyjnych, skierowanych do adresatów Programu Bibliotecznego – bibliotekarzy małych bibliotek z miast i wsi. Mógłby także zostać wykorzystany jako narzędzie promocji dla Programu, źródło informacji o nim czy narzędzie badania jego efektywności. Na Forum EBIB już toczą się dyskusje na temat Programu, budzą emocje i stymulują zainteresowanie.

Strony WWW

W analizowanych przez nas projektach strony WWW są wykorzystywane na dwa sposoby – jako strony informacyjne projektu lub jako strony poszczególnych instytucji–beneficjentów.

Strony informacyjne projektów. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie uczestniczących w projekcie bibliotek oraz użytkowników końcowych, treść powinna być zorganizowana w moduły umożliwiające filtrowanie treści, z jednej strony pod kątem tematyki zasobów (np. informacje na temat obsługi komputera, materiały na temat poszukiwania pracy, kursy e-learningowe, itp.), jak i potencjalnych zainteresowań odbiorcy (wchodzący na stronę uczeń powinien po kliknięciu na odpowiedni przycisk zostać przeniesiony na stronę z ofertą skierowaną do niego; emeryt – z inną ofertą edukacyjną i rozrywkową). Trzeba uwzględnić zróżnicowane kompetencje związane z obsługą komputerów, ale nie można zapominać o fakcie, że umiejętność wykorzystania sprzętu i oprogramowania nie wystarcza, aby zostały one użyte do samokształcenia i podniesienia jakości życia. Portal powinien wreszcie prezentować konkretne przykłady wykorzystania komputerów i internetu w życiu codziennym – możliwości łatwego wypełnienia zeznania podatkowego, znalezienia korzystnych ofert zakupu różnych towarów i przez to zaoszczędzenia pieniędzy, korzystania z bankowości internetowej, poszukiwania przydatnych informacji i porad, bezpłatnego kontaktu z rodziną w innych miastach i za granicą itp. Witrynę

projektu należy traktować nie jako statyczne źródło informacji, lecz jako aktywnie wykorzystywane narzędzie spajające osoby i instytucje uczestniczące w Programie.

Warto przy tym zauważyć, że nie ma obecnie serwisu o zasięgu ogólnopolskim, który byłby skierowany tylko do bibliotek publicznych. Taką rolę miał pełnić portal Infobibnet (www.infobibnet.pl), lecz plany ogólnopolskiego projektu o tej samej nazwie nie zostały zrealizowane (obecnie adres portalu kieruje na stronę Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu). Niektóre biblioteki wojewódzkie tworzą na swoich stronach WWW własne serwisy z informacjami przydatnymi dla bibliotekarzy publicznych z danego województwa. Przykładem takiego serwisu jest *Podkarpacki Serwis Biblioteczny* Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Rzeszowie (<http://www.wimbp.rzeszow.pl/>), zawierający informacje dla bibliotek i o bibliotekach publicznych w województwie. Zaletą takiego rozwiązania jest wybór i opracowanie informacji zgodnie z potrzebami konkretnych odbiorców (bibliotek w danym regionie oraz ich użytkowników), podczas gdy rolę ogólnopolskiego źródła informacji oraz narzędzia komunikacji dla wszystkich bibliotekarzy pełni serwis Elektroniczna Biblioteka.

Strony instytucji–beneficjentów. Analizując liczbę serwisów bibliotek szkolnych i pedagogicznych oraz ich zawartość merytoryczną, można stwierdzić, że bibliotekarze tych bibliotek są bardziej aktywni i częściej korzystają z nowoczesnych usług i technologii niż bibliotekarze publiczni. Większa aktywność bibliotekarzy szkolnych w sferze korzystania z nowoczesnych technologii może wynikać z tego, że więcej ogólnopolskich programów i projektów infrastrukturalnych kierowanych było do szkół niż do bibliotek publicznych (w tym program „Komputer w każdej szkole” zapewniający wyposażenie w sprzęt komputerowy także bibliotek szkolnych).

Strony instytucji–beneficjentów niestety niemal bez wyjątku reprezentują widoczny już na pierwszy rzut oka niski poziom. Dotyczy to zarówno szaty graficznej, prezentowanych treści, sposobu ich ułożenia, itd. Wobec tego faktu oraz sygnalizowanych trudności ze znalezieniem osób kompetentnych w tworzeniu stron (mimo szeregu projektów szkoleniowych uczących tych kompetencji), należy zastanowić się nad sensownością uruchamiania indywidualnych witryn bibliotek, które najczęściej będą niedopracowane graficznie, нефunkcjonalne i sporadycznie aktualizowane. W tym kontekście być może warto zaoferować bibliotekarzom możliwość skorzystania z przygotowanych wcześniej szablonów, umieszczając w nich moduły treści i usług, pobierane z głównego serwisu projektu. Dobrą praktyką, stosowaną w projekcie „Interkl@sa”, jest udostępnienie instytucjom–beneficjentom również przestrzeni serwerowej.

Inną możliwością jest promowanie w ramach szkoleń prostych, darmowych rozwiązań dostępnych w internecie – jak choćby platforma blogowa Wordpress, którą można wykorzystać jako prosty CMS do tworzenia stron WWW. Analizując programy szkoleniowe można odnieść wrażenie, że własnoręczne tworzenie stron WWW jest traktowane jako jedna z kluczowych kompetencji i form aktywnego tworzenia z pomocą nowych mediów. Naszym zdaniem dużo bardziej wartościowe jest nakłanianie do wykorzystywania gotowych narzędzi, ułatwiających publikowanie treści w sieci. W wielu wypadkach oznacza to również zniesienie trudności związanych z utrzymaniem własnego serwera, domeny, itd. Wreszcie obecność projektów na popularnych platformach i serwisach zwiększa ich widoczność – samodzielne strony nawet dużych projektów pozostają często niezauważone (przykładem może tu być strona jednej z sieci PIAPów tworzonych w tym roku, która została odwiedzona mniej niż 500 razy).

Jednym z najczęściej obserwowanych problemów w wypadku zasobów tworzonych w ramach projektu – dotyczy to także stron WWW – jest ich rozproszenie. Zamiast budować sieć i wykorzystywać efekt synergii, brak jakiegokolwiek koordynacji i podobne treści są opracowywane od nowa w ramach oddzielnych projektów, co rzutuje na ich jakość i dostępność. Pozytywnym wyjątkiem jest tu portal projektu „Witryna Wiejska”, organizująca wokół siebie szerokie spektrum przedsięwzięć, które zostały skatalogowane w ramach Atlasu Inicjatyw. Na pozytywną ocenę zasługuje również prosta, ale przejrzysta szata graficzna – funkcjonalny interfejs warto jednak poprawić, ponieważ zintegrowana z nim wyszukiwarka jest bardzo mało skuteczna. Należy więc rozważyć, które typy informacji zazwyczaj umieszczane na poszczególnych stronach mogą być udostępnione w serwisie zbiorczym. Przykładowo, godziny otwarcia bibliotek lub banki ofert pracy mogą być tworzone w sposób centralny, pod warunkiem, że zapewni się beneficjentom możliwość z jednej strony edytowania treści, a z drugiej łatwego docierania do nich.

W tym kontekście kluczowe wydaje się łączenie zasobów – linkowanie na głównej stronie projektu witryn beneficjentów oraz eksponowanie zasobów udostępnianych w ramach innych projektów. Podstawowym kryterium oceny jest bowiem dostępność informacji i efektywne wykorzystanie materiałów już obecnych w sieci, warto więc unikać generowania niepotrzebnych kosztów i odsyłać użytkowników do istniejących już portali, które dysponują na przykład bogatą ofertą edukacyjną czy kulturalną. Kluczowym zadaniem portalu Programu Bibliotecznego powinna więc być agregacja dostępnych już treści (wraz z treściami stworzonymi na potrzeby Programu) – poprzez przejrzysty, jednolity interfejs umożliwiający ich przeglądanie i wyszukiwanie.

Na szczególne polecenie zasługują dwa opisane poniżej projekty agregujące treści edukacyjne – „Scholaris” oraz „Interkl@sa”.

„Scholaris” (www.scholaris.pl) to portal edukacyjny, który powstał w roku 2004, obecnie zarządzany jest przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Za sprawą dużego budżetu, który wyniósł 19,9 mln PLN (z czego 13,3 mln to dotacje unijne, resztę wyłożył budżet państwa) powstała jedna z największych w polskim internecie baz gromadzących – obok bieżących informacji na temat polskiej oświaty oraz danych teleadresowych – spektrum materiałów edukacyjnych dla nauczycieli i uczniów. Pomimo, iż baza liczy ponad 30 tys. rekordów, za sprawą możliwości wygodnej ich selekcji (uwzględniającej podział na przedmioty, typ materiałów czy odbiorcę), nawigacja w tych zasobach jest relatywnie łatwa. Poważniejsze zastrzeżenia może budzić jedynie brak możliwości edytowania materiałów szkoleniowych i bieżącego poprawiania ich przez internautów, można to jednak wytłumaczyć rozmiarami bazy i trudnościami z moderacją edycji tak rozległych tematycznie zasobów.

Nie mniej przydatną stroną jest Interklasa.pl – portal gromadzi 8,3 tys. publikacji cyfrowych i artykułów oraz materiały audiowizualne (m.in. multimedialne pomoce naukowe, zbiór lektur szkolnych, animacje edukacyjne, testy egzaminacyjne i porady, serwisy tematyczne, scenariusze lekcji i prezentacje dydaktyczne). Zastrzeżenia może jednak budzić pewne przeładowanie portalu, który adresowany jest do wszystkich: nauczycieli i rodziców, dyrektorów szkół, uczniów podstawówek i studentów. Utrudnia to nawigację w zasobach, które być może warto byłoby podzielić na kilka stref. Mimo wszystko wydaje się że Interklasa.pl jest jedną ze stron, na którą warto kierować użytkowników bibliotecznych komputerów – choćby przez zakładki w przeglądarkach internetowych.

Wykorzystanie narzędzi Web 2.0

W Polsce aktywnie działa nieformalne środowisko promujące ideę "Biblioteki 2.0" – model biblioteki, w którym bibliotekarze ściślej współpracują z czytelnikami, angażując ich w funkcjonowanie biblioteki. Inspiracją jest tutaj koncepcja serwisów internetowych "Web 2.0", w których zaciera się granica między profesjonalistami i amatorami, współtworzącymi treści i wartość serwisów. Model "Web 2.0" można opisać, za Timem O'Reilly, jako "ujarzmianie zbiorowej inteligencji". Typowe narzędzia sfery "Web 2.0" takie jak blogi czy platformy wiki, są też wykorzystywane w ramach działań typu "Biblioteka 2.0" i promowane przez członków tej inicjatywy. Zrzeszeni wokół idei bibliotekarze prowadzą forum "Biblioteka 2.0. Forum społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych" (<http://forum.biblioteka20.pl/>), zrzeszające około 300 osób, w tym nie tylko bibliotekarzy. Istnieje również blog "Biblioteka 2.0" (<http://blog.biblioteka20.pl>). Przykładem praktycznej realizacji idei "Biblioteki 2.0" jest Społeczna Pracownia Digitalizacji, która angażuje użytkowników bibliotek w roli zarezerwowanej zazwyczaj dla profesjonalnych bibliotekarzy.

Można oczekiwać, że narzędzia typu "Web 2.0" natrafią na opór ze strony licznej grupy bibliotekarzy, a także zwykłych użytkowników, nie przyzwyczajonych do tego rodzaju interaktywnej formuły, pokładającej zaufanie w możliwości "amatorów" oraz w znaczenie nieformalnej komunikacji. Z drugiej strony narzędzia te oferują szansę na odświeżenie wizerunku bibliotek oraz na promocję oddolnej i horyzontalnej komunikacji w środowisku bibliotekarzy.

Chcąc realizować ideę "Biblioteki 2.0" Program Biblioteczny mógłby na przykład promować na swoim portalu blogi bibliotekarskie – i nakłonić do ich pisaną grupę znaczących lub ciekawych osób związanych ze światem bibliotekarskim. Warto również promować wykorzystanie przez bibliotekarzy szeregu swobodnie dostępnych narzędzi – takich jak na przykład profesjonalne serwisy społecznościowe ("Profeo" lub "Goldenline"). Formą realizacji tej idei jest też opisany powyżej projekt oddolnego tworzenia treści.

Dobłą praktyką byłoby również wykorzystywanie narzędzi "Web 2.0" przez koordynatorów Programu Bibliotecznego. Wyobrażamy sobie stworzenie bloga Programu, czy na przykład publikowanie w sieci nagrań wideo i zdjęć z organizowanych w ramach Programu spotkań i wydarzeń.

Komunikacja zewnętrzna

Chcielibyśmy w tym miejscu odnotować znaczenie komunikacji zewnętrznej, służącej informowaniu społeczeństwa o założeniach i przebiegu projektu; ale także promującej projekt oraz uczestniczące w nim instytucje i placówki. Dobłą praktyką są tutaj działania promocyjne i marketingowe podjęte przez mediateki realizujące projekt "Biblioteki dla młodych klientów"; oraz projekty promocji czytelnictwa, które realizują w skali ogólnopolskiej udane kampanie promocyjne. Rekomendujemy przeprowadzenie w ramach Programu kampanii społecznej, której celem powinno być odświeżenie wizerunku bibliotek oraz pokazanie związków i ciągłości między światem książek a światem internetu i technologii cyfrowych. Skuteczną formą kampanii medialnej byłoby umieszczenie wątków związanych z Programem Bibliotecznym w popularnym serialu (np. "M jak miłość").

Zasoby

Kluczowym elementem Programu Bibliotecznego powinny być różnorakie zasoby – przez co rozumiemy na przykład materiały edukacyjne i treści kulturowe oraz oprogramowanie i strony WWW. Zasoby te mogą być już dostępne w internecie i wplątane w Program Biblioteczny; tworzone specjalnie na potrzeby Programu lub tworzone oddolnie przez beneficjentów programu. Wobec istnienia licznych projektów mających na celu wykorzystanie internetu do edukacji, rozwoju

kulturalnego i aktywizacji zawodowej Polaków, istnieje znaczna liczba zasobów już dostępnych, które potencjalnie mogą być przydatne. Sensowna wydaje się jednak próba zbudowania zasobów wykorzystywanych w ramach Programu w oparciu o już istniejące materiały i narzędzia, w tym o zasoby funkcjonujące w obiegu komercyjnym.

Projekty digitalizacyjne, biblioteki wirtualne i cyfrowe

Pierwszym i najbardziej oczywistym, jeśli chodzi o wykorzystanie w ramach Programu, typem zasobów są zasoby biblioteczne, do których zdalny dostęp może być łatwym, a zarazem istotnym uzupełnieniem oferty książkowej wiejskich bibliotek. Udostępnianie treści książek za pośrednictwem komputerów może być równocześnie elementem strategii budowania wizerunku biblioteki nowej, zinternetyzowanej i bardziej otwartej na formy niezwiązane bezpośrednio z czytelnictwem. Jednocześnie biblioteka korzystająca z treści cyfrowej zachowuje swoją istotę – komputer i internet, wykorzystane w ten sposób, nie powodują redefinicji roli biblioteki. Stają się po prostu dodatkowym, obok książki, interfejsem dostępu do wiedzy.

Digitalizacja (tworzenie cyfrowych kopii) materiałów ze zbiorów bibliotecznych lub pozyskanych przez biblioteki oraz ich publikacja w internecie służy wielu celom: udostępnieniu elektronicznych kopii zbiorów szerokiej publiczności, niezależnie od miejsca i czasu korzystania, wspomaganie działalności dydaktycznej i naukowej, ochronie cennych materiałów przed zniszczeniem, czy promowaniu dorobku kultury regionalnej i lokalnej poprzez jego prezentację w internecie. W ostatnich latach powstało wiele projektów digitalizacyjnych o zasięgu regionalnym – regionalne lub instytucjonalne biblioteki cyfrowe; ogólnopolskim – np. Cyfrowa Biblioteka Narodowa "Polona" (<http://www.polona.pl/dlibra>); europejskim – np. Biblioteka Europejska (<http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/en/index.html>); czy światowym – np. realizowany przez wolontariuszy Projekt Gutenberg (http://www.gutenberg.org/wiki/Main_Page), projekt Open Library prowadzony przez amerykański Internet Archive (<http://openlibrary.org>) lub komercyjny projekt Google Books (<http://books.google.com>).

W Polsce najbardziej znanym projektem digitalizacyjnym był projekt rządowy Polska Biblioteka Internetowa (PBI), zainicjowany przez Komitet Badań Naukowych w roku 2001, następnie prowadzony przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, a po jego likwidacji przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Projekt realizowany był początkowo z udziałem instytucji akademickich, które nieodpłatnie przekazały na potrzeby PBI zdigitalizowane zbiory swoich bibliotek (Akademia Górniczo-Hutnicza, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Gdański), ponadto AGH

utrzymywała infrastrukturę techniczną. Z realizatorami (MNil i MSWiA) współpracowała też Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska, a od 2005 roku powołana w tym celu Fundacja Polska Biblioteka Internetowa, w skład której wchodziło kilkanaście instytucji naukowych, głównie krakowskich. W roku 2008 Polska Biblioteka Internetowa została przekazana Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a prace nad jej budową ma prowadzić Biblioteka Narodowa.

Projekt Polskiej Biblioteki Internetowej był wielokrotnie krytykowany zarówno przez środowisko bibliotekarzy, jak i przez użytkowników zasobów cyfrowych. Autorom zarzucano nadmierne koszty przedsięwzięcia w stosunku do jego efektów końcowych (niecałe 30 000 publikacji udostępnionych kosztem ok. 3,5 mln PLN), złą i niefachową organizację tworzenia zasobów (przypadkowy wybór materiałów, nieprzemyślane działania, liczne – niekiedy rażące – błędy i braki w opisach zasobu, brak metadanych, różnorodność formatów dokumentów, brak właściwej współpracy z bibliotekami, powierzanie zadań merytorycznych prywatnym firmom), nieprzyjazne rozwiązania dla użytkowników (np. brak możliwości zapisywania plików na dysku – istotne dla osób posiadających wolne i drogie łącza internetowe).

Polska Biblioteka Internetowa miała ambitne założenia – miała stać się wirtualną skarbnicą narodowej kultury, oferować publikacje cyfrowe osobom niewidomym, wspomagać edukację poprzez udostępnianie klasyki literatury polskiej i obcej (w tym także lektur szkolnych). Skala przedsięwzięcia, nagłośnienie i medialność (patronat Ministra Nauki Michała Kleibera, uroczyste otwarcie przez premiera Leszka Millera), powiązanie z innymi projektami (np. z „Ikonką”) sprawiły, że PBI cieszyła się znacznie większym zainteresowaniem niż wynikałoby to z jej wartości – do dziś zdarzają się głosy czytelników upominających się o kontynuację projektu. Od kilku lat zasoby Polskiej Biblioteki Internetowej nie są rozwijane, a portal był przez długi czas nieaktywny. W roku 2008 rozpoczęto także przenosiny zasobów PBI do Cyfrowej Biblioteki Narodowej „Polona”.

Polska Biblioteka Internetowa nie jest jedyną biblioteką w Polsce oferującą dostęp do klasyki literatury polskiej. Od roku 2001 jest dostępna w internecie i stale rozwijana Wirtualna Biblioteka Literatury Polskiej (<http://monika.univ.gda.pl/~literat/books.htm>), zrealizowana w ramach projektu UNESCO „Biblioteka Wirtualna Klasycznych Tekstów Literatury Świata” przez Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego we współpracy z Polskim Komitetem ds. UNESCO. Mimo archaicznej szaty graficznej WBLP uznawana jest za projekt wartościowy, przemyślany i profesjonalnie zrealizowany. Opublikowane utwory, stanowiące w większości kanon polskiej literatury pięknej, zostały starannie wyselekcjonowane i fachowo opracowane, z uwzględnieniem szczegółowych informacji o drukowanych oryginałach i ich wydaniach. Poza tekstami utworów literackich WBLP zawiera także multimedia, ilustracje, fotografie, przewodnik po literackich zasobach

internetu i materiały edukacyjne. Niemniej można mieć zastrzeżenia związane z brakiem metadanych oraz niewykorzystaniem dostępnych systemów typu CMS, pozwalających zaprezentować materiały w sposób bardziej przystępny i w większej liczbie formatów.

Wreszcie w ciągu ostatnich kilku lat powstało kilkanaście bibliotek cyfrowych wykorzystujących oprogramowanie Poznańskiego Centrum Superkomputerowo–Sieciowego dLibra. Są to biblioteki instytucjonalne (prezentujące cyfrowe kopie materiałów ze zbiorów instytucji akademickich lub naukowych), regionalne (prezentujące dziedzictwo kulturowe regionu, tworzone we współpracy kilku instytucji) czy specjalistyczne. Oprogramowanie dLibra umożliwia połączenie zasobów wszystkich bibliotek we wspólny system i jednoczesne przeszukiwanie ich zbiorów. Oprogramowanie to jest stale rozwijane – jego najnowsza wersja oferuje tak atrakcyjne rozwiązania, jak elementy Web 2.0 (możliwość tagowania zbiorów przez użytkowników) czy mechanizmy zapobiegające duplikowaniu treści digitalizowanych.

Poznańskie Centrum Superkomputerowo–Sieciowe uruchomiło także serwis „Federacja Bibliotek Cyfrowych” FBC, będący wyszukiwarką pozwalającą przeglądać zasoby 20 różnych bibliotek cyfrowych (ok. 150 000 publikacji). Serwis Federacja Bibliotek Cyfrowych pozwala również przeszukiwać zasoby bibliotek, które nie korzystają z programu dLibra – wśród 20 instytucji w FBC jest także m.in. DIR – Domena Internetowych Repozytoriów Wiedzy oraz Akademska Biblioteka Cyfrowa Akademii Górniczo–Hutniczej w Krakowie – jedna z pierwszych uczelnianych bibliotek cyfrowych. Dobrą praktyką stosowaną w projekcie jest integracja tej relatywnie niszowej wyszukiwarki z popularnymi narzędziami, które mogą zapewnić zbiorom większą oglądalność. W tym celu FBC nawiązało współpracę z twórcami polskiej wersji przeglądarki Firefox, która w najnowszej wersji umożliwia przeszukiwanie zbiorów FBC z poziomu przeglądarki. Opracowano też gadżet iGoogle FBC, który internauci mogą zamieścić na własnej stronie iGoogle.

Biblioteki cyfrowe są w większości tworzone przez biblioteki naukowe lub uczelniane. Udział bibliotek publicznych jest znikomy – występują one jako partnerzy bibliotek naukowych lub posiadają własne niewielkie biblioteki cyfrowe. Wyjątkiem jest Śląska Biblioteka Cyfrowa – biblioteka regionalna współtworzona przez 34 instytucje współpracujące w oparciu o *Porozumienie o współtworzeniu ŚBC*. Wśród tych instytucji jest 18 bibliotek publicznych. Zasób Śląskiej Biblioteki Cyfrowej to, podobnie jak w większości bibliotek cyfrowych, cenne dzieła stanowiące dziedzictwo kultury oraz dorobek naukowy regionu, lecz biblioteki publiczne wnoszą dodatkową wartość: materiały regionalne i lokalne, pochodzące z bibliotecznych księgozbiorów, przekazane przez inne instytucje, organizacje lub miejscowych twórców. Opublikowane przez biblioteki publiczne materiały to m.in. lokalne czasopisma, kroniki szkolne, stare pocztówki, fotografie i kalendarze, kolekcje

towarzystw regionalnych, wydawnictwa okolicznościowe, dokumenty życia społecznego, bibliografie regionalne, opracowania dotyczące lokalnego życia kulturalnego i wydawnictwa własne. Monitorowane na bieżąco statystyki oglądalności Śląskiej Biblioteki Cyfrowej dowodzą, że z jej zasobów korzystają użytkownicy z całego świata – publikowanie materiałów regionalnych za pośrednictwem biblioteki cyfrowej stanowi więc formę promocji regionu, lokalnej kultury, a także publikujących bibliotek.

Biblioteka Śląska – jedna z instytucji założycielskich Śląskiej Biblioteki Cyfrowej – posiada w swoich strukturach Społeczną Pracownię Digitalizacji, współfinansowaną ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programu Mecenat 2007. Pracownia, wyposażona w komputery, skanery, serwer kompresji, oprogramowanie do konwersji i obróbki plików graficznych, została udostępniona wolontariuszom (seniorom i studentom), którzy pod opieką bibliotekarzy skanują materiały przeznaczone do opublikowania w ŚBC. Ponadto Pracownia prowadzi działalność szkoleniową – odbywają się tam szkolenia z zakresu obsługi skanerów i programu dLibra, a uczestnicy projektu Śląskiej Biblioteki Cyfrowej mogą uzyskać pomoc merytoryczną i techniczną, a nawet samodzielnie skanować przeznaczone do publikacji materiały, jeśli nie posiadają własnego sprzętu do digitalizacji.

Potencjał promocyjny bibliotek publicznych mógłby być jednym z argumentów dla władz samorządowych, przemawiających za tym, że **warto inwestować w biblioteki, ponieważ ich działania często odpowiadają potrzebom samorządów**. Przykładem współpracy biblioteki publicznej z samorządem, w wyniku której powstały lokalne zasoby cyfrowe jest projekt Koszalińskiej Biblioteki Publicznej digitalizacji i publikacji w internecie uchwał Rady Miejskiej. Udostępniona na stronie WWW biblioteki pod adresem www.biblioteka.koszalin.pl baza danych zawiera opisy bibliograficzne oraz cyfrowe kopie uchwał z możliwością wyszukiwania ich według kilku kryteriów (tytuł, słowo w tytule, autor, hasło przedmiotowe, słowo kluczowe). Baza prezentuje wartościowe i przydatne dla lokalnej społeczności dokumenty, stanowi też przykład realizacji obowiązku udostępniania informacji o działalności władz samorządowych, wynikającego z ustawy z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej. Inicjatywa Koszalińskiej Biblioteki Publicznej połączyła w sobie potrzeby samorządu (konieczność wywiązania się z ustawowego obowiązku) oraz możliwości i umiejętności bibliotekarzy (stworzenie, opracowanie i publikacja zasobów cyfrowych), jest więc ciekawą formą promocji biblioteki i wskazania władzom samorządowym jej potencjału.

W 2006 roku została uruchomiona Cyfrowa Biblioteka Narodowa „Polona”, która także korzysta z oprogramowania dLibra i której zasób jest widoczny dzięki Federacji Bibliotek Cyfrowych. CBN

„Polona” stawia sobie za cel udostępnianie w internecie dzieł stanowiących polskie dziedzictwo kulturowe, literackie, historyczne i artystyczne, ze szczególnym uwzględnieniem zbiorów wyjątkowo cennych i chronionych, jak rękopisy, stare druki, pierwsze wydania największych dzieł literatury polskiej czy dokumenty konspiracyjne z okresu II wojny światowej. W 2008 roku „Polona” przejęła zasób Polskiej Biblioteki Internetowej – obecnie część publikacji PBI jest już udostępniana za pośrednictwem „Polony”.

Wnioski

- **W rozproszonym procesie digitalizacji dochodzi często do dublowania się wysiłków.** Problem wynika z braku koordynacji pomiędzy różnymi programami czy projektami, konieczności ponawiania prac podjętych w ramach projektów nieudanych (np. PBI) i braku komunikacji czy woli współpracy pomiędzy różnymi bibliotekami cyfrowymi. Próbą rozwiązania ostatniego problemu jest np. forum „Biblioteka 2.0” <http://forum.biblioteka20.pl/> służące między innymi komunikacji pomiędzy różnymi bibliotekami i zapobieganiu dublowania. Dobrą praktyką jest również stosowanie jednolitej platformy sprzętowej, która pozwala wykrywać przypadki dublowania na poziomie zgłaszanych propozycji digitalizacji, jak to ma miejsce w przypadku platformy dLibra.
- Biblioteki cyfrowe mogłyby zostać wykorzystane w Programie Bibliotecznym również jako repozytoria materiałów dydaktycznych i szkoleniowych, opracowanych na potrzeby Programu. Wykorzystanie platformy do budowy biblioteki cyfrowej pozwala na tańszą dystrybucję, jednolity system wyszukiwania z innymi treściami, oraz wyższy stopień standaryzacji i przystępności treści.
- Historia projektów digitalizacyjnych w Polsce pokazuje, że inicjatywy oddolne, oparte na samoorganizacji i współpracy w regionie są skuteczniejsze niż duże projekty rządowe. Bibliotekarze nie ufają projektom rządowym, a także sygnowanym przez inne duże podmioty (np. Telekomunikacja Polska, Poczta Polska), bowiem w przeszłości ich propozycje okazywały się dla bibliotek niekorzystne.
- W związku z coraz mniejszym znaczeniem przypisywanym publikacjom drukowanym jako nośnikom informacji biblioteki cyfrowe wydają się być ważnym kierunkiem rozwoju bibliotekarstwa. **Biblioteki cyfrowe są poza tym istotnym elementem warsztatu informacyjnego nowoczesnych bibliotek, choć w tej roli są nadal w niewielkim stopniu wykorzystywane.**

- Uzupelnieniem bibliotek cyfrowych jako źródeł treści może być projekt druku treści na żądanie. Polskie biblioteki cyfrowe przechowują treści, do których prawa autorskie wygasły; które nie są objęte prawami autorskimi; lub które zostały swobodnie udostępnione na tak zwanej wolnej licencji – oznacza to, że w procesie drukowania nie trzeba płacić opłat licencyjnych, a jedyny koszt stanowią koszty sprzętu i materiałów. Druk na żądanie może być zrealizowany na szereg różnych sposobów: 1) z wykorzystaniem przenośnych maszyn do druku i introligacji książek – przykładem może być stosowana w USA Espresso Book Machine (<http://www.ondemandbooks.com>); 2) obwoźnej drukarenki książek na żądanie zainstalowanej w samochodzie – przykładem może być amerykański projekt Bookmobile (<http://www.archive.org/texts/bookmobile.php>); lub 3) drukarni na żądanie działającej w trybie wysyłkowym. W każdym wypadku zaletą są niskie koszty druku książek, które mogą być przekazywane bibliotekom lub indywidualnym użytkownikom.
- Szczególnym typem zasobów dostępnych w bibliotekach cyfrowych, a wartych promocji w środowisku bibliotekarskim, są cyfrowe wersje czasopism bibliotekarskich.

Wykorzystanie innych, istniejących już zasobów

Poza bibliotekami cyfrowymi, powstałymi w efekcie zorganizowanych działań mających na celu stworzenie zasobów cyfrowych, istnieje w Polsce wiele źródeł materiałów edukacyjnych bądź treści kulturowych, które mogą być wykorzystane jako zasoby udostępniane poprzez uczestniczące w projekcie biblioteki. Niezbędna naszym zdaniem jest inwentaryzacja istniejących zasobów sieciowych, a następnie selekcja i opisanie najbardziej przydatnych. Następnie należy stworzyć serwis, który w przejrzysty i wygodny sposób będzie pozwalał na wyszukiwanie i przeglądanie tych zasobów. Przeszkodą może się okazać silne przyzwyczajenie "zamykania" treści. Przykładem mogą tu być kursy udostępniane poprzez centra kształcenia na odległość – choć potencjalnie mogłyby być swobodnie dostępne, to wymagają one zarejestrowania się i uzyskania hasła w centrum. Kursy stworzone na potrzeby sieci Centrów kształcenia na odległość na wsi nie są dostępne w sieci Wiosek internetowych – i na odwrót.

Wobec dużej liczby dostępnych już w języku polskim materiałów szkoleniowych, można rozważyć możliwość wykorzystania materiałów szkoleniowych, takich jak przygotowane w ramach projektu Pulman "Podręczne Poradniki Cyfrowe"; adresowane do osób starszych materiały stworzone dla projektu UPC „Akademia e-Seniora”; podręczniki – dostępne także w wersji elektronicznej – przygotowane w ramach projektu e-VITA; czy przygotowany przez firmę Microsoft bezpłatny interaktywny program nauczania „Digital Literacy”, dostępny również w polskiej wersji językowej

<http://www.microsoft.com/about/corporatecitizenship/citizenship/giving/programs/up/digitalliteracy/pol/default.mspx>).

Nawet w przypadku, gdy określona sfera działań wykracza poza wyznaczone zadania bibliotek, mogą one ułatwiać dostęp do związanych z tą sferą zasobów sieciowych. Przykładowo, promowanie aktywności zawodowej nie powinno być częścią Programu Bibliotecznego, gdyż taka działalność biblioteki koliduje wyraźnie z aktywnością innych instytucji. Program Biblioteczny powinien jednak eksponować zasoby stworzone w ramach innych projektów. Na przykład osobom, które zakończyły już edukację szkolną można polecać witryny poświęcone poszukiwaniu pracy i przedsiębiorczości. Niestety, ich zasoby nie są tak bogate, jak w wypadku portali edukacyjnych i często wymagają uczestnictwa w konkretnym projekcie – aby uzyskać dostęp do zasobów, należy posiadać login i hasło. Tak jest m.in. w wypadku małopolskiego projektu „E-Przedsiębiorczość” czy ogólnopolskiego projektu „Wioska Internetowa”. Być może warto podjąć próbę nawiązania partnerstwa z ich realizatorami i wynegocjowania "otwarcia" tych zasobów przynajmniej na potrzeby bibliotek.

Oddolne tworzenie treści

Jednym z elementów projektu powinny być działania zorientowane na oddolne tworzenie zasobów cyfrowych. Projekty takie są praktycznie nieobecne w naszym kraju – z niewielkimi wyjątkami, za jakie można uznać projekty fundacji Nowoczesna Polska (projekty „Wolne Podręczniki” oraz „Wolontariat dla Wiedzy” – w ramach pierwszego z nich nauczyciele–wolontariusze tworzą swobodnie dostępne podręczniki szkolne; drugi był próbą zaangażowania uczniów w tworzenie prostych treści edukacyjnych z pomocą mechanizmu wiki) oraz pierwsze akcje tego rodzaju podejmowane przez polskie środowisko Wikipedystów. Takie przedsięwzięcia pozwalają z jednej strony powiększać liczbę dostępnych w sieci treści, z drugiej same w sobie posiadają wymiar edukacyjny – uczą aktywności i wykorzystywania nowych technologii do realizacji lokalnych przedsięwzięć. Projekty takie pozwalają również zaangażować użytkowników bibliotek w prace wykonywane tradycyjnie przez bibliotekarzy (tworzenie, katalogowanie i archiwizacja treści).

W szczególności proponujemy rozważenie projektu, w którym najbardziej aktywni i najlepiej wykształceni bibliotekarze stają się autorami materiałów szkoleniowych i edukacyjnych wykorzystywanych w Programie. Widzimy dużą wartość w angażowaniu społeczności i traktowaniu uczestników projektu nie tylko jako odbiorców treści przygotowanych zewnątrz, lecz jako zróżnicowaną społeczność zdolną edukować się wzajemnie. Przykładem takich działań może być wspomniane powyżej tworzenie podręczników w projekcie „Wolne Podręczniki”.

Projekt oddolnej digitalizacji treści

Uważamy, że ogólnopolski projekt oddolnej digitalizacji treści, w którym kluczową rolę odegrałyby biblioteki gminne, wspierane przez biblioteki wojewódzkie, jest godnym polecenia rozwiązaniem, które - mieszcząc się w ramach działalności bibliotecznej - jednocześnie angażuje biblioteki i ich użytkowników w ogólniejszy proces archiwizacji dziedzictwa kulturowego i współtworzenia zbiorów dostępnych w internecie.

Przyjęło się, że biblioteki cyfrowe są zakładane przeważnie przez biblioteki naukowe bądź uczelniane. Biblioteki publiczne, szczególnie te mniejsze, nie posiadają zazwyczaj ani zasobów, ani możliwości, aby samodzielnie uczestniczyć w projekcie digitalizacyjnym czy tworzyć własne wirtualne kolekcje. Przykłady projektów realizowanych na Śląsku dowodzą jednak, że można skutecznie angażować biblioteki publiczne w proces tworzenia bibliotek cyfrowych oraz wspierać proces oddolnej digitalizacji treści.

Mniejsze biblioteki mogłyby uczestniczyć w projektach digitalizacyjnych za pośrednictwem bibliotek wyższego szczebla (np. powiatowych) i przekazywać im materiały do publikacji na podstawie stosownych umów. Wówczas pełniłyby na rzecz swojego środowiska ważną rolę promocyjną, a dzięki współpracy z władzami lokalnymi i innymi instytucjami ich prestiż w środowisku byłby znacznie większy.

Materiały, które dzięki publikacji w internecie mogłyby promować walory środowiska lokalnego i jego dorobek kulturowy, to: opracowania o miejscowościach, twórczość lokalnych artystów, pamiątki rodzinne (rękopisy, listy, pocztówki), stare fotografie, zestawienia bibliograficzne, kroniki instytucji i organizacji lokalnych, gazetki gminne itp. Biblioteki publiczne mogłyby również digitalizować treści z domeny publicznej znajdujące się w ich zbiorach. Materiały mogłyby być publikowane w sieci z wykorzystaniem szeregu dostępnych narzędzi i serwisów, takich jak: platformy do tworzenia bibliotek cyfrowych; serwisy blogowe i fotograficzne (np. polski serwis Garnek, amerykański serwis Flickr bądź serwis Wikimedia Commons); serwisy kartograficzne (np. Google Maps), darmowe serwisy do archiwizowania treści multimedialnych (np. Internet Archive) czy Wikipedia, w której mogłyby powstawać wpisy dotyczące poszczególnych wsi i gmin.

Oddolny projekt digitalizacyjny służyłby jednocześnie powiększeniu polskich zbiorów cyfrowych, promocji kultury lokalnej i regionalnej oraz dbaniu o dziedzictwo kulturowe "małej ojczyzny", która według badań etnograficznych zrealizowanych na potrzeby Programu stanowi istotną wartość dla wielu mieszkańców wsi. Projekt taki wymagałby od strony Programu wsparcia w postaci: szkoleń z digitalizacji treści, zapewnienia odpowiedniego sprzętu na przykład w postaci mobilnych pracowni

digitalizacji krążących po Polsce (wzorem mogą tu być projekty szkoleniowe „N@tobus” i „@bus warmińsko-mazurski”) oraz działań motywacyjnych, takich jak konkursy czy wystawy promujące najciekawsze treści.

Partnerem takiego projektu mogłoby być Stowarzyszenie Wikimedia Polska oraz społeczność polskich Wikipedystów. Polska wersja Wikipedii jest przykładem skutecznego tworzenia treści w sposób oddolny. Związani z programem wolontariusze mogliby utworzyć ogólnopolską siatkę, która wspierałaby projekt poprzez szkolenia i animację działań.

Zasoby multimedialne

Udostępnienie, oprócz książek, filmów na DVD, płyt CD bądź audiobooków stanowiłoby naturalne rozwinięcie formuły biblioteki o zasoby multimedialne. W przypadku treści z domeny publicznej lub dostępnych na wolnych licencjach możliwe jest zrealizowanie multimedialnej wersji druku na żądanie – w postaci kiosków umożliwiających wypalenie płyty CD bądź DVD zawierającej muzykę, filmy lub oprogramowanie. Przykładem takich działań jest południowoafrykański projekt Freedom Toaster (<http://www.freedomtoaster.org/>).

Dodatkowo elementem działalności kulturalnej bibliotek mogłyby być pokazy filmów. Wymagałoby to zapewnienia bibliotekom projektorów multimedialnych, a przeszkodą w wielu wypadkach może się okazać brak warunków lokalowych. Możliwe również, że jest to działanie wykraczające poza sferę aktywności bibliotek.

Aby zrationalizować i zmaksymalizować wykorzystanie zasobów audiowizualnych, takich jak płyty DVD z filmami, których praktyczna przydatność dla pokazów kończy się po jednorazowym użyciu, można stworzyć kilkanaście "wędrujących" np. w obrębie województwa pakietów z filmami. Byłyby one wypożyczane i prezentowane podczas pokazów, a po upływie określonego czasu wymieniane z innymi bibliotekami.

Istnieje wreszcie potencjalna możliwość udostępniania treści multimedialnych w postaci cyfrowej poprzez przystosowany do tego celu serwis internetowy. W takim wypadku niezbędna jest jednak analiza prawna mająca na celu ustalenie, czy udostępnianie materiałów objętych prawami autorskimi w międzybibliotecznej sieci mieściłoby się w ramach dozwolonego użytku. Podobne wątpliwości prawne budzi też organizowanie w bibliotekach pokazów filmowych.

Standardy udostępniania i wykorzystywania zasobów

Program Biblioteczny powinien dołożyć starań, by zmaksymalizować dostępność i użyteczność, a tym samym również wykorzystanie materiałów tworzonych na potrzeby Programu. Podobnie należy, tam gdzie to możliwe, kierować się tymi wartościami przy doborze istniejących już zasobów – na przykład oprogramowania komputerowego czy systemów internetowych.

Program Biblioteczny powinien dołożyć starań, by jak największa ilość zasobów – w tym materiały opisujące Program i jego metodę, materiały szkoleniowe dla bibliotekarzy i użytkowników końcowych, elektroniczne wersje publikacji, itd. – była swobodnie dostępna w internecie. Przykładem dobrej praktyki w tej kwestii jest program "e-VITA", w ramach którego liczne zasoby są udostępniane na stronie Witryna wiejska. Przykładem złych praktyk są projekty centrów kształcenia na odległość, które w nieuzasadniony sposób ograniczają dostęp do materiałów e-learningowych do osób, które zarejestrowały się w tym celu w jednym z centrów.

Prawa autorskie. Treści tworzone w ramach Programu Bibliotecznego – jako treści niekomercyjne, nastawione na jak najszerze wykorzystanie – powinny być udostępniane na tak zwanych wolnych licencjach, zezwalających na swobodne kopiowanie, używanie i przetwarzanie treści. W przypadku szeroko pojętych utworów najczęściej stosuje się licencje Creative Commons; w przypadku oprogramowania są to licencje takie jak GPL bądź BSD. Licencje Creative Commons pozwalają przy tym na wprowadzenie modelu, w którym zakres swobodnego wykorzystania jest ograniczony do użycia niekomercyjnych. Za stosowaniem wolnych licencji przemawia możliwość zmniejszenia kolejnych przedsięwzięć przez wykorzystanie na ich potrzebę wcześniej opracowanych materiałów oraz możliwość swobodnego poprawiania i podnoszenia jakości dostępnych materiałów – bez tarcia powodowanego zazwyczaj przez konieczność regulowania kwestii licencyjnych. Należy rozważyć formalne włączenie się Programu Bibliotecznego w ruch tworzenia Otwartych Zasobów Edukacyjnych (OER – Open Educational Resources). Pierwszym krokiem ku temu mogłoby być podpisanie przez Program tak zwanej Deklaracji Kapsztadzkiej (<http://www.capetowndeclaration.org/>).

Programy komputerowe. Udostępnienie zróżnicowanego oprogramowania nie przyniesie skutków, jeśli nie będą dostępne odpowiednie materiały edukacyjne – uczące stosowania programów, ale także wskazujące potencjalne ciekawe zastosowania. O ile dowolna liczba programów może zostać udostępniona, to należy skupić się na zapewnieniu dla najważniejszych programów wysokiej jakości materiałów edukacyjnych. Materiały takie powinny być przygotowane nie tylko dla oprogramowania dostępnego na komputerach w PIAPach, ale też dla popularnych bądź przydatnych serwisów i usług internetowych

(np. sklep internetowy, serwis aukcyjny, duży portal informacyjny, blog, komunikator internetowy, itp.). Materiały powinny nie tylko przekazywać informacje o obsłudze programu, ale też oferować, podane w atrakcyjnej formie, pomysły kreatywnego użycia komputera. Przykładowy materiał pokazywałby, jak założyć bloga i jednocześnie tłumaczyć, czemu blog może służyć; lub uczył obsługiwać programy graficzne, jednocześnie podsuwając pomysły na własne projekty twórcze. Należy przygotować osobną ofertę skierowaną do osób młodych, dorosłych i seniorów.

Materiały pomocnicze mogą mieć postać nie tylko tekstów czy stron internetowych, ale też filmów – tak zwanych screencastów (animowanych prezentacji korzystania z programu) lub filmów szkoleniowych. Efektowne filmy mogą się sprawdzić w przypadku młodych ludzi odwiedzających biblioteki. Za wzór mogą posłużyć dostępne w internecie realizacje amerykańskiego projektu New Media Literacies (<http://www.projectnml.org/exemplars>).

Należy również podjąć decyzję odnośnie możliwości modyfikowania zawartości komputerów przez bibliotekarzy i użytkowników. Z jednej strony trzeba ustrzec się przed możliwością chaotycznych modyfikacji komputerów. Z drugiej strony złą praktyką, spotykaną w niektórych projektach, jest ograniczenie możliwości modyfikowania zawartości komputerów do tego stopnia, że pracownicy PIAPów nie mają możliwości wgrywania dodatkowego oprogramowania.

Wykorzystanie, tam gdzie to możliwe, wolnego oprogramowania pozwoli zredukować koszty Programu. Wolne oprogramowanie może być wykorzystane zarówno na komputerach działających w bibliotekach, jak i w serwisach internetowych, bądź to tworzonych na potrzeby Programu Bibliotecznego przez Fundację, bądź tworzonych przez uczestniczące w programie biblioteki. Istnieje dzisiaj szeroka gama swobodnie dostępnych programów – dobrym ich źródłem są kolekcje tworzone w ramach projektu "NGO in a box" (http://www.tacticaltech.org/ngo_in_a_box), w których aplikacje są dobierane pod względem jakości i przydatności dla organizacji działających w trzecim sektorze. Dobrą praktyką może być promowanie wśród bibliotekarzy wykorzystania wolnego oprogramowania. Przykładowo, strony tworzone przez instytucje–beneficjentów analizowanych przez nas projektów, a zlecane zazwyczaj niewielkim firmom informatycznym, są często tworzone na bazie mało znanych, zastrzeżonych systemów zarządzania treścią. Lepszym rozwiązaniem wydaje się stosowanie otwartych CMSów (Drupal, Wordpress, Joomla), do których łatwiej znaleźć jest dokumentację, dodatkowe zasoby lub firmę, która będzie w stanie rozbudować serwis.

Korzystanie z wolnego oprogramowania – w przypadku, gdy jest ono odpowiednio udokumentowane – pozwala zredukować koszty i uniezależnić się od komercyjnych, zastrzeżonych rozwiązań – często o gorszej funkcjonalności – proponowanych przez firmy informatyczne. Należy jednak zauważyć,

że wolne oprogramowanie nie sprawdza się we wszystkich sytuacjach. Przykładem mogą być trudności bibliotekarzy ze stosowaniem systemu operacyjnego Linux, instalowanego na części komputerów dostarczanych w ramach programu "Ikonka".

Należy dołożyć starań, by w każdym wypadku korzystać z oprogramowania jak najbardziej rozpowszechnionego – w wielu wypadkach stosowanie określonego programu może być uznane za normę bądź dobrą praktykę. Przykładem może być wykorzystanie swobodnie dostępnej platformy Moodle do prowadzenia kursów e-learningowych.

Użyteczność (*usability*). Wiele z analizowanych przez nas projektów posiada strony internetowe, które są mało przejrzyste, trudne w nawigacji i nieestetyczne. Przestrzeganie zasad użyteczności serwisów jest szczególnie istotne w przypadku użytkowników o potencjalnie niskich kompetencjach. Dbanie o użyteczność obejmuje przejrzystą architekturę serwisów; zapewnianie narzędzi ułatwiających nawigowanie i wyszukiwanie treści; czy też unikanie zbędnego stosowania dodatkowych formatów – na przykład umieszczania informacji w plikach .DOC lub .PDF zamiast bezpośrednio na stronie. Myśląc o użyteczności projektu, należy również odpowiednio skonfigurować zawartość pulpitu, pasków narzędziowych i przeglądarki internetowej. Chodzi o wyeksponowanie możliwie największej liczby zasobów służących poszerzaniu wiedzy i kompetencji zawodowych. Zasady użyteczności powinny też dotyczyć na przykład sieciowych materiałów edukacyjnych bądź treści drukowanych – przykładowo, użytkownicy istniejących kursów e-learningowych często skarżą się na trudności z ich zrozumieniem.

Osoby niepełnosprawne. Niezbędne jest również uwzględnienie potrzeb osób niepełnosprawnych, na terenach wiejskich jeszcze silniej niż w miastach zagrożonych wykluczeniem społecznym. Dlatego w pracach nad własnymi zasobami niezbędne jest uwzględnienie wskazań organizacji reprezentujących interesy osób z różnymi formami upośledzeń, np. stosowanie rozwiązań przyjaznych dla osób niewidomych i niedowidzących. Partnerem wspierającym w tej kwestii może być organizacja Widzialni (<http://widzialni.eu>), udostępniająca materiały na ten temat i prowadząca audyty dostępności. W razie pozytywnej weryfikacji strona może stosować logo "Strona przyjazna niewidomym".

Innym potencjalnym partnerem dla Programu Bibliotecznego, już współpracującym z bibliotekami, może być Fundacja "Klucz" na rzecz edukacji i upowszechniania czytelnictwa osób niewidomych i słabowidzących (<http://www.klucz.org.pl/index.html>). Fundacja wydaje w Polsce książki elektroniczne na CD w formacie DAISY, umożliwiającym czytelnikom nawigację pomiędzy poszczególnymi fragmentami książki. Książki można odtwarzać za pomocą komputera (Fundacja

opracowała i udostępniła darmową przeglądarkę DaisyReader) lub specjalnych przenośnych urządzeń (niestety jeszcze zbyt drogie dla bibliotek). Format DAISY staje się na świecie coraz bardziej popularny, gdyż znacznie zwiększył dostępność do treści książek dla osób niewidomych, słabo widzących i dyslektyków, poprawił też komfort ich użytkowania, oferując możliwości niedostępne w przypadku tradycyjnych audiobooków.

Bezpieczne korzystanie z sieci. Ucząc korzystania z internetu, biblioteki powinny promować zasady bezpiecznego używania internetu. W tym celu można wykorzystać materiały poświęcone ochronie nieletnich w sieci przygotowane w ramach akcji „Safer Internet”. Materiały można otrzymać bezpłatnie po przystąpieniu do "Ogólnopolskiej Koalicji na rzecz Bezpiecznego Internetu". Jeśli chodzi o zasoby sieciowe to obejmują one portal „Sieciaki” (<http://sieciaki.pl>) i platformę e-learningową zawierającą zdalny kurs bezpiecznego poruszania się po sieci (<http://elearning.dzieckowsieci.pl>).

Zasoby ludzkie

Przewodnikiem po zasobach powinien być w pierwszej kolejności odpowiednio przeszkolony bibliotekarz. Należy jednak pamiętać, że w wielu wypadkach jest to pojedyncza osoba, która już ma wiele obowiązków. Dlatego należy ją traktować – przez analogię do tradycyjnych funkcji biblioteki – jako osobę, która wie gdzie znaleźć daną książkę, ale nie kogoś, kto świetnie zna jej zawartość. Bibliotekarz powinien być w stanie wskazać odpowiednie zasoby, te jednak powinny być skonstruowane tak, by mogły być samodzielnie wykorzystane przez użytkownika. Bibliotekarze powinni również być w stanie pomóc użytkownikom w wykorzystaniu podstawowych programów i popularnych serwisów – trudno jest jednak oczekiwać, że bibliotekarz będzie potrafił nauczyć użytkownika stosowania bardziej specjalistycznych programów (na przykład programów graficznych).

W świetle dostępnych opracowań, własnych doświadczeń autorów raportu i raportów z badań etnograficznych, kluczowym dla powodzenia projektu problemem wydaje się brak osób, które mogłyby realizować projekt na poziomie lokalnym. Problemem są niskie kompetencje i brak zdolności organizacyjnych dużej części bibliotekarzy. Równocześnie w środowisku wiejskim brakuje innych liderów. Naturalnymi kandydatami byłoby tu zdolni młodzi ludzie, ci jednak najczęściej uciekają do miast. Nie można też spodziewać się większego wsparcia ze strony innych środowisk, choćby nauczycieli czy pracowników świetlic i Urzędów Pracy. Próbując pokonać te ograniczenia należy podjąć szereg działań mających na celu wsparcie bibliotekarzy.

Po pierwsze, przez cały czas trwania projektu bibliotekarze powinni mieć dostęp do zdalnego wsparcia, dostępnego z pomocą infolinii, poczty elektronicznej lub komunikatora internetowego.

Wsparcie takie powinno zapewniać porady dotyczące na przykład kwestii technicznych i sprzętowych, lub wykorzystania zasobów udostępnianych w ramach programu (na przykład oprogramowania). Infolinia taka została z powodzeniem zastosowana w projekcie „Rzeczpospolita Internetowa”. Elementem wsparcia powinien być także "wewnętrzny" portal bibliotekarski, zawierający w szczególności te same materiały szkoleniowe, co portal dla użytkowników bibliotek; ale także dodatkowe materiały instruktażowe, informacje wewnętrzne dotyczące Programu Bibliotecznego, itp. Doświadczenia projektu „Rzeczpospolita Internetowa” pokazują, że partnerzy Programu mogą wymagać wsparcia w podstawowych działaniach, takich jak raportowanie, rozliczanie budżetu, itp. Proponujemy również, by z pomocą serwisu sieciowego prowadzić aktualny katalog wszystkich współpracujących z Programem bibliotek, wraz z informacją o posiadanym sprzęcie i jego stanie; statystykach wykorzystania zasobów, itp. Katalog ten w części powinien być dostępny publicznie i zawierać na przykład kalendarium wydarzeń organizowanych przez biblioteki. Serwis sieciowy ułatwia również koordynowanie akcji prowadzonych w ramach Programu, na przykład akcji czytelniczej prowadzonej jednocześnie we wszystkich bibliotekach. O ile nam wiadomo, większość dużych projektów tworzących sieć PIAPów nie budowała tego rodzaju serwisów, które wydają się być naturalną formą koordynacji i nadzoru działań z wykorzystaniem internetu. W przypadku niektórych z nich brak nawet podstawowych informacji o stanie PIAPów.

Formą wsparcia może też być opracowanie sieciowego serwisu umożliwiającego bibliotekarzom wzajemną komunikację, wymianę doświadczeń, itp. Przykładami takich baz dobrych pomysłów i praktyk jest "Bank pomysłów" projektu „Cała Polska Czyta Dzieciom” (<http://www.calapolskaczytadzieciom.pl/nowa/index.php?page=bp&forceme=1>), "Atlas inicjatyw Witryny Wiejskiej" (<http://www.witrynawiejska.org.pl/strona.php?p=102>), katalog projektów realizowanych w ramach programu „Rzeczpospolita Internetowa” (http://www.fgtp.pl/program_zrealizowaneprojekty.php?catID=32) lub amerykański projekt „Library Success” (<http://www.libsuccess.org>), zbudowany w oparciu o technologię wiki. Katalogi inicjatyw tego rodzaju mogą służyć jednocześnie jako opisy dobrych praktyk i projektów wzorcowych oraz jako źródło informacji kontaktowych dla poszczególnych projektów i partnerów Programu.

Zalecamy stworzenie systemu motywacji – warto rozważyć na przykład nagrody finansowe dla najaktywniejszych bibliotekarzy. Inną formą motywacji mogłaby być promocja najbardziej prężnych bibliotek – na przykład wyłonionych w ramach konkursów prowadzonych w trakcie Programu. Równie istotny jest system egzekwowania zobowiązań – jednym z najbardziej widocznych problemów w analizowanych przez nas projektach jest brak bieżącej kontroli nad ich przebiegiem. Rozwiązaniem mogłoby być stworzenie systemu raportowania działań – np. jeśli biblioteka zdecyduje

się na wzięcie projektora z pakietem filmów, będzie musiała co kwartał przekazać informację o zorganizowanych pokazach.

Warto również wspierać budowanie przez bibliotekarzy osobistych kontaktów, a na ich bazie mechanizmów wspierania, pomiędzy najlepszymi bibliotekarzami a tymi mniej kompetentnymi i zachowującymi się biernie. Najlepsi bibliotekarze mogą być zachęceni przez system nagród do "adoptowania" kilku mniej aktywnych osób i udzielania im zdalnego wsparcia oraz stymulowania do podjęcia dodatkowych działań. Wzorem może tu być projekt „Rzeczpospolita Internetowa”, który w drugiej edycji przyznawał dodatkowe środki tym projektom z pierwszej edycji, które zgodziły się wesprzeć nowych grantobiorców.

Kolejną formą wsparcia powinna być struktura trenerów i animatorów wspierająca pracę lokalnej biblioteki. Naturalnym partnerem są tutaj biblioteki wojewódzkie, które już realizują – choć w różnym stopniu – zadanie doszkalania bibliotekarzy. Dobrą praktyką, realizowaną także w projekcie „Rzeczpospolita Internetowa”, jest posiadanie koordynatorów regionalnych będących w stałym kontakcie z partnerami Programu; odwiedzających biblioteki przy okazji organizowanych przez nie wydarzeń, itp. Mobilni animatorzy mogą również prowadzić działania i szkolenia wykraczające poza umiejętności bibliotekarzy.

Formą wsparcia pracy bibliotekarzy może być również system wolontariatu, pozwalający zaangażować do Programu liderów w społeczności lokalnej. Wolontariusze, po odpowiednim przeszkoleniu, mogliby dyżurować w bibliotece jako przewodnicy po zasobach lub pomagać w organizacji spotkań i wydarzeń. Zaletą młodych wolontariuszy może być lepsza niż w przypadku bibliotekarzy znajomość internetu i technologii cyfrowych. W poszukiwaniu wolontariuszy wskazana jest współpraca z parafią, świetlicą, szkołą. Liderów-wolontariuszy należy też szukać poza społecznością lokalną – tu naturalnym partnerem wydają się uczelnie z dużych miast, które mogłyby wysyłać na wieś swoich studentów w ramach praktyk studenckich. Fundacja mogłaby partycypować w kosztach takiego wyjazdu. System wolontariatu jest realizowany na niewielką skalę w ramach projektu "Biblioteka – centrum informacji lokalnej".

Projekty animacyjne

Zakres prowadzonej przez biblioteki animacji kulturalnej czy aktywizacji zawodowej mieszkańców wsi jest – jak już wspomniano wcześniej – dość kontrowersyjny, gdyż rodzi ryzyko konkurencji z powołanymi do tego instytucjami takimi jak Gminne Ośrodki Kultury czy świetlice środowiskowe.

Uzasadnione wydają się jednak działania animacyjne skoncentrowane na promocji czytelnictwa. To szczególnie istotne, bo atrakcyjne działania tego typu mogą stanowić ważny element kampanii wizerunkowej "nowej biblioteki". Dowiódł tego sukces wspomnianego projektu „Cała Polska Czyta Dzieciom”, który został już nawet skopiowany w Czechach jako "Celé Česko čte dětem", a kilka innych krajów planuje uruchomienie analogicznych inicjatyw.

Realizowany przez Fundację ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom od roku 2001 projekt obejmuje następujące działania: zakrojone na szeroką skalę kampanie medialne promujące czytelnictwo, konferencje naukowe, Ogólnopolski Tydzień Czytania Dzieciom, imprezy okolicznościowe, typu: „Urodziny Kubusia Puchatka”, markowanie książek dla dzieci logo projektu, tworzenie „Złotej Listy” książek szczególnie polecanych do czytania dzieciom.

Fundacja prowadzi 3 programy edukacyjne ("Czytające Szkoły" skierowane do szkół podstawowych i ponadpodstawowych; adresowany do przedszkoli „Czytające Przedszkola” oraz „Czytanie zbliża” – imprezy czytelnicze integrujące dzieci niepełnosprawne i zdrowe).

Jednym z ważnych atutów tego zakrojonego na szeroką skalę projektu (w roku 2007 budżet fundacji wyniósł 1 621 588,55 zł) jest wykorzystanie współpracy z lubianymi postaciami świata kultury, takimi jak aktorzy Zbigniew Zamachowski i Artur Barciś czy piosenkarki Maryla Rodowicz i Natalia Kukulska. Oprócz wysokiego poziomu materiałów promocyjnych i edukacyjnych na uwagę zasługuje też niemal wzorcowa strona internetowa projektu, na której znalazło się również miejsce dla materiałów tworzonych oddolnie (to wspomniany już "bank pomysłów", do którego uczestnicy projektu mogą zgłaszać własne propozycje działań promujących czytelnictwo). W chwili obecnej (precyzyjniej: stan na koniec roku 2007) projekt obejmował 2398 Liderów i Koordynatorów w całym kraju; brały w nim udział 1382 Czytające Szkoły oraz 1294 Kluby Czytających Przedszkoli. Choć biblioteki są już objęte tym programem, to fundacja ABCXXI wydaje się być naturalnym partnerem w promowaniu odświeżonej, atrakcyjnej formuły biblioteki, które mogą stanowić przecież element promowania "pozytywnego snobizmu" na czytanie. Niezależnie od tego materiały ze strony projektu (<http://www.calapolskaczytadzieciom.pl/>) powinny być rekomendowane bibliotekarzom, dla których mogą stanowić inspirację i podpowiedź w tworzeniu własnych imprez kulturalnych. Bibliotekarze mogą wnieść do "banku pomysłów" także swój wkład, w chwili obecnej autorami prezentowanych w nim projektów są przede wszystkim nauczyciele i pracownicy przedszkoli.

Oprócz projektów zaczerpniętych ze wspomnianej strony „Cała Polska Czyta Dzieciom”, zwłaszcza "banku pomysłów" (obejmują one imprezy i konkursy dla różnych grup wiekowych, a także dla dzieci niepełnosprawnych), działania animacyjne w bibliotekach mogą obejmować m.in.:

– projekty czytelnicze na wzór popularnych w USA letnich kursów Summer Reading (choć ich termin należy zmodyfikować pod kątem prac polowych, w których często pomagają dzieci i młodzież) – polegają one na zapisywaniu dzieci do programu, w ramach którego poleca im się książki, organizuje konkursy czytania, opowiadania, plastyczne. Na końcu najaktywniejsi uczestnicy otrzymują nagrody – oczywiście książkowe;

– wspomniane wcześniej tworzenie zasobów, np. opracowywanie informacji o własnej miejscowości; tworzenie takich informacji – za pośrednictwem otwartych platform jak Wikipedia, ewentualnie dedykowanych stron – może być też sposobem na pozyskanie przez biblioteki dodatkowych środków z funduszy przeznaczonych na promocję gminy;

– dyskusyjne kluby książkowe i filmowe;

– konkursy plastyczne i fotograficzne.

Oryginalnym projektem związanym z książkami, ale wykraczającym poza tradycyjne mechanizmy funkcjonowania biblioteki mogłaby być także prezentacja akcji Book Crossing – "uwalniania książek". Projekt mógłby posłużyć do stworzenia bibliotecznego systemu wymiany/udostępniania prywatnych książek, choć barierą może być brak książek do wymiany wśród grupy docelowej.

Inną ciekawą inicjatywą jest prowadzony od 2003 roku projekt "Wędrująca Biblioteka". W ramach cyklicznej, ogólnopolskiej akcji organizowane są w bibliotekach, ośrodkach kultury i szkołach spotkania ze znanymi autorami książek dla dzieci i młodzieży, wydawcami lub ilustratorami. Głównym organizatorem akcji jest Zakład Narodowy im. Ossolińskich–Wydawnictwo, działający we współpracy z innymi instytucjami – np. Biblioteką Śląską, realizującą projekt na terenie województwa śląskiego (pod hasłem "Literackie fanaberie"). Na terenie każdego województwa uczestniczącego w akcji corocznie odbywa się od kilkunastu do kilkudziesięciu spotkań w ciągu dwóch–trzech dni. Autorzy mają w ciągu jednego dnia kilka spotkań w różnych miejscowościach, transport na spotkania zapewniony jest przez jednego z organizatorów. W ramach projektu jest też organizowany uroczysty finał każdej edycji akcji w poszczególnych województwach, w postaci medialnej imprezy plenerowej. Projekt "Wędrującej Biblioteki" jest dobrym przykładem akcji, która dzięki mobilności zasobów może stosunkowo niskim kosztem dotrzeć do wielu licznych placówek.

O ile pozwalają na to możliwości lokalowe, przestrzeń biblioteki może być też miejscem pokazów filmowych, przedstawień teatralnych itp. Osobną kategorią imprez organizowanych przez biblioteki mogą być przedsięwzięcia niezwiązane bezpośrednio z kulturą, ale pozwalające na ożywienie przestrzeni bibliotecznego, wykorzystanie zasobów i przyciągnięcie innych niż młodzież grup wiekowych – na przykład wspólne wypełnianie zeznań podatkowych lub wniosków o dopłaty rolne (przy wsparciu lokalnych instytucji takich jak Urząd Gminy); lub prezentacje z zakresu wykorzystania usług takich jak bankowość internetowa, e-zakupy i inne, które mogą ułatwić codzienne życie mieszkańców wsi.

Ze względów wizerunkowych – istotnych nie tylko w skali makro, ale też na poziomie gmin, gdzie biblioteki często konkurują o fundusze z innymi instytucjami – ważne jest też prezentowanie najlepszych działań. W tym zakresie Fundacja mogłaby wesprzeć biblioteki, prezentując w profesjonalny sposób przykłady najbardziej interesujących przedsięwzięć na stronie projektu, wykorzystując je w promocji oraz zachęcając i wspierając biblioteki w tworzeniu dokumentacji (zdjęć, nagrań wideo) i umieszczania ich w internecie (na własnych stronach, ale też serwisach komercyjnych takich jak np. YouTube).

Projekty kompleksowe

Przykłady regionalnych projektów wojewódzkich bibliotek publicznych

Art. 20 ust. 1 Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach stanowi, że do zadań bibliotek wojewódzkich należy m.in. „udzielanie bibliotekom pomocy instrukcyjno–metodycznej i szkoleniowej”. Nie ma obowiązujących zasad regulujących sposób realizacji tego zadania. Działalność instrukcyjna ma przeważnie charakter pomocy warsztatowej na miejscu i w terenie, zaś działalność szkoleniowa różni się w zależności od struktury organizacyjnej, możliwości kadrowych i finansowych poszczególnych bibliotek. Szkolenia o charakterze warsztatowym, rozwijające i doskonalące umiejętności bibliotekarskie prowadzone są najczęściej w ramach podstawowych zadań bibliotek wojewódzkich, przez bibliotekarzy instruktorów. Na szkolenia dodatkowe, o tematyce wykraczającej poza podstawowe funkcje bibliotek i bibliotekarzy, biblioteki wojewódzkie pozyskują środki finansowe z różnych źródeł (najczęściej w ramach programów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego).

Projektów szkoleniowych realizowanych przez biblioteki wojewódzkie było do tej pory wiele. Do ciekawszych należy tegoroczny projekt Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu „Kultura bez barier – szkolenia dla bibliotekarzy poszerzające ofertę edukacyjno–

kulturalną”, w ramach którego zorganizowano dla bibliotekarzy województwa wielkopolskiego warsztaty dramy i komunikacji interpersonalnej, kurs języka migowego i warsztaty tworzenia bajki relaksacyjnej. Prace uczestników powstałe w czasie zajęć zamieszczono na stronie WWW Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w bazie materiałów metodycznych dla bibliotekarzy biblioterapeutów. Na realizację projektu WBP otrzymała dofinansowanie w wysokości 26 175 zł w ramach programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury”.

Biblioteki wojewódzkie są też realizatorami pomysłów na „usieciowienie” bibliotek publicznych, rozumiane jako poprawa efektywności współpracy bibliotek w danym regionie lub usprawnienie wybranych usług bibliecznych (np. informacyjnych) z wykorzystaniem możliwości internetu. W 2001 roku powstała koncepcja utworzenia ogólnopolskiej sieci bibliotek pod nazwą „Infobibnet”. Koncepcję opracował dr Aleksander Radwański (Zakład Narodowy im. Ossolińskich), a próbę realizacji podjął zespół bibliotekarzy skupionych wokół serwisu *EBIB – Elektroniczna Biblioteka*. Według pierwotnych założeń „Infobibnet” miała być siecią współpracy bibliotek opartą na samoorganizacji i aktywnym współuczestnictwie bibliotekarzy z całego kraju. Projekt zakładał m.in. współpracę przy opracowywaniu projektów modernizacyjnych, wspólne zabieganie o środki finansowe, budowanie lobbingu na rzecz bibliotek, kreowanie potencjału środowiska bibliotekarskiego, szkolenia, doskonalenie zawodowe, usprawnienie komunikacji i transferu wiedzy, itp. Realizacja tak ambitnego przedsięwzięcia w skali ogólnopolskiej okazała się jednak niemożliwa, choć efektem podjętych działań stało się uwzględnienie problematyki bibliotek w rządowych dokumentach strategicznych rozwoju społeczeństwa informacyjnego – „ePolska” i „Wrota Polski”.

Próbną realizację założeń „Infobibnetu” w skali regionalnej podjęła Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, która w 2007 roku przygotowała projekt pod nazwą „Infobibnet – informacja, biblioteka, sieć”, współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Projekt o całkowitej wartości 5 586 826,76 zł zakłada organizację wojewódzkiej sieci współpracy bibliotek samorządowych, zbudowanie i udostępnienie w internecie wspólnego katalogu bibliotek, wyposażenie bibliotek w sprzęt komputerowy, szkolenia bibliotekarzy, utworzenie punktów dostępu do internetu, stref dostępu bezprzewodowego i infocentrów zapewniających dostęp do informacji zgromadzonych i opracowywanych przez uczestniczące biblioteki (katalogi, bazy bibliograficzne, zasoby Kujawsko–Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej). Projekt jest obecnie w fazie realizacji.

Jednym z pomysłów na usprawnienie wymiany informacji o zasobach bibliotek jest tworzenie katalogów centralnych (np. *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT* tworzony metodą

współkatalogowania, dostępny pod adresem <http://www.nukat.edu.pl>), katalogów rozproszonych (umożliwiających jednocześnie przeszukiwanie wielu bibliotecznych katalogów za pomocą jednej platformy, np. *Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich KaRo*, dostępny pod adresem <http://karo.umk.pl>) lub wyszukiwarek (umożliwiających jednocześnie przeszukiwanie nie tylko zawartości wybranych katalogów, lecz także innych baz danych, np. multiwyszukiwarka *Fidkar*). NUKAT i KaRo są katalogami prezentującymi informacje o zbiorach kilkudziesięciu bibliotek z całej Polski, głównie uczelnianych i naukowych. Rozwiązanie trzecie – multiwyszukiwarka *Fidkar* – znalazło zastosowanie w bibliotekach publicznych, jest bowiem niedrogim i prostym w użyciu sposobem na stworzenie systemu informacji o zasobach bibliotek w danym regionie (zarówno o księgozbiorach tych bibliotek, jak i o publikacjach czy materiałach na temat regionu, czyli tzw. bibliografii regionalnej). Przykładem takiego systemu jest opracowany i udostępniony przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Krakowie „*Fidkar Małopolski*”, obejmujący wyszukiwarkę katalogów bibliotek publicznych województwa małopolskiego, bibliografię regionalną Krakowa i Małopolski i katalog bibliotek krakowskich. Multiwyszukiwarka *Fidkar* wykorzystywana jest także przez biblioteki powiatowe, np. Bibliotekę Miejską w Cieszynie, która na swojej stronie WWW (<http://www.biblioteka.cieszyn.pl>) prezentuje katalogi poszczególnych bibliotek gminnych powiatu cieszyńskiego.

Przykładem projektu o zasięgu wojewódzkim, którego celem jest prezentacja zasobów informacyjnych o regionie z wykorzystaniem potencjału bibliotek publicznych jest projekt Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Gdańsku „*Pomorska Sieć Informacji Regionalnej*” (PSIR), współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. Efektem projektu jest wortal internetowy, dostępny pod adresem <http://psir.wbpg.org.pl/>, który zawiera kompleksową informację o regionie: bazy teleadresowe instytucji i organizacji działających w województwie pomorskim, aktualne informacje o wydarzeniach kulturalnych, imprezach, zabytkach, obiektach, atrakcjach turystycznych, twórcach, lokalnych mediach, inwestycjach, itp. Treść wortalu współtworzona jest przez bibliotekarzy z 10 współpracujących bibliotek publicznych województwa pomorskiego. W ramach projektu PSIR utworzono także „*Multiopac Pomorza*” – rozproszony katalog bibliotek publicznych województwa pomorskiego, z możliwością jednoczesnego przeszukiwania ich księgozbiorów.

Kolejnym bibliotecznym projektem o zasięgu wojewódzkim jest rozpoczęte w roku 2008 wspólne przedsięwzięcie Książnicy Pomorskiej w Szczecinie i Zachodniopomorskiego Porozumienia Bibliotek „*BIBLIOTEKA CYFROWA – Zachodniopomorski System Informacji N@ukowej i Region@lnej*”,

finansowane ze środków województwa zachodniopomorskiego. W ramach projektu zostaną uruchomione: „Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa”, „Wirtualny katalog centralny bibliotek naukowych i publicznych RoK@Bi” (Rozproszony Katalog Bibliotek) oraz „Baza Wiedzy o Regionie BWoR” (wspólny system wyszukiwawczy bibliografii regionalnych tworzonych przez poszczególne instytucje).

Studium przypadku: Projekty Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie z lat 1997–2008

Działalność projektowa Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie zasługuje na szczególną uwagę ze względu na skalę i różnorodność prowadzonych działań, a także na dużą zbieżność ich celów z celami przygotowywanego Programu Bibliotecznego. Doświadczenia WBP mogą okazać się pomocne dla autorów Programu, bowiem pokazują w skali regionalnej, jakie są realne możliwości realizacji projektów bibliotecznych w naszym kraju oraz ich uwarunkowania. Są też przykładem kompleksowego myślenia o rozwoju bibliotek oraz wykorzystania poszczególnych projektów, finansowanych z różnych źródeł, jako fragmentów większego projektu.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna prowadzi regularną działalność projektową od roku 1997, dotychczas zrealizowała ok. 20 różnych projektów sfinansowanych lub współfinansowanych w ramach programów pomocowych ogłaszanych przez różne instytucje i organizacje – polskie i zagraniczne. Zakres prowadzonych działań to m.in.:

1. Pozyskiwanie środków finansowych na wyposażenie bibliotek publicznych województwa warmińsko-mazurskiego w sprzęt komputerowy i oprogramowanie

a) Projekt „BIS – Biblioteczna Informacyjna Sieć Szkoleniowa” (2001–2003). W ramach projektu wyposażono w sprzęt komputerowy biblioteki publiczne wszystkich 116 gmin województwa i zorganizowano szkolenia bibliotekarzy. Projekt wchodził w skład „Kontraktu Wojewódzkiego dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2001–2002”, zatwierdzonego przez Sejmik Samorządowy oraz Radę Ministrów;

b) Projekt „KISS – Kultura, Informacja, Sukces – sieć PIAP w województwie warmińsko-mazurskim” (2006–2007). W ramach projektu wyposażono i zmodernizowano 200 punktów dostępu do internetu – PIAPów w bibliotekach publicznych w województwie, uruchomiono w bibliotekach telecentra, pełniące funkcje informacyjne i edukacyjne oraz infomaty, zapewniające całodobowy dostęp do internetu. Sfinansowany ze Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego projekt

KISS został udostępniony jako projekt modelowy „Kultura Informacja Sukces – Sieć PIAP w województwie”;

c) Obecnie przygotowany jest projekt „Rozbudowa infrastruktury szerokopasmowego dostępu do internetu i sieci PIAP-ów w województwie warmińsko-mazurskim”, w ramach którego zostanie wyposażonych i zmodernizowanych 500 punktów dostępu do internetu w województwie warmińsko-mazurskim.

W efekcie realizacji wymienionych projektów, a także innych, w ramach których wyposażano biblioteki w sprzęt komputerowy, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie w latach 1988–2008 pozyskała 1387 komputerów dla ok. 200 instytucji w województwie warmińsko-mazurskim, głównie dla bibliotek publicznych.

2. Szkolenia bibliotekarzy bibliotek publicznych województwa warmińsko-mazurskiego

a) projekt „BIS – Biblioteczna Informacyjna Sieć Szkoleniowa” (2001–2003). 1079 bibliotekarzy województwa warmińsko-mazurskiego uczestniczyło w szkoleniach z obsługi komputera i internetu, organizowanych przez WBP w Olsztynie;

b) projekt „Internet dla wsi, gminy, miasta i województwa” (1997–1998). We współpracy z innymi instytucjami kulturalnymi i edukacyjnymi prowadzono kursy językowe, warsztaty doskonalące i szkolenia z podstaw obsługi komputera dla bibliotekarzy, dzieci i nauczycieli – 2024 osób. Zakładano strony WWW instytucjom partnerskim, wyposażano je w sprzęt komputerowy;

c) projekt „Wirtualna Powiatowa Biblioteka Publiczna” (w trakcie realizacji od 1999 r.). W ramach projektu wszystkie biblioteki publiczne powiatu olsztyńskiego podjęły współpracę w zakresie wykonywania zadań biblioteki powiatowej. Wyposażono biblioteki w sprzęt komputerowy, utworzono wspólny katalog z wykorzystaniem multiwyszukiwarki Fidkar, usprawniono organizację wypożyczeń międzybibliotecznych w powiecie, prowadzono szkolenia bibliotekarzy;

d) projekt „@bus warmińsko-mazurski” (2006). Zakupiono 9-osobowy samochód i wyposażono go w sprzęt komputerowy, oprogramowanie i bezprzewodowe łącze internetowe typu Wi-Fi. Samochód ten służy Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej jako mobilny PIAP szkoleniowy. W ramach projektu zorganizowano szkolenia dla bibliotekarzy. Szkolenia odbywały się w bibliotekach województwa warmińsko-mazurskiego z wykorzystaniem sprzętu z @busu oraz bezprzewodowego dostępu do internetu w bezpośrednim sąsiedztwie samochodu. W szkoleniach uczestniczyło 217 osób;

e) projekt „lkonk@ – edukacj@” (2004–2005). W ramach projektu zorganizowano e-learningowe szkolenia dla 290 bibliotekarzy z bibliotek wyposażonych w sprzęt komputerowy z projektu „lkonka”. Wykorzystano internetowy kurs dla bibliotekarzy „Bibweb”;

f) projekt „PLACCAI – Public Libraries as Centers for Culture and Information” (1998–1999). We współpracy z bibliotekami szwedzkimi zorganizowano seminaria, warsztaty i szkolenia dla bibliotekarzy województwa warmińsko–mazurskiego.

3. Tworzenie i rozwijanie zasobów informacji o regionie

a) projekt „BIL – Baza Informacji Lokalnej” (w trakcie realizacji od 2001 r.). W ramach projektu prowadzone są serwisy informacyjne miast i gmin województwa warmińsko–mazurskiego, zawierające aktualne, opracowane i usystematyzowane informacje lokalne. Utworzono specjalne oprogramowanie, które pozwala wprowadzać informacje za pomocą gotowych szablonów. Projekt realizowany jest we współpracy z samorządami lokalnymi i bibliotekami publicznymi. Dotychczas utworzono 51 serwisów.

4. Współpraca z samorządami – wojewódzkim, powiatowymi, miejskimi i gminnymi

a) współtworzenie regionalnych dokumentów strategicznych i uwzględnianie w nich problematyki bibliotek publicznych („Strategia rozwoju społeczno–gospodarczego województwa warmińsko–mazurskiego”, „Kontrakt wojewódzki dla województwa warmińsko–mazurskiego”);

b) projekt „Wirtualna Powiatowa Biblioteka Publiczna”. Projekt stanowi przykład specyficznej realizacji ustawowego obowiązku powołania biblioteki powiatowej w każdym powiecie. Obowiązek ten wynika z art. 19 Ustawy z dn. 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. Biblioteki powiatowe tworzone są zazwyczaj poprzez zawieranie stosownych umów pomiędzy samorządami miasta i powiatu oraz przekazywanie dodatkowych zadań bibliotece miejskiej. Samorzady często nie dopełniają ustawowego obowiązku – w wielu gminach dotychczas nie utworzono biblioteki powiatowej.

5. Współpraca z administracją rządową w przygotowywaniu i realizacji projektów bibliotecznych

a) projekt „lkonk@ – edukacj@” (2004–2005). Projekt miał charakter pilotażowy, po raz pierwszy wykorzystano w zorganizowanych szkoleniach bibliotekarzy kurs internetowy „Bibweb”, który został sfinansowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji;

b) projekt „N@utobus”. WBP w Olsztynie współpracowała z MSWiA przy przygotowywaniu projektu „N@utobus” na terenie województwa warmińsko–mazurskiego. Projekt polegał na organizacji szkoleń prowadzonych wewnątrz autobusu wyposażonego w sprzęt komputerowy i oprogramowanie.

6. Współpraca zagraniczna

- a) projekt „PLACCAI – Public Libraries as Centers for Culture and Information” (1998–1999);
- b) projekt „Pulman” (2001–2003). Projekt finansowany z funduszy Unii Europejskiej, realizowany był we współpracy z bibliotekami z 37 krajów. Efekt projektu to m. in. opracowanie i przetłumaczenie „Podręcznych Poradników Cyfrowych”, zawierających przydatne wskazówki dla współczesnych bibliotekarzy, przykłady dobrych praktyk, nowatorskich pomysłów i rozwiązań do zastosowania w bibliotekach;
- c) projekt „Realizujemy prawo do informacji” (2007). W ramach projektu utworzono 4 PIAPy w bibliotekach publicznych na Ukrainie, zorganizowano szkolenia dla bibliotekarzy, trenerów i wolontariuszy, konferencję i zagraniczne wyjazdy studyjne do bibliotek na Bornholmie. Warto podkreślić, jako dobrą praktykę, jest podjęcie przez WBP w Olsztynie działań na rzecz innych podmiotów i dzielenie się z nimi posiadaną wiedzą i doświadczeniami;
- d) projekt „Regionalna informacja w Internecie” (2003–2004). Zakupiono sprzęt komputerowy i przeprowadzono szkolenia dla bibliotekarzy, zorganizowano międzynarodową konferencję bibliotekarzy z Danii i Rosji, opracowano i promowano model biblioteki jako centrum informacji o społeczeństwie w oparciu o doświadczenia bibliotek duńskich i polskich;
- e) projekt „Internetowy Festiwal Literacki Euroczytanie 2007” (2007–2008). Zorganizowano międzynarodowy festiwal literacki przez internet, z wykorzystaniem specjalnego serwisu w języku polskim, rosyjskim, litewskim i angielskim. Przeprowadzono konkurs literacki dla młodzieży i transmisję na żywo spotkań z autorami, opublikowano na portalu prace konkursowe, uruchomiono fora dyskusyjne, zorganizowano konferencję).

7. Aktywizacja społeczności lokalnych

- a) projekt „CEI – Computer, English, Internet” (2000–2001). W ramach projektu zorganizowano w 2 bibliotekach publicznych letnią szkołę języka angielskiego dla dzieci i młodzieży. W czasie kursów wykorzystywano multimedialne programy do nauki języka angielskiego. Prowadzono lekcje języka angielskiego oraz szkolenia nauczycieli i wolontariuszy z obsługi programów edukacyjnych;
- b) projekt „Kluby” (2001). W ramach projektu zakupiono sprzęt komputerowy i udostępniano go nieodpłatnie członkom zorganizowanych grup młodzieży, prowadzono szkolenia i zajęcia z obsługi oprogramowania i internetu;
- c) projekt „Rodzinne Weekendy Kultury” (2001). Projekt realizowany był we współpracy z innymi instytucjami kulturalnymi i edukacyjnymi, obejmował wyposażenie w sprzęt komputerowy

instytucji partnerskich, udostępnianie komputerów i internetu w bibliotece zorganizowanym grupom osób w czasie weekendów, szkolenia użytkowników oraz organizację imprez i wydarzeń kulturalnych.

Wnioski

- Biblioteki wojewódzkie, a także powiatowe, korzystają z dostępnych możliwości pozyskiwania środków finansowych na działalność ponadlokalną na rzecz bibliotek publicznych niższego szczebla (miejskich, miejsko–gminnych, gminnych). Środki przeznaczone są na rozwój infrastruktury (zakup sprzętu komputerowego), prowadzenie szkoleń dla bibliotekarzy, tworzenie wspólnych katalogów bibliotecznych i systemów informacji regionalnej, działalność kulturalną, animacyjną czy aktywizującą społeczność lokalną.
- Skala prowadzonych przez biblioteki wojewódzkie działań projektowych jest zróżnicowana. Różnice spowodowane są wieloma czynnikami, do których należą: odmienność struktur organizacyjnych bibliotek wojewódzkich i różnice w interpretacji zadań metodycznych na rzecz bibliotek, specyfika otoczenia w poszczególnych województwach, położenie województwa, mniejsze lub większe możliwości współpracy zagranicznej, itp. W niektórych bibliotekach pracą na rzecz bibliotek zajmują się tylko nieliczni bibliotekarze instruktorzy, w innych pracownicy wszystkich działów bibliotek wojewódzkich lub powiatowych (np. informatycy czy specjaliści ds. pozyskiwania funduszy). W niektórych województwach (np. warmińsko–mazurskim) część projektów adresowanych do bibliotek inicjowana jest przez samorządy lokalne, w innych współpraca bibliotek z samorządem układa się mniej korzystnie. W województwach, w których działa wiele instytucji kultury, występuje konkurencja, widoczna szczególnie w przypadkach jednoczesnego aplikowania o środki samorządowe i europejskie.
- Analiza wybranych projektów regionalnych pokazuje, że łatwiej jest zrealizować ambitniejsze przedsięwzięcia na poziomie regionalnym niż ogólnopolskim oraz że projekt zrealizowany przez jedną instytucję wojewódzką niekoniecznie mógłby zostać przeprowadzony na podobną skalę przez analogiczną instytucję w innym województwie.
- Doświadczenia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie pokazują, jak ważna jest współpraca biblioteki wojewódzkiej z samorządami różnych szczebli – rządowym, wojewódzkim, powiatowymi i gminnymi. Udział WBP w przygotowywaniu wojewódzkich dokumentów o charakterze strategicznym zwiększa szansę uzyskania środków finansowych na działalność projektową. Biblioteki wojewódzkie i powiatowe aplikujące o środki finansowe w ramach programów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego konkurują z innymi

instytucjami kulturalnymi, edukacyjnymi, samorządowymi, pozarządowymi, a nawet podmiotami gospodarczymi, co sprawia, że często nie są w stanie uzyskać dofinansowania.

- W projektach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie można znaleźć wiele przydatnych pomysłów i rozwiązań, które mogłyby być wykorzystane zarówno przy opracowywaniu Programu Bibliotecznego, jak i w działalności innych bibliotek wojewódzkich. Warto także zwrócić uwagę na kompleksowość rozwiązań, powiązania pomiędzy różnymi projektami (np. projekt BIS był szerszym projektem, w ramach którego realizowane były projekty mniejsze – WPBP i BIL), a także dbałość o zapewnienie ciągłości działań (projekt KISS stanowił kontynuację projektu BIS, a obecnie przygotowywany jest projekt będący kontynuacją poprzednich). Niemal każdy projekt WBP w Olsztynie obejmował działania związane z wykorzystaniem komputera i internetu, co zmuszało beneficjentów (bibliotekarzy, społeczność lokalną) do utrwalania i poszerzania wiedzy o nowych technologiach. Każdy większy projekt bibliotek wojewódzkich obok rozbudowy infrastruktury bibliotecznego czy rozszerzania tradycyjnych usług obejmował też szkolenia bibliotekarzy.
- Mimo tak dużej liczby projektów szkoleniowych oraz regularnej działalności edukacyjnej bibliotek wojewódzkich i powiatowych, zapotrzebowanie bibliotekarzy na szkolenia z zakresu nowoczesnych technologii jest nadal duże (jedno kilkugodzinne spotkanie nie jest wystarczające, potrzebna jest ich seria). Doświadczenia WBP w Olsztynie pokazują też, że wzmożona działalność związana z pozyskiwaniem środków, rozszerzaniem podstawowych zadań bibliotek, a także promowaniem regionu może się przyczynić do przełamania oporu samorządów wobec bibliotek, a nawet wzrostu zainteresowania nimi. Władze stopniowo przekonują się, że warto inwestować w biblioteki, bo dzięki nim społeczność lokalna może wiele zyskać, zaczynają dostrzegać biblioteki i bibliotekarzy, nabierają także nawyku konsultowania się z biblioteką wojewódzką w sprawach dotyczących bibliotek, wypracowują nowe formy współpracy. Prestiż biblioteki wojewódzkiej i jej znaczenie z punktu widzenia samorządów lokalnych może także wzrosnąć, gdy biblioteka współpracuje z administracją rządową, np. przygotowując wspólnie projekt ogólnopolski i realizując go pilotażowo w swoim regionie.
- Trudno jest uzyskać konkretne dane na temat efektów realizacji projektów regionalnych, szczególnie tych, które nie zostały jeszcze zakończone lub zostały przewidziane jako etap większego procesu.

- Duże różnice w rozwoju i potencjale występują nie tylko pomiędzy różnymi województwami, lecz także pomiędzy subregionami, miastami czy gminami jednego województwa. Biblioteki dużych miast w bogatych województwach bywają w większym stopniu niedoinwestowane niż biblioteki małych gmin w biedniejszych województwach. Poziom rozwoju danego województwa warunkuje też potrzeby w zakresie szkoleń jego mieszkańców (mieszkańcy bogatszych gmin mogą nie być w ogóle zainteresowani rozszerzeniem edukacyjnej funkcji biblioteki gminnej).
- Komputeryzacja bibliotek publicznych wymaga stałych nakładów finansowych. Jednorazowe projekty infrastrukturalne, nawet wysokobudżetowe i o dużej skali, nie zapewnią trwałej poprawy bazy materialnej bibliotek. W ramach każdego projektu powinna zostać przewidziana kontynuacja działań lub projekt powinien zakładać konieczność wprowadzenia stosownych zmian (np. zwiększenie nakładów finansowych na ten cel, poprawę stanu kadr itp.).
- W wielu małych miejscowościach nadal nie ma dostępu do internetu lub są kłopoty z prawidłowym jego funkcjonowaniem. Biblioteka w małej gminie lub sołectwie często bywa jedyną instytucją wyposażoną w sprzęt komputerowy. Wielu mieszkańców takich wsi należy do grupy społecznie wykluczonych, a umiejętności bibliotekarzy również bywają nikłe. W odległych miejscowościach, z których trudno jest bibliotekarzom dojechać na tradycyjne szkolenia do bibliotek wojewódzkich, dobrym rozwiązaniem mogłyby być szkolenia mobilne – w autobusie wyposażonym w sprzęt komputerowy (jak w projekcie „N@utobus”) lub na miejscu w bibliotece z wykorzystaniem przenośnego sprzętu i bezprzewodowego łącza typu Wi-Fi (jak w projekcie „@bus warmińsko–mazurski”).
- Poważnym problemem bibliotek jest brak stałej opieki informatycznej. Szczególnie dotyczy to mniejszych bibliotek, których możliwości kadrowe i finansowe nie pozwalają na zatrudnienie osoby z wykształceniem czy umiejętnościami informatycznymi. Niekiedy pomoc taką zapewniają biblioteki stopnia powiatowego lub wojewódzkiego, zależy to jednak od struktury organizacyjnej i charakteru działalności tych instytucji (pomoc techniczna często wykracza poza zakres działalności instrukcyjno–metodycznej). Próbą złagodzenia tych trudności mogłaby być bezpłatna infolinia typu „help desk” uruchomiona w ramach przygotowywanego Programu.

- Możliwości finansowe i kadrowe bibliotek (zbyt mała liczba pracowników, zbyt duże obciążenie pracą) często nie pozwalają na pełne wykorzystanie sprzętu i oprogramowania pozyskanego przez biblioteki w ramach większych projektów.
- Współpraca z samorządami lokalnymi bywa trudna. Pomimo – wydawałoby się – atrakcyjnych i korzystnych rozwiązań, nie wszystkie samorzady chcą współpracować z bibliotekami i wykorzystywać ich potencjał. Warto być przygotowanym na brak zainteresowania ze strony samorządów sprawami bibliotek i niechęć do współpracy.
- Nadmierne obciążenie nowymi zadaniami pracowników bibliotek realizujących duże projekty, przy konieczności wykonywania dotychczasowych obowiązków, nie pozwala na stałe rozszerzenie działalności lokalnych instytucji kultury bez dodatkowego wsparcia z zewnątrz.

Studium przypadku: biblioteki modelowe – marketing bibliotek

Jednym z ciekawszych projektów adresowanych do bibliotek był projekt Fundacji Bertelsmanna „Biblioteki dla młodych klientów”, realizowany w Polsce w latach 2002–2007. Projekt zakładał przekształcenie filii dwóch bibliotek miejskich (wyłonionych w drodze konkursu) w nowoczesne biblioteki modelowe dla młodzieży w wieku 13–25 lat. W ramach projektu w 2004 roku uruchomiono Mediatekę (filie Miejskiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu) oraz Planetę 11 (filie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie).

Projekt Fundacji Bertelsmanna odróżnia od innych projektów bibliotecznym zastosowanie podejścia marketingowego do biblioteki jako „produktu”, który należy „sprzedać” wybranej grupie docelowej użytkowników. Otwarcie obu bibliotek poprzedziły staranne przygotowania: zbadano potrzeby i preferencje młodzieży w wieku 13–25 lat, przeprowadzono analizę SWOT wybranych bibliotek, zorganizowano szkolenia bibliotekarzy m.in. z marketingu i komunikacji interpersonalnej, opracowano plan promocji.

Środki finansowe Fundacji Bertelsmanna (453 000 euro dla każdej biblioteki) zostały przeznaczone głównie na aranżację wnętrza, zakup nowoczesnego wyposażenia i zbiorów (książek oraz multimedialnych). Obie biblioteki charakteryzują się niekonwencjonalnym wystrojem, posiadają chwytliwe nazwy–slogany (Mediateka, Planeta 11), dbają o wizerunek i promocję w mediach, kreowane są jako modne miejsca, w których „się bywa” i mają silną pozycję w swoich środowiskach.

Oferowane usługi odpowiadają zdiagnozowanym potrzebom grupy docelowej. Statystyki wypożyczeń księgozbiorów i multimedialnych w pierwszym roku funkcjonowania wykazały niemal pełne ich wykorzystanie (ponad 90%). Biblioteki wprowadziły nowe atrakcyjne formy usług (doradztwo

zawodowe, zajęcia warsztatowe, nieodpłatne konwersacje w językach obcych), organizują ciekawe formy działań kulturalnych i społecznych (np. Żywa Biblioteka – „wypożyczanie” kontrowersyjnych osób na rozmowy), sprzedają także T-shirty promujące biblioteki. Przy Mediatece działa Multicentrum – ośrodek edukacji multimedialnej, w którym odbywają się zajęcia dla dzieci, młodzieży i seniorów (Uniwersytet Trzeciego Wieku).

Obie biblioteki cieszą się dużą popularnością w swoich środowiskach, mimo że ich odbiorcami są ludzie młodzi, którzy – w świetle ogólnopolskich statystyk bibliotecznycy – coraz rzadziej korzystają z bibliotek publicznych. O sukcesie projektu Fundacji Bertelsmanna w znacznym stopniu zdecydowało podejście proklienckie, świadomość rynkowa i kierowanie się zasadami marketingu. W bibliotekach wiejskich pojęcia te są prawie nieznanne. Bibliotekarze wiejscy często prezentują postawę „roszczeniową” wobec organizatorów – samorządów, zobowiązanych do prowadzenia biblioteki i zapewniania środków finansowych na jej funkcjonowanie. Obowiązek ten wynika z ustawy o bibliotekach, choć ustawa nie precyzuje, jaki powinien być poziom finansowania. Niedofinansowanie bywa usprawiedliwieniem dla bierności bibliotekarzy, którzy nie potrafią dobrze „sprzedać” biblioteki i „wywalczyć” dla niej większego budżetu.

Z punktu widzenia potrzeb Programu Bibliotecznego większość doświadczeń realizatorów projektu „Biblioteki dla młodych klientów” będzie raczej nieprzydatna, ponieważ dotyczy dużych bibliotek miejskich. Warto jednak podkreślać konieczność uwzględniania w działaniach bibliotecznycy elementów proklienckich, promocyjnych i marketingowych (kreowanie biblioteki jako produktu, kształtowanie postaw rynkowych bibliotekarzy, np. dzięki szkoleniom z marketingu, itp.). Warte uwagi jest również sprofilowanie biblioteki zgodnie z gustami i potrzebami młodych odbiorców, nawet gdy kłóci się to z tradycyjną wizją biblioteki jako instytucji dość konserwatywnej.

Studium przypadku: kompleksowe projekty grantowe

Udzielanie grantów finansujących zróżnicowaną działalność grantobiorców jest modelem rzadko stosowanym w analizowanych przez nas projektach – zapewne ze względu na większą złożoność tego rodzaju projektu. Jednocześnie model taki ma szereg zalet w porównaniu z masowymi projektami tworzenia PIAPów lub szkoleniowymi: wymaga od grantobiorców większej aktywności, pozwala też dopasować wsparcie do lokalnych potrzeb. Przykładem dobrej praktyki przy tego rodzaju projekcie jest program „Rzeczpospolita Internetowa”. Udzielanie grantów było też elementem projektu „Z ekonomią na ty”, oraz – w mniejszej skali – projektu „e-VITA”.

W latach 2006–2008 przeprowadzono dwie edycje programu „Rzeczpospolita Internetowa”, realizowanego przez UNDP oraz Fundację TP SA. W ramach projektu odbyły się dwa konkursy

grantowe, w których mogły brać udział wszystkie gminy wiejskie i w ramach których przyznano odpowiednio 70 i 100 grantów. Program cieszył się dużym zainteresowaniem – na około 1600 gmin wiejskich, w pierwszej edycji wnioski złożyło 644 gmin, a w drugiej 333 gminy. Warunkiem udziału w projekcie było stworzenie Lokalnej Grupy Działania, składającej się z 5–30 osób, i skupionej wokół szkoły lub organizacji pozarządowej lub również biblioteki (w II edycji). Grupa Działania musiała mieć zgodę wójta gminy na realizację projektu. W pierwszej edycji przyznawano granty do 50 000 PLN, a w drugiej małe granty do 15 000 PLN oraz duże granty do 30 000 PLN. Gminy otrzymywały również pakiety sprzętu komputerowego (notebook, aparat cyfrowy, projektor multimedialny z ekranem, zestaw używanych komputerów – zazwyczaj około pięciu). W trakcie drugiej edycji projektu gminy uczestniczące uprzednio w pierwszej edycji mogły uzyskać dofinansowanie idące w poczet wkładu własnego, niezbędnego w wielu innych projektach grantowych – w wysokości do 20% nowego projektu. Warunkiem było wsparcie merytoryczne innego projektu, realizowanego w ramach II edycji. W drugiej edycji projektu granty otrzymało 18 Grup Działania skupionych wokół bibliotek gminnych.

Otrzymane środki można było przeznaczyć w 20% na prace remontowe, w 15% na dodatkowy sprzęt, 10% na promocję. Gminy realizowały różnorodne projekty – koordynatorzy „Rzeczpospolitej Internetowej” wskazują jednak na szablonowy charakter większości projektów i trudności Lokalnych Grup Działania z proponowaniem oryginalnych projektów. W ramach programu stworzono 206 PIAPów, przeprowadzono kilkaset szkoleń, w niektórych gminach podłączono do internetu gospodarstwa domowe. Jedną z podstawowych form działalności było tworzenie gminnych serwisów internetowych. Koordynatorzy projektu wśród projektów wzorcowych wymieniają projekt nauki języka angielskiego z pomocą internetu, wiejską wytwórnię filmów, letnie warsztaty twórcze dla dzieci i młodzieży, projekt ochrony pomników przyrody przez młodzież współpracującą z wykorzystaniem internetu, tworzenie strony kulinarnej przez stowarzyszenie kobiet wiejskich czy internetowa mapa miejsc niebezpiecznych. Warto zauważyć, że w wielu projektach wykorzystanie internetu nie było wyłącznym ani też głównym celem.

Ważnym elementem projektu, który należy traktować jako dobrą praktykę, było stałe wsparcie grup działania: przez Moderatorów już na etapie pisania wniosków grantowych; przez Koordynatorów Lokalnych w trakcie realizacji; oraz przez Asystenta Finansowego Programu w trakcie jego rozliczania. Koordynatorzy projektu udostępniili również infolinię. Zakładano przy tym, że wsparcie dotyczy nie tylko kwestii merytorycznych – celem programu jest też nauka prowadzenia projektów.

„Z ekonomią na ty” to program realizowany w latach 2003–2008 przez Narodowy Bank Polski we współpracy z Biblioteką Narodową. Głównym elementem programu był konkurs na realizację projektu popularyzującego wiedzę ekonomiczną wśród uczniów gimnazjów i szkół średnich,

realizowanego przez powiatowe i miejskie biblioteki publiczne. Wytypowane biblioteki otrzymywały granty w wysokości kilku tysięcy PLN (do 6000 PLN w 2005 roku) na realizację projektów trwających minimum 6 tygodni. Zwycięskie projekty otrzymywały w początkowych edycjach księgozbioru ekonomiczne o wartości 10 000 PLN, a w późniejszych środki o tej samej wartości na samodzielne uzupełnienie księgozbioru. Koordynatorzy zwycięskich projektów otrzymywali nagrody w wysokości 2000 PLN. W ramach programu NBP przekazało ponad 570 000 PLN na realizację projektu oraz około 300 000 PLN na księgozbiory ekonomiczne i zakup sprzętu komputerowego.

Mechanizm grantowy był również wykorzystany w projekcie „Wieś aktywna. Budowanie społeczeństwa informacyjnego e-VITA”, realizowanym w latach 2004–2007 przez Polsko–Amerykańską Fundację Wolności, Fundację Wspomagania Wsi oraz firmę Cisco System. W 14 gminach uczestniczących w projekcie, oprócz budowy sieci komputerowej, tworzenia PIAPu oraz szkoleń mieszkańców, zrealizowano projekt wykorzystania internetu w lokalnych działaniach. W tym celu, w drugiej edycji konkursu zorganizowano konkurs dla organizacji pozarządowych i grup nieformalnych działających na terenie gmin objętych programem. W tym celu gminy otrzymały granty w wysokości kilku tysięcy złotych, przeznaczone na tworzenie różnorodnych stron internetowych, służących rozwojowi społeczności lokalnej, usprawnieniu przepływu informacji bądź promocji lokalnego dziedzictwa i twórczości.

Projekt „e-VITA” jest również przykładem projektu w sposób kompleksowy podchodzącego do kwestii informatyzacji wsi. Był to jednak projekt realizowany w niewielkiej liczbie gmin, który trudno byłoby przełożyć na skalę ogólnopolską. Jest tak przede wszystkim ze względu na koszty i trudności związane ze stworzeniem gminnej sieci komputerowej, zapewniającej powszechny dostęp do internetu, stanowiący jeden z kluczowych elementów wypracowanej „metody e-VITA”. W skali ogólnopolskiej i w oparciu o biblioteki publiczne – będące jednymi z wielu instytucji gminnych – trudno również myśleć o wypracowaniu wyprofilowanych, gminnych strategii informatyzacji.

Przykładem bardziej kompleksowego myślenia o tworzeniu PIAPów w bibliotekach publicznych jest również projekt "Biblioteka – Centrum Informacji Lokalnej", realizowany przez Polską Fundację Dzieci i Młodzieży. W ramach projektu biblioteki są definiowane jako miejsca realizacji edukacji nieformalnej. W ramach czterech edycji prowadzonego od 2004 roku projektu powstało 14 centrów – trwająca obecnie piąta edycja obejmuje jedynie centra już istniejące. W pierwszym roku uczestnictwa w programie centrum otrzymuje większą sumę pieniędzy (w latach 2004–2005 około 30 tysięcy PLN, w latach 2006–2007 około 15–20 tysięcy PLN), która służy pokryciu 50% kosztów rozbudowy i modernizacji biblioteki, zakupu wyposażenia i księgozbioru. Standard, który musi spełniać każde centrum, to: estetyczne i ciepłe pomieszczenie, co najmniej dwa komputery z

dostępem do internetu i drukarką, dostępność podstawowych materiałów edukacyjnych i literatury dla młodzieży, dostępność gazet i czasopism. Biblioteki rozwijają program edukacji ekonomicznej, realizują jedną, dodatkową funkcję (na przykład porady psychologa albo porady prawne) i wspierają projekty lokalnych grup młodzieżowych. Współpracując z projektem samorządy zobowiązują się do utrzymywania centrum – pokrywania kosztów eksploatacji i wynagrodzeń kadry. Fundacja udziela co roku niewielkich grantów (kilka tysięcy złotych) na uzupełnianie księgozbioru i finansowanie lokalnych projektów. Warto podkreślić, że w centrach oprócz bibliotekarzy pracują wolontariusze w wieku licealnym i studenckim. Fundacja organizuje dla kadry centrów szkolenia, obejmujące na przykład współpracę osób dorosłych z młodzieżą czy prowadzenie projektów.

Dobłą praktyką realizowaną w ramach projektu jest zdefiniowanie celu centrum inaczej niż jako zapewnianie dostępu do technologii ICT. Warte uwagi jest również model wspierania aktywności przez niewielkie granty celowe (podobnie jak w projekcie „Rzeczpospolita Internetowa”). Widzimy jednak trudności ze skalowaniem projektu, który funkcjonuje obecnie w skali jedynie kilkunastu gmin.

Zaangażowanie bibliotek w powyższe projekty dowodzi, że w niektórych sytuacjach pełnią one rolę instytucji zajmujących się animacją kultury. Należy jednak założyć, że tego zadania, wykraczającego poza zadania biblioteki, podejmują się najbardziej aktywne placówki. Mechanizm udzielania grantów, nawet o niewielkiej wartości, jest dobrym środkiem motywującym biblioteki do podejmowania dodatkowych działań. O ile model grantów udzielanych na działalność animacyjną nie da się łatwo zastosować w skali masowej, program tego rodzaju mógłby stanowić jeden z komponentów Programu Bibliotecznego, skierowany do najbardziej aktywnych bibliotek. Należy rozważyć uwzględnienie modelu grantowego w koncepcji „Menu 15”.

Wartą podkreślenia dobrą praktyką, obecną w opisanych powyżej projektach, jest wielowątkowość podejmowanych działań, zapewnienie odpowiedniego wsparcia, oraz myślenie długoterminowe – wraz z próbami budowania, w dłuższym okresie czasu, wspierającej się wzajemnie społeczności grantobiorców. Jednym z planów programu „Rzeczpospolita Internetowa” – niezrealizowanym ze względu na jego zakończenie – było stworzenie „Ligi Gmin Wiejskich” – organizacji zrzeszającej i wspierającej najbardziej prężne gminy uczestniczące w projekcie.

Bibliografia

(wszystkie materiały zawarte w bibliografii, umieszczone w internecie, dostępne były 10–08–2008)

Materiały ogólne

Batorski D. (2007) Uwarunkowania i konsekwencje korzystania z technologii informacyjno–komunikacyjnych [w:] *Diagnoza Społeczna 2007*, (rozdz. 7)

Bednarek–Michalska B. (2002) *Elektroniczne zasoby informacyjne Polski. Analiza sytuacji i propozycja integrowania inicjatyw*, Toruń

Biblioteki publiczne w liczbach 2006, Warszawa 2006: Biblioteka Narodowa

<http://www.bn.org.pl/index.php?id=6&bpwl>

Confronting The Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century,

[http://www.digitallearning.macfound.org/atf/cf/{7E45C7E0-A3E0-4B89-AC9C-](http://www.digitallearning.macfound.org/atf/cf/{7E45C7E0-A3E0-4B89-AC9C-E807E1B0AE4E}/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF)

[E807E1B0AE4E}/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF](http://www.digitallearning.macfound.org/atf/cf/{7E45C7E0-A3E0-4B89-AC9C-E807E1B0AE4E}/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF)

Jenkins H. (2006) *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, Warszawa:

Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne

Jeziarska M. (2008) Komputeryzacja bibliotek publicznych w opisie statystycznym, „Bibliotekarz”, 5.

Krakowska K. (2008) „Jak komputer się zepsuł, bawiliśmy się klawiaturą.” Komputer w Ojrzeniu – województwo mazowieckie, „Kultura Popularna”, 2(20).

Lessig L. (2005) *Creatives Face a Closed Net*, <http://www.ft.com/cms/s/d55dfe52-77d2-11da-9670-0000779e2340.html>

Płoszaj A. (2008) O przestrzennych aspektach dostępności i wykorzystania technologii informacyjno–komunikacyjnych w Polsce na tle europejskim (prezentacja wygłoszona podczas XII Konferencji „Miasta w Internecie” – Zakopane 25.06.2008)

Podedworna H. (2006) Przemiany zbiorowości wiejskich [w:] *Współczesne społeczeństwo polskie.*

Dynamika zmian, Wasilewski J. (red.), Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. nr 85 poz. 539 z późn. zm.)

<http://bn.org.pl/doc/ob.pdf>

Winogrodzka K. (2007) *Raport o stanie automatyzacji bibliotek publicznych 2006*,

<http://www.ebib.info/images/file/raport-2006.pdf>

Wykorzystanie technologii informacyjno–telekomunikacyjnych w gospodarstwach domowych i przez osoby prywatne w 2007 r. (raport GUS), http://www.stat.gov.pl/gus/45_3730_PLK_HTML.htm

Zasoby dla instruktorów prowadzących kursy, wchodzące w skład programu nauczania Digital Literacy,

<http://www.microsoft.com/about/corporatecitizenship/citizenship/giving/programs/up/digitalliteracy/pol/resources.msp>

Zestawienie zbiorcze o stanie i działalności sieci bibliotek publicznych w 2007 r. (opracowano na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego),

http://www.bn.org.pl/doc/bpwl/zestawienie_2007.pdf

Akademia e–Seniora

Strona projektu http://www.upclive.pl/Akademia_e_Seniora/#strona_glowna

BiblioNet

Strona projektu <http://www.bractwogutenberg.pl/biblionet.html>

Listy o Biblionecie (2004) „EBIB”, 2(53), <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/53/biblionet.php> Radwański A.

(2001) BiblioNet, „EBIB”, 8(26), <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/26/biblionet.html>

Wojciechowski J. (2003) Biblionet czyli „transformacja bibliotek publicznych w kluby Biblionetu”, „Bibliotekarz”, 11, (19 i nast.),

<http://kpbk.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28565&from=publication&tab=1>

Biblioteka – Centrum Informacji Lokalnej

Strona projektu

http://www.pcyf.org.pl/index.php?s1=programy&s2=oprogramach&s3=biblioteka_cil

Biblioteki cyfrowe, projekty digitalizacyjne

Bednarek–Michalska B. (2003) Polska Biblioteka Internetowa : losy projektu rządowego z punktu widzenia bibliotekarza, „Notes Wydawniczy”, 12 (28–31)

Dobrzyńska–Lankosz E. (2003) Polska Biblioteka Internetowa, „EBIB”, 7(47),

<http://ebib.oss.wroc.pl/2003/47/lankosz.php>

Gąbiński M. S. (2003) PBI – uwagi internauty. List do redakcji, „EBIB”, 2(42),

<http://ebib.oss.wroc.pl/2003/42/glabinski.php>

Jędralska M., *Śląska Biblioteka Cyfrowa – ku Bibliotece 2.0*, <http://spodek20.pl/news/6/prezentacje-v22-slaska-biblioteka-cyfrowa>

Koszowska A. (2007) *Śląska Biblioteka Cyfrowa : projekty, inicjatywy, pomysły – prezentacja multimedialna zaprezentowana do wykładu na I Zebraniu Uczestników Śląskiej Biblioteki Cyfrowej 6 czerwca 2007* <http://www.sbc.katowice.pl/dlibra/docmetadata?id=3991&from=&dirids=1>

Koszowska A., *Wkład bibliotek publicznych w rozwój zasobu Śląskiej Biblioteki Cyfrowej* <http://www.ebib.info/2008/94/a.php?koszowska>

Lewandowska A., Mazurek C., Werla M. (2007) *Federacja Bibliotek Cyfrowych w sieci PIONIER – Dostęp do otwartych bibliotek cyfrowych i repozytoriów, IV Ogólnopolska Konferencja Internet w bibliotekach, Open Access, Toruń, 7–8 grudnia 2007 roku, „EBIB”, Materiały Konferencyjne nr 18* http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/lewandowska_mazurek_werla.php

Lis R. (2007) *Śląska Biblioteka Cyfrowa : bibliotekarstwo innowacyjne (prezentacja multimedialna przygotowana do wykładu na I Zebraniu Uczestników Śląskiej Biblioteki Cyfrowej 6 czerwca 2007)* <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=3990&from=&dirids=1>

Lis R. (2008) *Śląska Biblioteka Cyfrowa i Społeczna Pracownia Digitalizacji (prezentacja multimedialna przygotowana do wykładu na Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Katowicach (08.04.2008))* <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=7645&from=&dirids=1>

Lis R. (2008) *Śląska Biblioteka Cyfrowa i Społeczna Pracownia Digitalizacji – prezentacja multimedialna przygotowana do wykładu na Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Katowicach (08.04.2008)* <http://www.sbc.katowice.pl/dlibra/docmetadata?id=7645&from=&dirids=1>

Lis R., Koszowska A., *Społeczna Pracownia Digitalizacji ŚBC* <http://blog.biblioteka20.pl/?p=49>

Malinowski M., *dLibra i Śląska Biblioteka Cyfrowa* <http://www.malin.net.pl/dlibra-i-slaska-biblioteka-cyfrowa>

Milc A. (2004) *Nowa wersja PBI, „EBIB”, 1(52)*, <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/52/milc.php>

Pamięci Polskiej Biblioteki Internetowej (2002–2007) <http://prawo.vagla.pl/node/7917>

Podstawowe informacje dotyczące Fundacji Polskiej Biblioteki Internetowej i Polskiej Biblioteki Internetowej http://www.kuratorium.krakow.pl/user/1/konf_cedim_info.pdf

Polska Biblioteka Internetowa http://kbn.icm.edu.pl/informatyzacja/info/1119_zal1.html

Radwański A. (2003) *PBI – list do "Bibliotekarza", „EBIB”, 2(42)*, <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/42/radwanski.php>

Śląska Biblioteka Cyfrowa w Wikipedii

http://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9A%C4%85ska_Biblioteka_Cyfrowa

Śląska K., Poręba J. (2006) Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona, „EBIB”, 11(81),

http://www.ebib.info/2006/81/a.php?slaska_potega

Tadeusiewicz R. (2003) Rektor AGH o PBI, „Bibliotekarz”, 9, (2 i nast.),

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28563&from=publication&tab=1>

Biblioteki dla Młodych Klientów

Strona projektu <http://www.planeta11.pl/>, <http://www.mediateka.biblioteka.wroc.pl/>

Augustynowska I. (2003) Fundacja Bertelsmanna, „Bibliotekarz”, 4, (10–13)

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28551&from=publication&tab=1>

Janus A., Józwiłowicz E., Rejda K. (2004) Biblioteki modelowe dla młodych klientów, „EBIB”, 3,

<http://ebib.oss.wroc.pl/2004/54/bertelsmann.php>

Ociepa A. (2004) Biblioteka w oczach młodych Wrocławian, „Bibliotekarz”, 11, (7 i nast.),

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28578&from=publication&tab=1>

Pol-Czajkowska D. (2004) Biblioteka dla młodych klientów w Olsztynie otwarta, „Poradnik Bibliotekarza”, 10, (22 i nast.),

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28828&from=publication&tab=1>

Wołosz J. (2004) Otwarcie Mediateki we Wrocławiu, „Bibliotekarz”, 9, (27 i nast.),

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28576&from=publication&tab=1>

Wołosz J. (2004) Zamiast szulerni biblioteka: Planeta 11, „Bibliotekarz”, 11, (27 i nast.),

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28578&from=publication&tab=1>

BIBWEB

Strona projektu <http://www.bibweb.pl/>

Bednarek-Michalska B. (2002) BIBWEB – kurs internetowy dla bibliotekarzy [komunikat], „EBIB”, 8 (37), <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/37/bibweb.php>

Bednarek-Michalska B. (2002) Fundacja Bertelsmanna i EBIB, „EBIB”, 2 (32),

<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/32/komunikat1.php> (dostęp: 10.08.2008)

Ciesielska Ł. (2005) Moje życie z... nie, nie z Marlonem Brando, ale... z BIBWEBEM, „Bibliotekarz

Warmińsko-Mazurski, 3–4, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_05-ie/bibweb2.htm

Hasiewicz Ch. (2003) Zdobywanie internetowych kwalifikacji: "bibweb" – internetowy kurs dla bibliotekarzy, „EBIB”, 2 (42), <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/42/hasiewicz.php>

Hauff M. (2003) Koncepcja pedagogiczna kursu internetowego dla bibliotek bibweb, „EBIB”, 5 (45), <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/45/hauff.php>

Pietrulewicz R. (2003) Zapał do nauki i trochę samodyscypliny, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski, nr 1–2, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_03-ie/zapal.htm

Pietrulewicz R., Walendziak A. (2005) BIBWEB – podsumowanie kursu internetowego metodą e-learningową, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski, 3–4, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_05-ie/bibweb1.htm

Śniechowska–Karpieńska A. (2004) Komu jest potrzebny BIBWEB, czyli czy warto podjąć wyzwanie i rozpocząć naukę na kursie internetowym dla bibliotekarzy?, „EBIB”, 2 (53), <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/53/sniechowska.php>

Śniechowska–Karpieńska A. (2005) Library fiction?... czyli o wielkim potencjale tkwiącym w kursie on-line dla bibliotekarzy BIBWEB, „EBIB”, 7 (68), http://ebib.oss.wroc.pl/2005/68/sniechowska_karpinska.php

Wołodko A. (2004) BIBWEB – kurs internetowy dla bibliotekarzy – doświadczenia pierwszego roku, „EBIB”, 6 (57), <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/57/wolodko.php>

Wołodko A., Bednarek–Michalska B. (2004) BIBWEB – odpowiedź na uwagi Pani Anastazji Śniechowskiej–Karpieńskiej, „EBIB”, 2 (53), <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/53/wolodko.php>

Wołodko A., Bednarek–Michalska B. (2004) Bibweb i Ikonka – dwa projekty – rządowy i bibliotekarski, „Poradnik Bibliotekarza”, <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28827&from=publication&tab=1>

Wołodko A., Bednarek–Michalska B. (2008) BIBWEB – kurs e-learningowy dla bibliotekarzy, „EBIB”, 5 (96), <http://www.ebib.info/2008/96/a.php?bibweb>

BOOKCROSSING

Strona projektu <http://www.bookcrossing.pl/>

CALIMERA

Ardkeen Online, <http://www.ardkeen.ie/server/index.php>

Discovery Centres , <http://www3.hants.gov.uk/discoverycentres>

Infobus, <http://www.infobus.org/>

LifeSteps, <http://www.lifesteps.ie/>

Cała Polska Czyta Dzieciom

Strona projektu www.cpcd.pl

Cała Polska Czyta Dzieciom. Sprawozdanie finansowe 2007,

http://www.calapolskaczytadzieciom.pl/nowa/dokumenty/Sprawozdanie_finansowe07.pdf

Cała Polska Czyta Dzieciom. Sprawozdanie merytoryczne 2007,

http://www.calapolskaczytadzieciom.pl/nowa/dokumenty/Sprawozdanie_merytoryczne07.pdf

Damek B. (2005) Cała Polska czyta dzieciom, „Życie Szkoły”, 8, (59–60)

Kamara J. (2004) Czytamy z całą Polską – Cała Polska czyta dzieciom, „Warsztaty Bibliotekarskie”, 1,

<http://www.pedagogiczna.edu.pl/warsztat/2004/1/040102.htm>

Koźmińska I. (2006) O kampanii "Cała Polska, czyta dzieciom", rozm. Janowska–Woźniak I., „Nowe Książki”, 2, (1, IIIokt)

Centra Komunikacji Społecznej

Jopkiewicz A. (2003) Centra Komunikacji Społecznej, „Bibliotekarz”, 2, (26 i nast.),

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28546&from=publication&tab=1> (dostęp: 10.08.2008)

Mazur S. (2003) Centrum Komunikacji Społecznej – nowy sposób na łączenie bibliotek z agencjami pocztowymi, „Bibliotekarz”, 12, (22 i nast.),

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28567&from=publication&tab=1> (dostęp: 10.08.2008)

Centrum Informacji o Książce Dziecięcej

Strona projektu <http://www.institutksiazki.pl/pl,kd,index.php>

Centrum Kształcenia na Odległość na Wsiach

Strona projektu <http://www.pcko.elearning.pl>

CKNONW – lista dostępnych kursów

http://www.pcko.elearning.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=52

CKNONW – lista lokalizacji centrów

http://www.pcko.elearning.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=55&Itemid=75

e-Przedsiębiorczość

Strona projektu www.eprzedsiębiorczosc.pl

Gminne Centra Informacji

Gminne Centra Informacji Wielkopolski „dobre praktyki” (2006)

http://www.wup.poznan.pl/att/instytucje_ryнку/Gminne_Centra_Informacji_-_Dobre_praktyki.pdf

Informator dla Gminnych Centrów Informacji

Ikonka

Kocurek B. (2006) Długo oczekiwana Ikonka w Bielsku Białej, „Poradnik Bibliotekarza”, 2, (30 i nast.),

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=29036&from=publication&tab=1>

Program Ikonka / Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

http://www.mswia.gov.pl/porta1/pl/284/Program_IKONKA.html

Szymorowska T. (2004) Program IKONK@ – wstępem do zbudowania sieci bibliotek publicznych,

„EBIB”, 7(58), <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/58/szymorowska.php> Paniewska A. (2004) IKONKA na

Opolszczyźnie, „EBIB”, 6(57), <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/57/paniewska.php> "Ikonka" w

województwie łódzkim (2003), „EBIB”, 10(50), <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/50/ikonka.php>

Radwański A., Szczepańska B. (2003) Ikonka do trumienki, „EBIB”, 9(49),

http://ebib.oss.wroc.pl/2003/49/rad_szcz.php

Trusiu J. (2005/2006) Ikonk@ w województwie podlaskim (stan na 31.07.2005 r.), „Bibliotekarz

Podlaski”, 11–12, (190 inast.), http://www.ksiaznicapodlaska.pl/site/html/bp/bp11_12.pdf

Infobibnet

INFOBIBnet – Plan budowy sieci współpracy bibliotek w Polsce, wersja 17.12.2001,

<http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb/infobibnet.html>

Radwański A. (2001) Aktywizacja sieci bibliotek publicznych w Polsce, „EBIB”, 8(26),

<http://ebib.oss.wroc.pl/2001/26/radwanski1.html>

Radwański A. (2002) INFOBIBnet – sieć współpracy bibliotek, „Bibliotekarz”, 3, (6–10),

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28515&from=publication&tab=1>

Szymorowska T. (2003) INFOBIBnet – szansa czy złudna nadzieja?, „Poradnik Bibliotekarza”, 1, (8 i

nast.), <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28773&from=publication&tab=1>

Szysko M. (2002) INFOBIBnet a Konsorcjum Bibliotek Publicznych [Konsorcjum Bibliotek Publicznych Narada konsultacyjna, Biblioteka Narodowa, 12 kwietnia 2002 r.], „EBIB”, 4(33),

<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/33/konsorc.php>

Intel – Nauczanie ku Przyszłości

Strona główna

http://www.intel.com/cd/corporate/education/emea/pol/elem_sec/teach/171150.htm

Intel. Innowacje w Edukacji (2002)

http://www.intel.com/corporate/education/emea/pol/Intel_Raport.pdf

Jadźwińska G. (2002) INTEL, nauczanie ku przyszłości : razem z Ogólnopolską Fundacją Edukacji Komputerowej OFEK w Poznaniu w Szkole Podstawowej nr 2 w Żninie, „Wychowanie Techniczne w Szkole”, 3, (43–45)

Jasiak E. (2003) INTEL – Nauczanie ku przyszłości w bibliotece szkolnej, „Poradnik Bibliotekarza”, 1, (10 i nast.), <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28773&from=publication&tab=1>

Interklasa

Strona główna www.interklasa.pl

Interkl@sa – Polski Portal Edukacyjny <http://www.man.poznan.pl/badania/index.html>

Jackowicz–Korczyński J. (2001) Wyposażenie bibliotek w sprzęt sieciowy i komputerowy ("komputery z drugiej ręki"), „EBIB”, 9(27), <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/27/korczyński.html>

Maróz (2007) *Internetowe narzędzia i serwisy przydatne w edukacji na przykładzie Polskiego Portalu Edukacyjnego* www.interkl@sa.pl,

<http://www.witrynawiejska.org.pl/data/marooz2007/prezent/interklasa.pdf>

Polski Portal Edukacyjny Interklasa

http://www.interklasa.pl/portal/index/web?webURL=/portal/dokumenty/iklasa/o_portalu_pl.html

N@utobus

Strona projektu <http://www.nautobus.gov.pl>

Materiał z Gazety.pl na stronie WBP w Olsztynie

<http://www.wbp.olsztyn.pl/~bibsusz/n@utobus/n@utobus.htm>

Sprawozdanie z realizacji projektu (raport z pierwszego roku realizacji) na stronie MSWiA

http://www.mswia.gov.pl/wai/pl/258/4918/nutobus_Bezprzewodowy_Autobus_Internetowy_Sprawozdanie_koncowe_z_realizacji_pr.html

Mediastarter

Strona projektu <http://www.canalpluscyfrowy.pl/mediastarter/cd/start.html>

MINERVA

Strona projektu <http://www.socrates.org.pl/socrates2/index1.php?dzial=8&node=8&doc=1000117>

MINERVA+

Strona projektu <http://www.icimss.edu.pl/MINERVA/>

MEAC – Media Education Across the Curriculum, <http://www.mediaeducation.net/>

Projekt Anima, <http://www.sgh.waw.pl/instytuty/ism/wspolpraca/anima/>

SLAM – School Libraries as Multimedia Centres, <http://www.karmoyped.no/slam/index.htm>

VINE – Edukacja Wirtualna, Interaktywna i Przyjemna, <http://wektor.il.pw.edu.pl/~vine/> S.A.I.L –

Specialised Animated Interactive Learning,

http://www.studentlearningcentre.org/Pages/About_SAIL.htm#SAIL

Program Edukacyjny Wspólnoty Europejskiej Socrates Minerva,

http://www.socrates.org.pl/socrates2/attach/minerva/zalaczniki/kompediumminerva_2000_2003.pdf

PLACCAI – Public Libraries as Centres for Culture and Information

Strona projektu http://www.wbp.olsztyn.pl/placcai/placcai_pl.html

Ławrynowicz R. (1999) Po naukę do Szwecji, „Bibliotekarz”, 5, (24),

<http://kpbk.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28401&from=publication&tab=1>

Ławrynowicz R. (2000) Biblioteki publiczne jako centra kultury i informacji (Public Libraries as Centres for Culture and Information – PLACCAI), „Bibliotekarz”, 1, (15–17),

<http://kpbk.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28408&from=publication&tab=1>

Ławrynowicz R., Łunio K. (1999) Biblioteki publiczne jako centra kultury i informacji (Public Libraries as Centres for Culture and Information – PLACCAI), „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 3–4,

http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_99-ie/spr.htm

Łunio K. (2000) Program PLACCAI w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Bartoszycach, „Bibliotekarz”, 1, (17–19) <http://kpbpc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28408&from=publication&tab=1>

Program PLACCAI – od pomysłu do... (1999) „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 1–2, (6–50), http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_99-ie/placcai.htm

Rzepka E. (200) Program PLACCAI w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Morągu, „Bibliotekarz”, 1, (19–21), <http://kpbpc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28408&from=publication&tab=1>

Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich Komponent B2 Edukacja

Strona projektu <http://www.fapa.com.pl/jkp/context/index1.html>

Raport końcowy szkoleń informatycznych w programie PAOW komponent B2,
http://www.ofek.pl/att/1/PAOW_Raport.pdf

Studium oceny końcowej Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich,
http://www.fapa.com.pl/jkp/context/fsrc/sok_PAOW.pdf

Programy ERDF

Rozszerzony opis merytoryczny projektu Remiza Ochotniczej Straży Pożarnej w... jako centrum nowoczesnej technologii na wsi,

<http://www.erdff.edu.pl/downloads/wwwupload/opis%20merytor%20OSP%201.5%202-08-05.pdf>

Rozszerzony opis merytoryczny projektu Utworzenie Gminnej Informatycznej Sici Edukacyjnej (GISE),

http://www.erdff.edu.pl/downloads/pm/GISE_opis_merytor.pdf

Projekty animacyjne

Noc z Andersenem http://www.knihovnabbb.cz/cz/noc_s_andersenem

Z książką na walizkach – Wędrująca Biblioteka 2007 <http://www.ossolineum.pl/dzial.php?did=39>

Z książką na walizkach – Wędrująca Biblioteka 2008 <http://www.ossolineum.pl/dzial.php?did=40>

Projekty finansowane z EFS

Badanie ewaluacyjne działań na rzecz kształcenia i szkolenia w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego – raport końcowy. Warszawa 2008: Agrotec Polska Sp. Z o.o., Polskie Towarzystwo Socjologiczne.

Europejski Fundusz Społeczny dla edukacji. Podstawowe zagadnienia zarządzania projektami w obszarze edukacji – doświadczenia z wdrażania Działania 2.1 i 2.2 Sektorowego Programu

Operacyjnego – Rozwój Zasobów Ludzkich 2004 – 2006. Warszawa 2008: Ministerstwo Edukacji Narodowej

Projekty Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie

@bus warmińsko–mazurski (informacje o szkoleniu w Braniewie w serwisie Baza Informacji Lokanej)

<http://www.braniewo-um.bil-wm.pl/index.php?inf=10&idsl=34&id=338>

@bus warmińsko–mazurski <http://wbp.olsztyn.pl/programy/abus.htm>

BIL – Baza Informacji Lokalnej <http://www.bil-wm.pl/main/index.html>

Burska J. (2001) Europejska Sieć Doskonalenia PULMAN dla bibliotek publicznych, muzeów i archiwów, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 3–4, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_01-ie/pulman.htm (dostęp: 10.08.2008)

Burska J. (2002) PULMAN – Public Libraries Mobilising Advanced Networks, czyli Zaawansowana Sieć Aktywizacji Bibliotek Publicznych, „Poradnik Bibliotekarza”, 11, (3 i nast.), <http://kpsc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28771&from=publication&tab=1>

Burska J. (2003) PULMAN – Fin, End, Koniec, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 1–2, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_03-ie/poklosie.htm (dostęp: 10.08.2008)

Burska J. (2004) Biblioteki publiczne w erze cyfrowej – PULMAN poradnik, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 3–4, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_04-ie/pulman.htm (dostęp: 10.08.2008)

Burska J. (2007) Internetowy Festiwal Literacki "Euroczytanie 2007", „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 3–4, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_07-ie/euroreading.htm

Europejska sieć doskonalenia PULMAN dla bibliotek, muzeów i archiwów (2001), „Bibliotekarz”, 12, (21 i nast.), <http://kpsc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28477&from=publication&tab=1> (dostęp: 10.08.2008)

http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_03-ie/gra.htm

Internetowy Festiwal Literacki "Euroczytanie 2007" (strona projektu) <http://www.euroreading.eu>

Kazaniecka D. (2003) A żeby was powirtualizowało, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 1–2, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_03-ie/was.htm, (dostęp: 10.08.2008)

Kultura Informacja Sukces – Sieć PIAP w województwie (projekt modelowy) <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/Projekty+modelowe/SiecPIAP.htm>

- ławrynowicz R. (1999) Europejska współpraca Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie, „Bibliotekarz”, 11, (19 i nast.),
<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28171&from=publication&tab=1> (dostęp: 10.08.2008)
- ławrynowicz R. (2001) Na pewno w tę stronę, „Bibliotekarz”, 1, (2 i nast.),
<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28442&from=publication&tab=1> (dostęp: 10.08.2008)
- ławrynowicz R., Burska J., Górská E. (2002) Konferencja PULMAN w Oeiras (Portugalia), „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 3–4, (41–46), http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_02-ie/oeiras.htm (dostęp: 10.08.2008)
- Majdecki M. (1999) Model bazy informacji lokalnej, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 3–4,
http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_99-ie/marcin.htm, (dostęp: 10.08.2008)
- Majdecki M. (2001) Baza Informacji lokalnej BIL – odsłona druga, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 3–4, (10–14), http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_01-ie/bil.htm (dostęp: 10.08.2008)
- Manifest z Oeiras – plan działania sieci PULMAN na rzecz e–Europy (2003) „Bibliotekarz”, 5, (3–5),
<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28558&from=publication&tab=1> (dostęp: 10.08.2008)
- Maruszczak E. (2000) Komputerowe szkolenia wyjazdowe, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 1–2,
http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_00-ie/ela.htm (dostęp: 10.08.2008)
- Maruszczak E. (2001) Komputer dla każdej gminy, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 3–4,
http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_01-ie/komp.htm (dostęp: 10.08.2008)
- Maruszczak E. (2001) Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie zaprasza do współpracy przy realizacji programów współfinansowanych środkami pomocowymi, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 1–2, (7–15), http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_01-ie/ela.htm (dostęp: 10.08.2008)
- Maruszczak E. (2003) To taka piękna gra... „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 1–2,
- Maruszczak E. (2004) Budowa systemu informacji lokalnej w oparciu o sieć bibliotek publicznych w województwie warmińsko–mazurskim, „Poradnik Bibliotekarza”, 3, (8 i nast.),
<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28822&from=publication&tab=1> (dostęp: 10.08.2008)
- Programy WBP w Olsztynie, <http://www.wbp.olsztyn.pl/programy/index.html>
- PULMANweb (strona projektu), <http://www.pulmanweb.org>
- PULMANweb. Digital Guidelines Manuals, <http://www.pulmanweb.org/DGMs/DGMs.htm>

Radwański A. (2005) Biblioteki publiczne w erze cyfrowej: poradnik Pulmana (recenzja), „Bibliotekarz”, 1, (25 i nast.),

<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28581&from=publication&tab=1> (dostęp: 10.08.2008)

Rau A. (2007) Subiektywna relacja trenera z pobytu na Bornholmie i w Równem, czyli krótki rys na temat polsko–duńsko–ukraińskiej współpracy podczas realizacji projektu „Realizujemy prawo do informacji”, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 3–4, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_07-je/realizujemy_prawo.htm

Realizujemy prawo do informacji (strona projektu)

<http://www.wbp.olsztyn.pl/programy/realizujemyprawo>

Szeniawski A. (1999) Wirtualna Biblioteka Powiatowa, „Bibliotekarz Warmińsko–Mazurski”, 3–4, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_99-ie/asz.htm (dostęp: 10.08.2008)

Wołosz J. (2003) Konferencja podsumowująca program PULMAN w Oeiras, „Bibliotekarz”, 5, (5–7), <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28558&from=publication&tab=1> (dostęp: 10.08.2008)

Rzeczpospolita internetowa

Strona projektu <http://www.fgtp.pl/program.php?catID=32>

Rzeczpospolita internetowa – dobre przykłady,

http://www.fundacijagrupytp.pl/program_zobaczdobreprzyklady.php?catID=32

Rzeczpospolita internetowa –projekty zrealizowane,

<http://www.fundacijagrupytp.pl/slownik.php#sStronyGrantobiorc%C3%B3wIedycji>

Safer Internet

Strona projektu <http://www.saferinternet.pl>

Scholaris

Strona projektu www.scholaris.pl

Scholaris. Internetowe Centrum Zasobów Edukacyjnych MEN,

http://archiwum.trendy.codn.edu.pl/struktura/konferencja/doc/scholaris_info.pdf

Zielke M. (2008) *Giertych zostawił edukacyjnego e–trupa,*

<http://www.pb.pl/Default2.aspx?ArticleID=d4402f8d-c27e-4bca-8a9c-1e1a217a6625>

Srebrny Internet

Strona projektu <http://www.ssw.org.pl/projekty/>

Program Safer Internet w Polsce. Raport roczny z realizacji projektów Awareness, Helpline i Hotline (2007), <http://www.saferinternet.pl/images/stories/raport2007.pdf>

Szkolne Ośrodki Kariery

Strona projektu <http://www.ohpdlaszkoly.pl/>

Krajowa informacja o działalności Szkolnych Ośrodków Kariery powstałych w ramach III edycji konkursu o granty Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w 2007 r., http://www.ohpdlaszkoly.pl/pub/dok/a1ad3f60759cf64d7059a25c6165f209/III_edycja_caly_rok_2007.doc

Krauz A. (2007) Szkolne Ośrodki Kariery – potrzeba i rzeczywistość szansy edukacyjnej i kariery zawodowej dla młodzieży kształcącej się i poszukującej pracy, *Technika, Informatyka, Edukacja*, T. 7 (78–85)

Wieś aktywna. Budowanie społeczeństwa informacyjnego e–VITA

Strona projektu www.witrynawiejska.pl

Atlas Inicjatyw, <http://www.witrynawiejska.org.pl/strona.php?p=102>

Internet w Rozwoju Małej Gminy. Doświadczenia Programu Wieś Aktywna. Budowanie Społeczeństwa Informacyjnego e–Vita (2006) http://www.witrynawiejska.org.pl/images/16968_INTERNET_W_ROZWOJU_MALEJ_GMINY_wydanie_2_z_komiksem.pdf

Metoda e–VITA, <http://www.witrynawiejska.org.pl/strona.php?p=1381>

Tworzenie strategii rozwoju narzędzi internetowych w gminach, <http://www.witrynawiejska.org.pl/strona.php?p=391>

Wioska Internetowa

Strona projektu <http://www.wioskainternetowa.pl/>

Wolne Podręczniki

Strona projektu <http://wolnepodreczniki.pl>

Wolne Lektury

Strona projektu <http://www.wolnelektury.pl>

Filiciak M. *Wypełniając lukę uczestnictwa. Raport z realizacji projektu „Wolontariat dla wiedzy”*,
http://wiki.wolnepodreczniki.pl/images/c/c4/Mirosław_Filiciak_Raport_Wolontariat_dla_wiedzy.pdf

Lipszyc J. (2008) *Wolne Lektury, czyli jak sprawić, żeby uczniowie czytali*, „EBIB”, 1(92),
<http://www.ebib.info/2008/92/a.php?lipszyc>

Z ekonomią na ty

Danilewicz D. (2004) *Ekonomia w bibliotece*, „EBIB”, 9(60), <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/60/nbp.php>

Rojcewicz E. (2005) „Z ekonomią na ty” – czwarta edycja konkursu, „Poradnik Bibliotekarza”, 5, (17i nast.), <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28957&from=publication&tab=1>

Rudyńska B. (2004) *Biblioteki z ekonomią na ty*, „Poradnik Bibliotekarza”, 1, (26 i nast.),
<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28812&from=publication&tab=1>

Wyniki konkursów: "Nagroda młodych SBP", "Najlepsze witryny internetowe bibliotek polskich", "Z ekonomią na ty" (2003) „Bibliotekarz”, 2, (19 i nast.),
<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28546&from=publication&tab=1>

Żywa Biblioteka

Joško T. (2007) *Żywa Biblioteka: książkami są ludzie, którzy obalają stereotypy*,
http://www.wiadomosci24.pl/artykul/zywa_biblioteka_kniazkami_sa_ludzie_ktorzy_obalaja_29056.html

Kurek M. (2007) *Rusza Żywa Biblioteka w Warszawie*,
http://www.wiadomosci24.pl/artykul/rusza_zywa_biblioteka_w_warszawie_40232.html

Michalska E. (2007) *Otwiera się Żywa Biblioteka*,
<http://miasta.gazeta.pl/wroclaw/1,35751,4237384.html>

ŻYWA BIBLIOTEKA. 13–15 czerwca 2008 w Mediatece, <http://www.silesius.org.pl/projekt,62,zywa-biblioteka.html>

4 pory książki

Strona projektu <http://www.instytutksiazki.pl/pl/fk/index.php>

Lista osób, z którymi przeprowadzono wywiady

Pracownica Mediateki we Wrocławiu (projekt "Biblioteki dla młodych klientów")

Pracownik projektu Centra Komunikacji Społecznej

Pracownik Polskiej Fundacji Dzieci i Młodzieży (Biblioteka Centrum Informacji Lokalnej)

Pracownik projektu Wioska Internetowa

Dyrektor Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie

Specjalista ds. projektów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie

Przedstawiciel Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji – koordynator programów „Ikonka” i „N@utobus”

Dyrektor Gminnej Biblioteki Publicznej w Ujsołach (woj. śląskie)

Opiekun Centrum Kształcenia na Odległość na Wsiach przy Gminnej Bibliotece Publicznej w Ujsołach (woj. śląskie)

Dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Wiśle (woj. śląskie)

Opiekun Centrum Kształcenia na Odległość na Wsiach przy Gminnej Bibliotece Publicznej w Suszcu (woj. śląskie)

Opiekun centrum powstałego w ramach projektu „Wioska Internetowa” w gminie Niegowa (woj. śląskie)

Przedstawiciel Fundacji im. Andrzeja Urbańczyka w Krakowie

Dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Mysłowicach (woj. śląskie)

Koordynator projektu "Rzeczpospolita internetowa" w UNDP

Pracownicy Biura wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego

Przedstawiciele instytucji koordynujących projekt "Internetowe Centra Edukacyjno–Oświatowe na wsi"

Pracownica Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, odpowiedzialna za projekt „Bibweb”

Pracownica projektu Mediastarter

Przedstawicielka UPC (projekt „Akademia eSeniora”)